

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL

Sotsiaalteaduskond

Õiguse instituut

Marleen Lemps

**RIIGIREETMISE JA SALAKUULAMISE ERINEVUS *ACTUS*
REUS JA *MENS REA* PÕHIMÕTTEST LÄHTUVALT**

Magistritöö

Juhendaja: Aleksandr Popov, LL.M.

Tallinn 2015

Deklareerin, et käesolev magistritöö
mis on minu iseseisva töö tulemus,
on esitatud Tallinna Tehnikaülikooli
magistrikraadi taotlemiseks ja selle alusel
ei ole varem taotletud akadeemilist kraadi.

Marleen Lemps

“ ..... “ 2015

Töö vastab kehtivatele nõuetele

Juhendaja LL.M. Aleksandr Popov

“ ..... “ 2015

Kaitsmisele lubatud “ ..... “ 2015

Õiguse instituudi magistritööde kaitsmiskomisjoni esimees

.....

Sisukord

Sissejuhatus	5
1. Riigisaladus ja salastatud välisteave ning Eesti Vabariigi väline julgeolek.....	8
2. Riigireetmine	12
2.1. Riigireetmine <i>actus reus</i> põhimõttest lähtuvalt	14
2.1.1. Välisriigi, välisriigi organisatsiooni, välismaalase või välisriigi ülesandel tegutseva isiku abistamine.....	16
2.1.2. Iseisvuse ja sõltumatus või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivallatu tegevus.....	17
2.1.3. Riigisaladuse või salastatud välisteabe kogumine	19
2.2. Riigireetmine <i>mens rea</i> põhimõttest lähtuvalt	20
2.2.1. Kuriteo eesmärk, motiiv ja tahtlus	21
2.3. Süü ja sanktsioon	24
3. Riigireetmine Eesti kohtupraktikas	27
3.1. Herman Simm	28
3.2. Aleksei Dressen	30
3.3. Vladimir Veitman	31
3.4. Uno Puusepp.....	32
4. Salakuulamine	33
4.1. Salakuulamine <i>actus reus</i> põhimõttest lähtuvalt	35
4.1.1. Salakuulamise viisid.....	37
4.2. Salakuulamine <i>mens rea</i> põhimõttest lähtuvalt	39
4.3. Sanktsioon ja süüdimõistmine	40
5. Riigireetmise ja salakuulamise regulatsioon Saksamaal ja Ameerika Ühendriikides.....	43
5.1. Riigireetmine Ameerika Ühendriikides	43
5.2. Salakuulamine Ameerika Ühendriikides	47
5.3. Riigireetmine Saksamaal	53
5.4. Salakuulamine Saksamaal.....	58
Kokkuvõte	61
Conceptual delimitation of <i>actus reus</i> and <i>mens rea</i> principles in penalizing treason and espionage	65
Kasutatud allikad	68

Lühendid

EK – Euroopa Kohus

EL – Euroopa Liit

FSB – Venemaa Föderatsiooni Julgeolekuteenistus

GEOINT – Kosmoseluure

HUMINT – Inimluure

IMINT – Piltluure

KarS – Karistusseadustik

KGB – NSV Liidu Riiklik Julgeoleku Komitee

KrK – Kriminaalkoodeks

MASINT – Andurluure

NATO – Põhja-Atlanti Lepingu Organisatsioon

NSV – Nõukogu Sotsialistlik Vabariik

OSINT – Avalike allikate luure

PS – Põhiseadus

RKKKm – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi määrus

RKKKo – Riigikohtu kriminaalkolleegiumi otsus

RSVS – Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus

SIGINT – Signaalluure

StBG – Saksamaa kriminaalkoodeks

StGb – *Strafgesetzbuch* ehk kriminaalseadustik

SVR – Vene Föderatsiooni Välisluureteenistus

TECHINT – Tehniline luure

VMS – Välismaalaste seadus

Sissejuhatus

Riigireetmist on läbi aja peetud kõige tõsisemaks kuriteoks, edastades oma tagajärje poolest isegi tapmist.¹ Riigireetjaks peetakse isikut, kes reedab ühiskonna kus ta elab ehk koduriigi. Kuigi reetmine ise ei pruugi enamasti kaasa tuua kellegi surma, siis maksimaalne karistus, mis selle eest veel aastakümneid tagasi Eestis ette nähti, oli surmanuhtlus.² Tänapäevase karistusseadustiku mõistes on riigireetmine vägivallata tegu, mille toimepanemisel kahjustatakse Eesti Vabariigi välist julgeolekut. Endiselt peetakse seda raskeimaks kuriteoks, mida isik saab riigi vastu toime panna, ning seda mitte ainult võimalike tagajärgede pärast, vaid teo väärituse ja ebamoraalsuse tõttu. Suurt hukkamõistu põhjustab just see, et süüteo toimepanijaks on Eesti Vabariigi kodanik. Reetmisega rikub kodanik üht põhikohustust riigi suhtes – lojaalsust, sest kes teine on riigile truu kui mitte kodanik, kes on saanud riigilt kaitset.

Riigireetmist ei ole Eesti õigusmaastikul eriti uuritud, seda eelkõige vähese praktika ning kohtulahendite salastatuse tõttu. Samas on tegemist viimastel aastatel aktuaalse teemaga, seda eriti ebasõbralike riikide kasvava huviga Eesti riigi vastu. Riigireetmise *actus reus* kattub salakuulamisega, mistõttu saab neid kõrvutada, lisaks on mõlemad kuriteod suunatud riigi poliitiliste või sotsiaalsete organisatsioonide vastu, sealjuures mõjutamata otseselt üksikisikute õigusi. Põhjus salakuulamise kõrvutamiseks tuleneb lisaks objektiivsete asjaolude kattumisele selle valdkonna vähesest õiguslikust analüüsist Eestis, eriti kohtupraktika puudumise tõttu. Tihti peetakse nii riigireetmist kui salakuulamist üht moodi spionaažiks, kuid nende peamine erinevus tuleneb *mens rea*-st, sest salakuulamist paneb toime välismaalane, kellel puudub Eesti suhtes lojaalsukohustus. Riigireetmise ja salakuulamise võrdlemine *actus reus* ja *mens rea* põhimõtetest lähtuvalt aitab mõista süütegude olemust ning võimaldab analüüsida, kuidas erinevad kaks pealtnäha sarnast süütegu teineteisest ning kas nendel peaks olema selgem seaduslik vahetegu.

Eelnevast tulenevalt on magistritöö uurimisküsimuseks – mida mõistetakse teoorias riigireetmise all ja kuidas see erineb salakuulamisest. Eesmärgiks on analüüsida süütegude sarnasusi või erinevusi *actus reus* ja *mens rea* põhimõttest lähtuvalt, ning kas riigireetmise ja salakuulamise sanktsioonimäärade proportsionaalsus on võrreldav isiku süüga. Kuna riigireetmisega seotud kohtulahendid on salastatud ning salakuulamise kohta taasiseseisvunud Eesti ajal kohtupraktika

---

¹ McConkie, J. T. State Treason: The History and Validity of Treason Against Individual States. Kentucky Law Journal 2012, Vol. 101 Issue 2, lk 281.

² Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkodeks: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980, lk 250.

puudub, on paslik võrdluseks tuua Ameerika Ühendriigid, sest neil on palju kohtupraktikat, samuti saab selgitust, miks peetakse nii riigireetmist kui salakuulamist tihti ühtmoodi spionaažiks ning miks riigid neid süütegusid erinevalt kohtlevad. Lisaks tuleb tähelepanu pöörata viimaste aastate kaasustele, mis võivad avada riigireetmise uuest küljest. Teiseks võrdlusriigiks on valitud Saksamaa, sest Eesti on võtnud palju eeskju Saksa karistusõigusest, mistõttu on need kohati sarnased või lausa ühtivad. Arvestades viimaste aastate riigireetmise kohtupraktikaga erinevates riikides, tasub analüüsida Saksa kriminaalseadustiku sätteid, mida Eesti karistusseadustikus ei käsitleta.

Töö on jaotatud viieks suureks alajaotuseks. Esimene alajaotus selgitab, mis on riigisaladus ja salastatud välisteave. Kuna need on nii riigireetmise kui salakuulamise süüteokoosseisu peamised elemendid, on esimese alajaotuse mõtteks aidata järgnevaid alajaotusi paremini mõista. Lisaks selgitatakse ka, mis on riigi väline julgeolek ning kuidas see on riigireetmise ja salakuulamisega seotud. Teine alajaotus käsitleb riigireetmist, selgitades mis kuriteoga on tegu, jagades see osadeks *actus reus* ja *mens rea* põhimõttest lähtuvalt. *Actus reusi* all käsitletakse riigireetmise objektiivseid asjaolusid ja süüte võimalikke tagajärgi. *Mens rea* all selgitatakse, millele on suunatud isiku vaimne tahtlus süüteo toimepanemisel. Riigireetmise jaotuse all tuuakse välja veel süüteole omased asjaolud ning analüüsitakse neid võimaliku sanktsioonimääraga. Kolmandas alajaotuses käsitletakse Eesti riigireetureid ning kõrvutatakse neile määratud karistused teisest alajaotusest *mens rea* põhimõtetege, et saada paremat aimu kohtu poolt tehtud otsusest, millede sisu salastatud teabe tõttu avalikustatud ei ole. Neljandas alajaotuses kõrvutatakse riigireetmisele salakuulamist, jaotades sarnaselt kolmandale alajaotusele *actus reus*-i ja *mens rea* põhimõttest kaheks. Lisaks analüüsitakse süü erinevust, sanktsiooni ning ning seda, miks vahetegu sanktsioonimäärades nii väike on ja kas see on õigustatud.

Viiendas alajaotuses käsitletakse Ameerika Ühendriikide ja Saksamaa seadusandlust ning kohtupraktikat riigireetmise ja salakuulamise osas. Analüüsitakse, miks riigid neid tegusid erinevalt kohtlevad, miks on sanktsioonimäärades märgatav vahetegu sees ja kas Eesti võiks seadusandlikus osas eeskju võtta.

Magistritöös kasutatakse kvalitatiivset uurimismeetodit, kogudes erinevaid andmeid ja mõtestades neid lahti õiguslikust raamistikust lähtuvalt. Peamiste allikatena on kasutatud Eesti ja rahvusvahelisi akadeemilisi artikleid, et saada paremat ülevaadet töös käsitletavate süütegude elementide kohta. Lisaks rahvusvahelisi mitteakadeemilisi allikaid, et käsitleda teemasid, mida Eesti õigusmaastikul analüüsitud ei ole. Ameerika Ühendriikide osas on kasutatud ka ajaloolisi

allikaid, kuna seal on riigireetmise näol tegemist ajaloolise kuriteoga ning vanemate allikate analüüs annab parema ülevaate süüteo käsitlusest. Töös on kasutatud nii Eesti kui ka teiste riikide õigusakte, õigusaktide kommenteeritud väljaandeid ja kohtulahendeid. Kuna riigireetmisega seotud kohtulahendid on salajased, on analüüsi täiendamiseks kasutatud ka avalikest allikatest saadud materjali, näiteks ajaleheväljaandeid ja riigiasutuste kodulehekülgedelt saadud informatsiooni.

1. Riigisaladus ja salastatud välisteave ning Eesti Vabariigi väline julgeolek

Riigireetmise ja salakuulamise sätete selgemaks mõistmiseks tuleb selgitada riigisaladuse ja salastatud välisteabe olemust Eesti seadusandluses ning nende olulisust, eelkõige valedesse kättesse sattumise eest. Eelnevalt nimetatud sätete *actus reus*'i põhielementideks on salastatud teave, mille ebaseaduslikke avaldajaid karistusseadustiku (KarS) alusel vastutusele võetakse. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse (RSVS) järgi on riigisaladus ja salastatud välisteave üksteisest selgelt eristatud. Riigisaladus on Eesti Vabariigi julgeoleku või välissuhtlemise tagamise huvides avalikuks tuleku eest kaitset vajav teave üksnes RSVS mõistes ja selle alusel antud õigusaktides sätestatud tunnustele vastav teave.³ Seega on oluline, et esineks kaks tunnust – esiteks peab teave vajama Eesti Vabariigi julgeoleku või välissuhtlemise tagamise huvides avalikuks tuleku eest kaitset, ning teiseks, peab teave olema RSVS-is sätestatud kui riigisaladus. Eesti Vabariigi julgeoleku huvides võib kaitset vajada näiteks teave, mis sisaldab infot välissuhete, riigikaitse, korrakaitse või julgeolekuasutuste kohta.

Eestis on riigisaladuse tasemed jagatud neljaks, alustades kõige madalamast:

- 1) piiratud tase;
- 2) konfidentsiaalne tase;
- 3) salajane tase;
- 4) täiesti salajane tase.⁴

Teave salastatakse maksimaalselt 75-ks aastaks, kuid täpne salastusaeg tuleneb salastatava teabe liigist. Kui kuni 2008. aastani kehtinud riigisaladuse seaduses oli välja toodud, mis teabekandja kuulus teatud salastustaseme alla, siis praegu tuleb salastustaseme määramisel lähtuda riigisaladuse ja salastatud välisteabe kaitse korrast, kus on kirjas riigisaladuse alaliigid. Salastatus kustub salastamistähtaja möödumisel, kindlaksmääratud sündmuse saabumisel või salastatuse ennetähtaegsel kustutamisel.⁵ Seega ei ole salastamistähtaja möödumisel tegemist enam infoga, millele oleks ligipääs vaid juurdepääsuõigusega isikutel.

Salastatud välisteave on välisriigi, Euroopa Liidu, NATO või mõne muu rahvusvahelise organisatsiooni või rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsiooni poolt salastatud ja Eestile

---

³ RSVS RT I 2007, 16, 77 § 3 p 1.

⁴ *Ibid.*, § 5.

⁵ *Ibid.*, § 12.

avaldatud teave ning Eesti Vabariigi poolt välislepingu täitmiseks loodud teave, mis tuleb salastada välislepingu kohaselt.⁶ Salastatud välisteabe puhul on samuti kaks kohustuslikku tunnust – esiteks peab teave olema loodud välisriigi, mõne rahvusvahelise organisatsiooni, rahvusvahelise kokkuleppega loodud institutsiooni poolt või Eesti Vabariigi poolt välislepingu täitmiseks, ning teiseks, loodud teave peab olema salastatud. Kui näiteks Eesti salastab teabe Euroopa Liidu poolt sätestatud salastatud teabe kaitseks vajalike julgeolekumeetmete eeskirjade⁷ kohaselt, on tegemist salastatud välisteabega, mitte riigisaladusega.

Sarnaselt riigisaladusega, on Euroopa Liidu ja NATO salastatud välisteabel neli salastustaset, alustades madalaimast:

- 1) *EU Restricted/NATO Restricted*;
- 2) *EU Confidential/NATO Confidential*;
- 3) *EU Secret/NATO Secret*;
- 4) *EU Top Secret/Cosmic Top Secret*.⁸

Euroopa Liidu salastatud teabe kaitseks vajalike julgeolekueeskirjade artikli 2 järgi lähtutakse teabe liigitamisel sellest, millist mõju võib teabe loata avaldamine põhjustada. Salastustasemete määramine on pigem subjektiivne, kui võtta arvesse, et Euroopa Liidu *Top Secret*'i loata avaldamise puhul eeldatakse väga tõsist kahju Euroopa Liidu või mõne liikmesriigi huvidele, *Secret*'i avaldamise puhul tõsist kahju, *Confidential*'i puhul kahju ja *Restricted*'i puhul negatiivset mõju.⁹ Samast liigitusest lähtutakse ka NATO teabekandjate salastamisel. Suhteliselt üldise ning subjektiivse liigitamise viisi puhul võib olla raske määrata salastatuse taset, sest täpset eeldatavat kahju ei ole võimalik kindlaks teha. Selline tõlgenduse viis võib põhjustada olukorra, kus teabekandja tegelik salastatuse tase võib olla kõrgem või madalam sellest, mis teabele määratud on. Vale salastustaseme määramise tagajärjeks on ka ebaõige salastusaeg ning tõenäoliselt teabe loata avaldamise eest süüdimõistmise puhul ka valesti valitud karistusmäär.

Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seaduse eesmärgiks on tagada Eesti Vabariigi julgeolek ja välissuhtlemine, kaitstes riigisaladust ja salastatud välisteavet avalikuks tuleku ja juurdepääsuõigusega isikule teatavaks saamise eest.¹⁰ Salastatud teabe kaitseks on spetsiaalsed

---

⁶ *Ibid.*, § 3 p 2.

⁷ Euroopa Liidu Nõukogu otsus ELi salastatud teabe kaitseks vajalike julgeolekueeskirjade kohta, 23.09.2013. http://www.nsa.ee/files/2013_488_EU_EST.pdf (12.01.2015).

⁸ *Ibid.*, artikkel 2 p 2; Security Within The North Atlantic Treaty Organisation, Corrigendum to C-M(2002)49, 17.06.2002, p 5.5.3.

⁹ Nõukogu otsus ELi salastatud teabe kaitseks vajalike julgeolekueeskirjade kohta, 23.09.2013, artikkel 2 p 2.

¹⁰ RSVS RT I 2007, 16, 77 § 1.

turvaalad, kus teabekandjaid töödeldakse ning seda võivad teha vaid isikud, kellel on riigisaladusele või salastatud välisteabele juurdepääsuõigus. Riigisaladusele väljastab juurdepääsuõiguse kaitsepolitseiamet ja teabeamet ning Euroopa Liidu ja NATO salastatud teabele kaitseministeerium. Teatud juhtudel võib salastatud teabele juurdepääsuõiguse määrata ka uurimisasutus, kohus või prokuratuur määrusega.¹¹ Selliste rangete turvameetmetega hoidutakse riigisaladuse ja salastatud välisteabe juurdepääsuõigusega isiku kätte sattumise eest, et tagada salastatud info kaitse avalikuks tuleku eest.

Riigisaladuse välisriigile edastamisel kahjustatakse Eesti Vabariigi välist julgeolekut ja salastatud välisteabe edastamisel ka teiste riikide julgeolekut. Lisaks julgeolekule kahjustatakse riigi rahvusvahelist mainet, mistõttu võib öelda, et salastatud teabe kaitse üheks eesmärgiks on tagada toimiv riikidevaheline välissuhtlus. Läbi siseriiklike poliitiliste otsuste tagatakse välisjulgeolek, millega kindlustatakse välispoliitikat, kaitsepoliitikat, turvalisuspoliitikat ning ühiskonna sidusust. Riigi tervikliku julgeoleku tagamiseks kaasatakse tegevusse erinevaid osapooli, nii tsiviili kui militaarset, samuti ka rahvusvahelisi institutsioone.¹²

Riigireetmise ja salakuulamise näol on tegemist kuritegudega, mis on suunatud eelkõige riigi välise julgeoleku vastu, ohustades Eesti Vabariigi seisundit teiste riikide seas.¹³ Kuna Eesti Vabariigi välisjulgeoleku vastu suunatud tegevusega ohustatakse ka Euroopa Liidu ja NATO julgeolekut, võib pidada Eesti julgeolekuküsimusi rahvusvahelise julgeoleku osaks.

Välise julgeoleku peamiseks eesmärgiks on tagada riigi eksistents ja selle kaitse. Koordineeritult välissurvega, võivad mittesõjalised julgeolekuohud mõjutada Eesti riigikaitset läbi maine kahjustamise, nõrgestades suhteid julgeolekut kindlustavate organisatsioonide ja liitlastega.¹⁴ Seda eelkõige riigireetrite näol, kellel on olnud juurdepääs salastatud teabele ning kes on seda ära kasutanud, näidates oma teoga välja lojaalsust välisriigile.

Tegevus, mis on suunatud valitsuse, ühiskonna või territoriaalse terviklikkuse vastu, võib tõsisemal juhul hakata ohustama riigi püsimist.¹⁵ Üheks näiteks on välisriikide eriteenistused, kes teevad koostööd Eesti kodanikega, üritades teada saada riigi poliitilistest ja sõjalistest käikudest.¹⁶

---

¹¹ RSVS RT I 2007, 16, 77 § 26 lg 1 p 5.

¹² Kaitseministeerium. Eesti julgeolekupoliitika alused 2010, lk 9 p 3.

¹³ Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009, lk 626 p 1.

¹⁴ Kaitseministeerium. Riigikaitse strateegia 2010, Tallinn, p 14.

¹⁵ Buzan, B., Waver, O., de Wilde, J. Security: A New Framework for Analysis. USA: Lyenne Rienner Publishers 1998, lk 21.

¹⁶ Kaitseministeerium. Eesti julgeolekupoliitika alused 2010, lk 8.

Sellise olukorra vältimiseks võib pidada ka erakorraliste meetmete kasutuselevõttu, milleks on range sanktsioonimäär, mis oma preventiivse idee poolest peaks isikuid hirmutama.

Ka sisejulgeoleku tagamine on üheks välisjulgeoleku eesmärgiks, mistõttu peetakse neid üksteise lahutamatuks osadeks. Riigi sisemine julgeolek peab olema usaldusväärne ja tõhus, sest vastasel juhul ei oleks võimalik saavutada riigi julgeolekut terviklikuna. Selle kaitsmiseks üritatakse tagada tõhus ohtude tuvastamine ning kiire reageerimine tagajärgede likvideerimiseks. Julgeolekuasutus kontrollib nii sise- kui välisjulgeoleku tagamiseks isikuid, kellel on või kes taotlevad juurdepääsuõigust riigisaladusele või salastatud välisteabele. Sellise kontrolli eesmärgiks on ennetada võimalikke ohtlikke olukordasid, näiteks potentsiaalsele riigireeturile salastatud teabe juurdepääsuõiguse võimaldamist. Juurdepääsulubade taotlejaid kontrollitakse üksikasjalikult, et välistada loa andmisest keeldumise alused, mis on sätestatud RSVS §-des 32 ja 33. Julgeolekukontrolli olulisus tuleb välja ka Clyde Lee Conrad'i kaasuses Saksamaal, millest tuleb täpsemalt juttu töö viiendas alajaotuses.

2. Riigireetmine

Reetmiseks peetakse ära-andmist, mis pannakse toime osapoolte vahel, kellel on loodud suhe ühisel kasul ja usaldusel ning mille tõttu kaotatakse reetja vastu usaldus.¹⁷ Riigireetmise tähendus on aastate jooksul muutunud, samuti ka karistus. 20. sajandil oli reetmine laiemalt levinud kui tänapäeval. Sel ajal ning ka Eesti NSV kriminaalkodeksi ajal peeti reetmise eest proportsionaalseks karistuseks surmanuhtlust.¹⁸ Siis ei olnud kodanike ja riigi vahel ka nii suurt ühise kasu ja usalduse printsiipi, mis oleks inimeste lojaalsustundele rõhunud, mistõttu oli riigireetmine tavapärasem nähtus. Tänapäeval on muutunud kodaniku ja riigi vaheline suhe, mistõttu on mõlemal omad õigused ja kohustused, mida tuleb järgida. Näiteks pakutakse kodanikele riigi poolt erinevaid sotsiaalseid garantiisid ning võimaldatakse osa võtta riigi poliitilistest protsessidest. Kuna teatud hüved on mõeldud ainult riigi kodanikele, oodatakse ka vastastikku panustamist, millena nähakse eelkõige lojaalsust. Riigi reetmisega

Praegu kehtiv KarS sätestab riigireetmisena §-s 232 järgmist – “Eesti Vabariigi kodaniku poolt välisriigi, välisriigi organisatsiooni, välismaalase või välisriigi ülesandel tegutseva isiku abistamise eest Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivaldne tegevus või riigisaladuse või salastatud välisteabe kogumise eest selle edastamise eesmärgil või selle edastamise eest välisriigile, välisriigi organisatsioonile, välismaalasele või välisriigi ülesandel tegutsevatele isikule – karistatakse kuue kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistusega. Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.”¹⁹

Seega koosneb riigireetmise säte kahest erinevast osast, millest üks näeb ette eelkõige Eesti Vabariigi vastast vägivaldne tegevust, ning teine salastatud teabe edastamist. KarS-i § 232 sõnastus võib kohati tekitada segadust, sest tegemist on ühe pika lausega, milles nähakse ette mitu erinevat reetmise viisi. Kriminaalkodeksi puhul oli riigireetmine jaotatud mitmesse paragrahvi, mis muutis sättest arusaamise selgemaks. Näiteks oli ühte paragrahvi jaotatud Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse vastu suunatud tegevus ja teise paragrahvi riigisaladuse

---

¹⁷ Watson, B. C. S. Treason. The Heritage Guide to The Constitution 2012.

<http://www.heritage.org/constitution/#!/articles/3/essays/119/treason> (19.01.2015).

¹⁸ Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkodeks: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980, lk 250.

¹⁹ KarS RT I 2001, 61, 364 § 232 lg 1 ja 2.

avalikustamine.²⁰ Kuid samas ei tehtud kriminaalkoodeksis vahet, kas kuriteo paneb toime kodanik või välismaalane, mistõttu olid ka sanktsioonimäärad väiksemad.

Hetkel kehtiv riigireetmise säte on suunatud ainult Eesti Vabariigi kodanikule, kes oma tegevusega kahjustab Eesti Vabariigi julgeolekut. Euroopa Kohtu kohtujurist Miguel Póaires Maduro on öelnud: “Kodakondsust võib määratleda kui avalik-õiguslikku suhet, mis ühendab isiku vastava riigiga ja millest tulenevalt saab sellest isikust teatud hulga õiguste ja kohustuste kandja. Kodakondsussuhtele on iseloomulik, et see põhineb erilisel solidaarsussuhtel asjaomase riigiga, õiguste ja kohustuste vastastikkusel.”²¹

Eriti moraalselt väärituks peetakse asjaolu, et isik, kes abistab vaenlast, on üks endi seast. Kodanikul on Eesti Vabariigis omad õigused ja kohustused, mistõttu oodatakse talt ühiskondliku koostöömimise jaoks vajalikku lojaalsust. Kuna reetmisega kaasnev oht võib olla suur, peetakse riigireetmist üheks kõige ohtlikumaks riigivastaseks süüteoaks. Seega on riigireetmise sätte eesmärgiks karistada Eesti Vabariigi kodanikust reeturit, kelle vastu riik on kaotanud usalduse.

2009. aastal muudeti KarS-is riigireetmise sätet, lisades süüteokoosseisu objektiivsete tunnuste alla territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud tegevuse ja tõstes sanktsiooni kolmelt- kuni viieteistaastaselt vangistuselt kuue- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistuseni. Vastav muudatus on tehtud peale Herman Simmi juhtumit, tõenäoliselt, et kodanikke distsiplineerida. Selliseid üksikjuhtumitest ajendatud muudatusi ei peeta aga kriminaalpoliitiliselt heaks lahenduseks, eriti just riigireetmise puhul, sest kodaniku poolt toime pandud reetmist peetakse moraalsel kaalutlustel baseeruvaks kuriteoks, mistõttu ei ole otstarbekas seda käsitleda kui tavalist avaliku korra kaitset läbi kuriteo ennetamise.²² Samas oli peale Simmi juhtumit näha ühiskonna üldine pahameel, mille tõttu oli riik sunnitud muutma karistusõiguslikku käsitlust riigireetmise osas.

Riigisaladuse hoidmise eesmärgiks on tagada Eesti Vabariigi välisjulgeolek, mistõttu on õigustatud RSVS alusel välisriigi kodanikele ja kodakondsuseta isikutele riigisaladusele juurdepääsu piiramine. Kuna välisriigi kodanikult ei eeldata Eesti riigi suhtes nii suurt lojaalsust kui oma kodanikult, on sellise piirangu eesmärgiks ära hoida riigisaladuse ja salastatud välisteabe leke juurdepääsuõiguseta ja teadmismajaduseta isikutele, näiteks välisriigi ametiasutustele või

---

²⁰ KrK RT I 1999, 38, 485 §-d 62 ja 73.

²¹ EKo 30.09.2009, C-135/08, *Janko Rottmann vs Freistaat Bayern*, kohtujurist M. Póaires Maduro ettepanek, p 17.

²² Gur-Arye, M. *The Nature of Crime: A Synthesis, Following the Three Perspective Offered in The Grammar of Criminal Law. Criminal Justice Ethics* 2008, Vol. 27 Issue 1, lk 94.

organisatsioonidele. Seetõttu on Eesti Vabariigi kodanik justkui eelistatud seisuses, kuna temale ei kehti salastatud teabele juurdepääsu andmisel nii ranged reeglid.

Salastatud teabe lekkimise korral võib lisaks Eestile olla mõjutatud ka mõne teise riigi julgeolek, kelle kohta salajane teabekandja informatsiooni sisaldab. Teiste riikide kohta sensitiivse info avaldamine mõjutab eelkõige Eesti rahvusvahelisi suhteid, seda nii poliitilisest kui ühiskondlikust aspektist. Seega on riigireeturi vastutusele võtmine ka rahvusvahelisest aspektist oluline, näitamaks, et kodanik, kes seab ohtu Eesti liitlased, peab oma teo tagajärgede eest vastutama. Hoolimata süüteo võimalikust rahvusvahelisest mõjust, kuulub julgeolekualane õigusrikkumine karistamisele ühe riigi seaduste järgi.²³ Seetõttu karistatakse riigireeturit Eesti seaduste järgi, olenemata süüteo võimalikust rahvusvahelisest ulatusest.

2.1. Riigireetmine *actus reus* põhimõttest lähtuvalt

Riigireetmise karistusõiguslikul poolel on kaks külge, üks on *actus reus* ja teine *mens rea*. *Actus reus*'ina käsitletakse riigireetmise objektiivseid asjaolusid ning keelatud teo tagajärge.²⁴ Kuna tegemist on kuriteoga, mille puhul ei ole nõutav kahjuliku tagajärje saabumine, saab isikut karistada ka reetmise kavatsuse eest. Seejuures peavad objektiivsed asjaolud ilmnema subjekti ehk riigireeturi vabast tahtest väliselt füüsilise teona, mistõttu ei karistata isikuid arvamuste, mõtete ega tunnete eest.²⁵

Actus reus'i all käsitletakse veel ka süüteo väliseid asjaolusid, milleks antud juhul on riigireeturit iseloomustav eritunnus – kodakondsus. Seda eritunnust ei tasu riigireetmise puhul alahinnata, sest ainult kodanik saab riiki reeta. Näiteks USA-s võib olla riigireeturiks lojaalsuskohustusega isik, kuid see jätab laia tõlgendusruumi ning hõlmab endas ka alalise elamisloaga isikuid, kes on tegelikult välisriigi kodanikud. Seega on KarS-i riigireetmise sättes ette nähtud eritunnus selgelt ja üheselt määratletud ning eritunnuse kasutamine on õigustatud kodaniku ja riigi vahelise erilise usaldussuhte tõttu. Sellist usaldussuhet rikkudes ei kahjustata ainult riiki, vaid ka vastastikkust lojaalsuskohustust kaaskodanike suhtes.

Riigireetmise puhul on kolm peamist objektiivset tunnust - esiteks, välisriigi, välisriigi organisatsiooni, välismaalase või välisriigi ülesandel tegutseva isiku abistamine Eesti Vabariigi

---

²³ Agreement between the Parties to the North-Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces, artikkel 7 lg 2 p c.

²⁴ Ashworth, A., Horder, J. Principles of Criminal Law. United Kingdom: Oxford University Press 2013, lk 44.

²⁵ H. Morris. Freedom and Responsibility: Readings in Philosophy and Law. California: Stanford University Press 1989, lk 110.

iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivaldne tegevus. Teiseks, riigisaladuse või salastatud välisteabe edastamine välisvaenlasele. Kolmandaks, salastatud teabe kogumine selle välisvaenlasele edastamise eesmärgil.²⁶

Seega peab objektiivsete tunnuste täitmiseks süüteo esinema vähemalt üks eelnevalt mainitud tunnustest. Lisaks näeb *actus reus* ette, et tegu peab olema toime pandud vabast tahtest. See tähendab, et süüteo toimepanemine ei ole tingitud mõnest paratamatust olukorrast või refleksist.²⁷ Eraldi küsimus on veel süüteo toimepanija meelestatus, mida antud töös käsitletakse *mens rea* põhimõtete all.

Isiku vastutusele võtmiseks peab olema toime pandud väline tegu, mistõttu karistamiseks ei piisa vaid kavatsusest, mida isik ei ole jõudnud realiseerima hakata. Et tegu jõuaks vähemalt katse staadiumisse, tuleb tuvastada süüteo subjektiivsete tunnuste esinemine ning seejärel tuvastada objektiivse küljena, et isik alustas enda ettekujutluse kohaselt vahetult süüteo toimepanemist.²⁸ Seega võib katseks pidada näiteks olukorda, kus isik on kogunud salajast teavet, kuid ei ole seda mingil põhjusel saanud üle anda välisriigile. Katse puhul võib olla aga keeruline *mens rea* väljaselgitamine, millest omakorda võib süüdimõistmise korral sõltuda karistusmäär.

Riigireetmise korral on tegemist formaalse kuriteoga, mis tähendab, et tegu on lõpule viidud, sõltumata mingi kahjuliku tagajärje saabumisest.²⁹ Seega ei ole võimalik ka kuriteo katsest loobuda, kuna koosseisus kirjeldatud teo toimepanemise alustamisega on juba süütegu lõpule viidud.³⁰ Kui isik annab endast kõik, et süütegu saaks teoks, kuid mingil põhjusel jääb tagajärg saabumata, on isik siiski süüdi riigireetmises. Seega ei ole oluline, et loodaks mingi konkreetne oht ning tegu ei pea olema ka objektiivselt kõlblik, mistõttu kehtib ka kõlbmatu katse.³¹ Kõlbmatu katse reegel võib kehtida näiteks olukorra puhul, kus isik kogub enda arvates salastatud teavet, et seda välisriigile edastada, kuid tegelikult ei ole tegemist salastatud teabega.

Karistatav on ka salastatud teabe avaldamine juhul, kui teave ei satu välisvaenlase kätte, kuid siis on tegemist KarS § 241 järgi riigisaladuse ja salastatud välisteabe avalikustamisega, mille eest võib karistusena ette näha rahalise karistuse või kuni viieaastase vangistuse.³² Eesti kohtupraktikas on selle kohta ka kaasus, kus isikut on süüdistatud riigisaladuse ja salastatud välisteabe

---

²⁶ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 627 p 2.1.

²⁷ Auväärt, L. Uus (finalistlik) kriminaalõigus õiguspsühholoogi pilgu läbi. *Juridica* 2006 nr 4, lk 273-280 p 10.

²⁸ RKKKo 3-1-1-41-14 p 5.

²⁹ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 627 p 2.3.

³⁰ Feldmanis, L. Süüteokatses loobumine – väljakutse karistusõigusdogmaatikale. *Juridica* 2013 nr 2, lk 128-138.

³¹ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 625 p 4.5.

³² KarS RT I 2001, 61, 364 § 241 lg 1.

avalikustamises, kuid kriminaalmenetlus lõpetati oportuuniteedi kohaldamisega, sest avalik menetlushuvi puudus ning isiku süüd ei peetud suureks.³³

2.1.1. Välisriigi, välisriigi organisatsiooni, välismaalase või välisriigi ülesandel tegutseva isiku abistamine

Kui riigireetmise puhul on oluline, et teo toimepanijaks on kodanik, siis teine sama oluline tunnus on, et reetva teoga abistatakse välisriigi organisatsiooni, välismaalast või välisriigi ülesandel tegutsevat isikut.³⁴ Ilma välisriigi abistamiseta poleks ka reetmist, sest lojaalsuskohustust rikutakse eelkõige vaenuliku riigi toetamises Eesti vastases tegevuses, mistõttu võib öelda, et välisriigi abistamine on üks riigireetmise põhielementidest. Abistamisele lisandub ka kindel tegevus, kuid sellest lähemalt järgmises alapunktis.

Kõigi kolme objektiivse tunnuse puhul on ühiseks nimetajaks välisriik või sellega seotud isikud. Kui välismaalane on isik, kes ei ole Eesti kodanik, siis välisriigi organisatsiooni all peetakse silmas ühiste eesmärkide saavutamiseks tegutsevate isikute koondist, näiteks ühingut, seltsi või mõnda muud juriidilist isikut.³⁵ Samas ei pea välisriigi ülesandel tegutsev isik olema välismaalane, vaid võib olla ka Eesti Vabariigi kodanik, mistõttu sellisel juhul riiki reetev isik ei pruugi olla teadlik abistatava isiku eesmärkidest. Kuna eelnevalt nimetatud isikute tegevus on koordineeritud välisriigi poolt, mistõttu võib neid antud töö kontekstis nimetada ühiselt välisvaenlaseks. Eelkõige nähakse välisvaenlasena isikut, kellel on Eesti jaoks ebasõbraliku riigi kodakondsus või kes tegutseb sellise riigi ülesandel.³⁶

Tihti peale on välisvaenlase abistamine suunatud Eesti Vabariigi tegevuse vastu, eesmärgiga põhjustada kahju ja toetada vaenlast. Välisvaenlase abistamisena võib käsitleda iga tegu, mis väljendab välisriigi vaenulikule tegevusele kaasa aitamist ning selget vaenlase abistamise soovi.³⁷ Seega on vaenlase abistamise mõiste päris laialt tõlgendatav, mis võib ohtu seada eelkõige PS §-s 45 lg 1 sätestatud sõnavabaduse, mille järgi on isikul näiteks õigus väljendada end isegi viisil, mis ründab, šokeerib või häirib riiki.³⁸ Põhiseaduses ei ole välja toodud sõnavabaduse piiramist riigi

---

³³ Kaitsepolitsei amet. Vastulause ajalehes Postimees 21.09.2010 ilmunud artiklile „Kapo määris alusetult süütu inimese nime“. <https://www.kapo.ee/est/pressinurk/24/vastulause-ajalehes-postimees-21-09-2010-ilmunud-artiklile-kapo-maaris-alusetult-suutu-inimese-nime.html> (03.02.2015).

³⁴ KarS RT I 2001, 61, 364 § 232.

³⁵ VMS RT I 2010, 3, 4 § 3; Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 627 p 2.6.

³⁶ E. M. B. The Right of Alien Enemies to Sue in Our Courts. The Yale Law Journal 1917, Vol. 27, No. 1, lk 105.

³⁷ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 627 p 2.8.

³⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne 2012, § 45 p 7.

julgeoleku või territoriaalse terviklikkuse kaitseks, küll aga on see riive sätestatud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis.³⁹ Tulenevalt eeltoodust on oluline teha vahet sõnavabadusel ja vaenlase aitamisel, sest teatud olukordades võib nende vahel olla õhuke piir. Näiteks käsitletakse abistamisena ka olukorda, kus kodanik nõustab välisvaenlast intellektuaalselt või emotsionaalselt, kuidas tegutseda Eesti Vabariigi vastu, olles sellise teguviisiga oma riigile ebalojaalne. Samas ei ole teada, kas välisriik peab Eesti kodaniku teost ka realselt abi saama või piisab süüdimõistmisel sellest, et isik on üles näidanud riigivastast tegevust.

Ühiskondlikust aspektist vaadelduna võib vaenlase abistamise kohta justki öelda, et isik on üheaegselt lojaalne mitmele riigile. Kodaniku lojaalsuskohustus Eesti Vabariigile tuleneb põhiseadusest, kuid miks reetur seda välisriigiga jagab? Põhjuseid võib olla palju, kuid enamasti on selleks vaenlase poolt pakutavad hüved. Lisaks sellele on Eesti ühiskonna jaoks suureks ohumärgiks, kui kodanik ei tunne sidet oma riigiga, mis võib viia olukorrani, kus isik väljendab seda vaenlase abistamise näol riigivastase tegevusena. Lojaalsuse ja ustavuse näol on tegemist hinnanguliste kategooriatega, mistõttu ei ole võimalik neid selgelt määratleda ning seetõttu oleks üheks ennetavaks meetmeks riigi ja kodaniku vahelise tugevama usaldussuhte ja sideme loomine.

2.1.2. Iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivaldne tegevus

Lisaks välisvaenlase abistamisele suunatakse riigireetmise puhul vägivaldne tegevus Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu.⁴⁰ Oluline on, et teo toimepanekul ei kasutataks vägivalda, sest vastasel juhul oleks tegemist KarS §-s 231 sätestatud kuriteoga. Kuigi karistusseadustiku kommenteeritud väljaande⁴¹ kohaselt on KarS-i §-s 231 sätestatud Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus kõige ohtlikum riigivastane kuritegu üldse, siis vähemalt karistumääraades ei tehta §-del 231 ja 232 vahet. Seega on riigireetmine piisavalt tõsine kuritegu, et karistada reeturit samaväärselt isikuga, kes on üritanud Eesti Vabariigi iseseisvust vägivaldselt muuta.

Eesti iseseisvus ja sõltumatus on sätestatud põhiseaduse esimeses paragrahvis. Artur-Tõeleid Kliimann on öelnud, et iseseisvus on Eesti eksisteerimine eraldiseisva riigina, ning see omakorda tähendab, et Eesti ei või muutuda ühegi riigi osaks ega osariigiks. Nagu sätestab PS § 1 lg 2, on

---

³⁹ *Ibid.*, § 45 p 18.

⁴⁰ KarS RT I 2001, 61, 364 § 232 lg 1.

⁴¹ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 624 p 3.

nii iseseisvus kui ka sõltumatus aegumatud ja võõrandamatud, millega rõhutatakse rahvuslikku enesemääramist ning sellel põhinevat riigisõltumatust.⁴²

Sõltumatuse all peetakse silmas, et ühelgi välisriigil ei ole õigust anda Eestile kohustuslikke juhiseid ja kontrollida nende täitmist, seega reguleerib sõltumatus Eesti riigi rahvusvahelise õigusliku seisundi kujundamist läbi riigivõimude tegevuse.⁴³ Poliitilisest küljest peetakse sõltumatust üheks esmaseks riigi tunnuseks, mis on riigisiseselt ülimalt oluline.⁴⁴ Kuna ÜRO põhikirja⁴⁵ järgi on kõik riigid oma suveräänsuselt võrdsed, on oluline tagada riigisiseselt põhiseadusega ette nähtud tuumapädevuste teostamine, millest omakorda sõltub ka välispoliitika ja Eesti riigi maine. Küll aga tuleb täheldada, et vaid vähesed riigid on poliitiliselt võrdsed, mistõttu võib erineda arusaam ka sõltumatusest ja iseseisvusest ning seda eelkõige välisvaenlaste sekkumise puhul.

Territoriaalse terviklikkuse mõiste on iga riigi enda määratleda. Eesti territoriaalne terviklikkus on sätestatud põhiseaduse teises paragrahvis, millest tulenevalt on Eesti unitaarriik ning selle terviklikkust rõhutatakse sõnadega "lahutamatu ja jagamatu".⁴⁶ Nagu näha, siis territoriaalne terviklikkus on osa ka iseseisvusest ja sõltumatusest. Territoriaalse terviklikkuse aspekt toodi riigireetmise sättesse sisse alles 2009. aastal. Karistusseadustiku muutmise seletuskirja järgi on selle aspekti lisamise eesmärgiks kriminaliseerida tegevus, millega püütakse saavutada separatism.⁴⁷

Põhiseaduse kommentaaride järgi peetakse territoriaalse terviklikkuse rikkumiseks olukorda, kus territooriumi üle on kaotatud täielik või osaline kontroll.⁴⁸ See võib seisneda riigi territooriumi okupeerimises ning ka riigi siseasjadesse sekkumises juhul, kui riigivastastel isikutel aidatakse mingi maa-ala üle kontroll saavutada.⁴⁹ Seega on territoriaalse terviklikkuse mõiste lisamine riigireetmise sättesse end igati õigustanud, sest ühiskondlikust aspektist on tegemist väga olulise õigushüvega, mis vajab lisaks vägivaldse sekkumise eest ka vägivaldset sekkumise puhul seadusandlikku regulatsiooni.

Riigi iseseisvuse, sõltumatusega ja territoriaalse terviklikkusega tagatakse kodanikele sotsiaalne heaolu, tänu millele võib inimene kindel olla oma õiguste ning tunda ka ühiskondlikku

---

⁴² Eesti Vabariigi põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne, 2012. § 1 p-d 2.2.2., 2.3., 2.4.

⁴³ *Ibid.*, § 1 p-d 2.2.2. ja 2.3.

⁴⁴ Grinin, L. Sovereignty. Value Inquiry Book Series 2009, Vol. 276, lk 422.

⁴⁵ Charter of the United Nations artikkel 2 p 1. <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml> (10.02.2015).

⁴⁶ *Ibid.*, artikkel 2 p 3.

⁴⁷ Vabariigi Valitsuse seaduse eelnõu 416 SE III seletuskiri, 26.01.2009.

⁴⁸ Eesti Vabariigi põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne, 2012 § 2 p 2.

⁴⁹ *Ibid.*

turvalisust. Seetõttu eelnevalt nimetatud riigi tunnuste kahjustamisega on isik rikkunud oma kodanikukohust – ta on osa saanud riigi poolt pakutavast hüvest, kuid vastutasuks on omakasu eesmärgil riigi julgeoleku ohtu seadnud. Ühiskonna poolt peetakse taunitavaks eelnevalt nimetatud kolme hüve vastu suunatud tegevusi eriti seetõttu, et tegemist on iga kodaniku võrdse õigusega ning nende ohtu seadmine isiklikel eesmärkidel on kodaniku poolt väiklane tegevus.

KarS § 232 lg 1 sõnastuse järgi peab riigireetmise puhul olema vägivallata tegevus suunatud Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatusse või territoriaalse terviklikkuse vastu.⁵⁰ Väljend suunatud tähendab, et tegemist on riigivastase süüteo ettevalmistamisega.⁵¹ Seetõttu on kriminaalvastutusega hõlmatud ka ettevalmistavad teod, mis on suunatud riigivastaseks tegevuseks.⁵² Ebatavaline vajadus ettevalmistavat tegu karistada tuleb riigireetmise ohtlikkusest, mistõttu võib toimepandud teoga põhjustatud kahju likvideerimine olla raske või koguni võimatu. Eelnevast tuleneb ka asjaolu, miks ei saa riigireetmise puhul katsest loobuda. Ühest küljest on tegemist õigustatud sättega, sest ei ole mõistlik oodata riigi julgeoleku ohtu sattumist, kui süütegu on võimalik tuvastada juba katsestaadiumis ning isik selle eest vastutusele võtta. Teisalt aga jäetakse kohtule palju tõlgendamisruumi, mis võib osutuda isiku kahjuks.

2.1.3. Riigisaladuse või salastatud välisteabe kogumine

Riigireetmise ühe osana käsitletakse riigisaladuse või salastatud välisteabe kogumist selle edastamise eesmärgil või edastamisel välisvaenlasele. Teabe kogumiseks peetakse tegu, millega salastatud teave jõuab riigireetja kätte. Kogumisviise on erinevaid, näiteks telefonikõnede pealtkuulamine ja salastatud teabe pildistamine, küll aga süüteo koosseisu määramisel ei ole tähtsust, mil viisil teavet on kogutud.⁵³

Karistusseadustiku § 232 sätte sõnastus on tingitud asjaolust, et juba üksnes salastatud teabe kogumine on karistatav, kui isikul on eesmärk see teave hiljem vaenlasele edastada. Salastatud teabe kogujaks peab olema Eesti kodanik, kes on teadlik, et tema kogutav teave on salastatud. Tähtsust ei oma see, kas teabe koguja saab salastatud teabe sisust teadlikuks, näiteks krüpteeritud faili puhul.⁵⁴ Kogujaks ei pea ka tingimata olema kodanik, kellel on riigisaladusele ja salastatud

---

⁵⁰ KarS RT I 2001, 61, 364 § 232 lg 1.

⁵¹ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 625 p 4.2.

⁵² *Ibid.*

⁵³ *Ibid.*, lk 628 p 2.9.

⁵⁴ *Ibid.*

välisteabele juurdepääsuluba, kuid isikutel, kellel juurdepääsuluba puudub, on salastatud teabe kogumine raskendatud.

Kuna riigireetmise puhul ei kasutata niivõrd spetsiaalseid kogumisviise kui salakuulamise puhul, siis võimaldab salastatud teabe kogumist enamasti isiku ametikoht. See on ka üheks põhjuseks, miks tehakse isikule enne ametikohale määramist põhjalik julgeolekukontroll ning järelevalvet teostatakse ka ametis olemise aja jooksul, veendumaks, et keegi ei kasutaks oma positsiooni ebaseaduslikult. Näiteks nähakse Saksamaa kriminaalseadustikus isikule, kes on riigireetmise toimepanemiseks ära kasutanud oma ametipositsiooni, ette karmim karistus. Saksamaal on praktikast tuua ka näide, kus isik on ametisse läinud spetsiaalselt selle jaoks, et koguda salastatud teavet eesmärgiga seda välisvaenlasele edastada.⁵⁵ Eelnev on ka üheks põhjuseks, miks nähakse riigireetmise eest ette karm karistus, kuna tihti on reeturiks isik, kes kasutab salastatud teabe kogumiseks ära oma ametipositsiooni, mis kohustab isikut just eriti riigisaladust ja salastatud välisteavet kaitsma.

2.2. Riigireetmine *mens rea* põhimõttest lähtuvalt

Isiku kriminaalvastutusele võtmine nõuab, et toime pandaks keelatud tegu. Kuid kuriteo toimepanemisel peab olema riigireetjal ka vastav vaimne meelestatus ehk *mens rea*. See aitab välja selgitada, mis eesmärgil on süütegu toime pandud, mis ajendas isikut vastavalt käituma ning kas isik oli süüdlaslikult meelestatud. *Actus reus non facit reum nisi mens sit rea*, mis tähendab, et isik ei vastuta teo eest, kui ta ei olnud teo toimepanemisel vaimselt õigusvastaselt meelestatud.⁵⁶ Seega on *mens rea* arvestamine oluline ka süüd välistavate asjaolude väljaselgitamisel, sest kui objektiivne koosseis on täidetud, ei tõenda see automaatselt isiku süüd. Lisaks süüdlaslikule meelestatusele võimaldab see välisvaenlasel välja selgitada potentsiaalse värvatava koostöövalmidus, sest mida rahulolematum on inimene oma eluga, seda lihtsam on välisvaenlasel isikule mõju avaldada.

Süüteo koosseisu järgi on vaimse meelestatuse üheks osaks tahtlus, mis eelneb füüsilisele teole.⁵⁷ Vaimne meelestatus tuleb siduda süüteo subjektiivse koosseisuga, et arvestada asjaoludega, mis võivad karistust kergendada või raskendada. Riigireetmise puhul näeb subjektiivne koosseis ette,

---

⁵⁵ Vt. alajaotus 5.3. Saksamaa riigireetmine.

⁵⁶ Hrnčirik, V. Actus Reus and Mens Rea (Thabo Meli and Beyond). Common Law Review 2006, Vol. 7, Issue 8, lk 8.

⁵⁷ Carson, D. C., Felthous, A. R. Introduction to this issue: Mens Rea. Behavioral Sciences and the Law 2003, Vol. 21, Issue 5, lk 559.

et välisvaenlase või välisvaenlase ülesandel tegutseva isiku abistamine Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse või territoriaalse terviklikkuse vastu suunatud vägivallata tegevuses peab kuriteo täideviija olema teadlik Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse vastu suunatud vägivallata tegevusest.⁵⁸ See tähendab, et kui kodanik ei teadnud, et välisvaenlast abistades paneb ta toime Eesti riigi vastase teo, ei kanna isik riigireetmise paragrahvi järgi ka vastutust. Samas ei saa sellele tugineda lootmaks karistusest pääseda, sest isiku ignorantsus süüteo asjaolude suhtes ei ole piisavaks vabanduseks. Samal teemal on USA ülemkohus teinud ka otsuse,⁵⁹ millest lähemalt alajaotuses 5.2.

Teine subjektiivne koosseisutunnus näeb ette, et riigisaladuse või salastatud välisteabe edastamisel või edastamise eesmärgil salastatud teabe kogumisel peab isiku tahtlus hõlmama teabe riigisaladuseks olemist.⁶⁰ Seetõttu ei süüdistata reetmises isikut, kes on välisvaenlasele edastanud salastatud teavet, pidades seda ekslikult avalikuks teabeks. See näitab ka, kui oluline osa on isiku meelestatusel tema süüdimõistmise puhul, sest isegi kui eksliku teoga kahjustatakse välisjulgeolekut rohkem kui mõne teadliku teoga, siis tahtlikult toime pandud reetmise puhul on karistus kindel.

Mens rea põhimõttest lähtuvalt on oluline analüüsida riigireetja meelestatust kuriteo toimepanemisel, ehk mis ajendas isikut tegu toime panema ja mis oli eesmärgiks. Arvesse tuleb võtta ka karistust kergendavaid ja raskendavaid asjaolusid, millest tuleb riigireetmise eripära tõttu esile tuua ähvardamine, mis Saksamaa näitel on reetmise juures ka eraldi reguleeritud.

2.2.1. Kuriteo eesmärk, motiiv ja tahtlus

Tahtlust peetakse kõige tõsisemaks süüteo elemendiks, sest *dolus directus* peegeldab isiku vabatahtlikku käitumist läbi tema valikute.⁶¹ Lisaks tahtlusele tuleb kindlaks teha kuriteo toimepanija vaimne meelestatus, et määratleda teo võimalikku ühiskonnaohtlikkust. Riigireetjal on kuritegu toime pannes kindel motiiv, mis ajendab teda tegutsema, kuid kuriteo õiguslik kvalifikatsioon sellest ei olene. Küll aga avaldab motiiv mõju isiku teole, mille tahtluse vormi määramine võib mõjutada süüteokoosseisu. Seetõttu tasub neid koos analüüsida, et selgitada, mis võib olla kindla tahtluse liigi puhul riigireetja motiiviks ja eesmärgiks.

---

⁵⁸ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 628 p 3.1.

⁵⁹ *Salich v. United States*

⁶⁰ *Ibid.*

⁶¹ Blomsma, J. H. *Mens rea and defences in European Criminal Law*. School of Human Rights Research Series 2012, Vol. 54, lk 65.

Nagu *actus reus*'i all selgitatud, siis riigireetmise puhul on tegemist formaalse teoga ehk süütegu on lõpule viidud juba katsega. Süüteokatse saab alguse *mens rea*'st, mistõttu on oluline, et tegu pandaks toime tahtlikult. Katse puhul tuleb välja selgitada, millist seaduses sätestatud tegu riigireetur toime panna üritas ning mis oli tema vaimne meelestatus. Eelnevate asjaolude väljaselgitamine on aga objektiivsem juhul, kui tegu on jõudnud katsest kaugemale.⁶² Järgnevalt on koos näidetega selgitatud tahtlust riigireetmise puhul.

Tahtluse üheks vormiks on kavatsus ning karistusseadustiku järgi paneb isik teo toime kavatselt, kui ta seab eesmärgiks süüteoosseisule vastava asjaolu teostamise ja teab, et see saabub või vähemalt peab seda võimalikuks.⁶³ Kavatsuse puhul tahab isik toime panna süüteoosseisus kirjeldatud tegu ning teo tagajärg on sisemiseks põhjuseks, mis motiveerib toimepanijat.⁶⁴ Sellise tahtluse liigi puhul on isikul oma teo üle täielik kontroll ja valikuvabadus ning ta väljendab oma käitumisega ühiskonna ja õigusliku korra suhtes vaenulikkust.

Kavatsuse puhul abistab riigireetja välisvaenlast, et ohustada Eesti Vabariigi välisjulgeolekut. Kavatsusega on tegemist juhul, kui Eesti kodanik kogub riigisaladust või salastatud välisteavet, eesmärgiga seda välisvaenlasele edastada ning seega vaenlast ka abistada. Sellisel juhul ei ole ka oluline, kas isik tegutses kellegi ülesandel või iseseisvalt.⁶⁵ Näiteks võib tuua juhuse, kui isik avalikult kritiseerib ja õõnestab oma kodumaa siseriiklikku tegevust, et abistada sellega välisvaenlasel Eesti Vabariigi territooriumile luua üksik autonoomne üksus.

Lisaks kavatsusele on oluline teo toimepanekul isiku motiiv ja vaimne meelestatus. Kui arvestada, et isiku esmaseks eesmärgiks on ohtu seada oma kodumaa julgeolek, siis võib järeldada, et tegemist on reeturiga selle sõna kõige otsesemas mõttes. Sellisel juhul on kodanik intellektuaalselt või emotsionaalselt seotud välisvaenlasega, pooldades Eestimaa vastast tegevust.⁶⁶ Kavatsuse puhul on tegevus, mis aitab välisvaenlasel kahjustada Eesti iseseisvust ja sõltumatust või territoriaalset terviklikkust, reeturi jaoks motiveeriv, mistõttu võib pidada tegu ühiskondlikust aspektist väga ohtlikuks.

Süütegu pannakse toime otsese tahtlusega juhul, kui isik teostab süüteoosseisule vastava asjaolu, ja tahab või vähemalt mõnab seda.⁶⁷ Otsene tahtlus määratakse läbi intellektuaalse

---

⁶² Beale, J. H. Criminal Attempts. Harvard Law Review 1903, Vol. 16, lk 492-494.

⁶³ KarS RT I 2001, 61, 364 § 16 lg 2.

⁶⁴ J Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 92 p 13.1.

⁶⁵ *Ibid.*, lk 92 p 13.1., lk 628 p-d 3.1. ja 3.2.

⁶⁶ Vasanthakumar, A. Treason, Expatriation and So-Called Americans: Recovering the Role of Allegiance in Citizenship. The Georgetown Journal of Law & Public Policy 2014, Vol. 12, lk 208.

⁶⁷ KarS RT I 2001, 61, 364 § 16 lg 3.

elemendi, mille järgi on isik teadlik süüteo objektiivsetest asjaoludest ning toimepanija vaba käitumine hõlmab tahtlust, kuid sellisel juhul ei ole teo tagajärg toimija eesmärgiks.⁶⁸ Sellisel juhul erineb riigireetja motiiv kavatsuse tunnustest ning üheks peamiseks motiveerivaks teguriks võib olla omakasu. Ühiskondlikust seisukohast on tegemist madala motiiviga, sest kasu saadakse kaaskodanike arvelt. Sellisel juhul on välisvaenlase poolt heaks värvatavaks aga isik, kellel on finantsprobleemid või suur himu materiaalsete väärtuste järele. Riigireetmise puhul on otsese tahtlusega tegemist näiteks olukorras, kus kodanik abistab välisvaenlast teades või möönates, et tegu toob kaasa Eesti Vabariigi välisjulgeoleku ohustamise, kuid paneb sellest hoolimata teo toime. Kuna omakasu motiiv võib olla riigireetmise puhul suureks ajendiks, on 2009. aastal lisatud KarS §-le 232 lõige 2, mis sätestab riigireetmisega saadud vara konfiskeerimise.

Et riigireetmise süüteokoosseis täidetud oleks, tuleb tegu toime panna vähemalt kaudse tahtlusega. Süütegu pannakse toime kaudse tahtlusega juhul, kui isik peab võimalikuks süüteokoosseisule vastava asjaolu saabumist ja möönab seda.⁶⁹ Sellisel juhul ei ole isiku eesmärk saavutada süüteoga tagajärg, kuid ta möönab, et see võib saabuda ning nõustub sellega.⁷⁰ Kaudse tahtluse puhul võib reeturiks olla näiteks isik, kelle kõrget enesehinnangut vaenlase poolt ära kasutatakse, teda algselt tunnustades ja teatud tegude eest rahaliselt premeerides, ning hiljem ärgitades koostööle, mis on suunatud Eesti Vabariigi vastu. Selleks ajaks on reeturi tunnustusvajadus kasvanud piisavalt suureks, et isik võib olla nõus välisvaenlast abistama teades, et tema tegu võib kaasa tuua riigireetmise. Sellise tahtluse liigi puhul peetakse võrreldes eelneva kahe liigiga isiku ühiskonnaohtlikkust kõige väiksemaks, sest isiku vaimne meelestatus ei ole otseselt suunatud riigireetmisele.

KarS § 58 p 1 järgi on karistust raskendavaks ajaoluks omakasu või muu madal motiiv, mis esineb paljude riigireetmise juhtumite korral.⁷¹ Samas tuleb arvesse võtta ka kergendavat asjaolu, mille järgi võib välisvaenlane Eesti kodanikku koostööle sundida ähvardades. Sellise olukorra puhul ei puudu ähvardatava teos tahtlus, küll aga ei ole isik süüdlaslikult meelestatud, mistõttu on sellise teo eest karistamine eetiliseltselt vaieldav. Kuna ähvardamise puhul on tegemist isiku mentaalse survestatamisega, lubades tappa inimest ennast, tema perekonda, tekitada tervisekahjustus või mõni muu tagajärg, võib seda kergendava asjaoluna arvesse võtta aga ainult juhul, kui päästetud hüve

---

⁶⁸ Pikamäe, P. Kavatsesus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus. *Juridica* 2001, nr. 7, lk 21.

⁶⁹ KarS RT I 2001, 61, 364 § 16 lg 4.

⁷⁰ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 94 p 15.

⁷¹ KarS RT I 2001, 61, 364 § 58 p 1.

on ohverdatud hüvest olulisem. Ähvarduse sunnil toime pandud tegu ei kvalifitseeru hädakaitse ega hädaseisundi alla, mistõttu ei saa seda pidada ka õiguspäraseks teoks isegi siis, kui ähvardatav õigushüve on riigireetmisega tekitatud kahjust suurem. Seega on hetkel karistusõiguses auk, kuna ei ole arvestatud, et riigireetmise näol on tegemist kuriteoga, mille puhul on võõrvõimudel võimalus Eesti kodanikke agressiivselt mõjutada. See on üks näide *mens rea* olulisusest süüteo puhul, mistõttu tuleb hoolimata teost alati arvestada isiku vaimset meelestatust.

2.3. Süü ja sanktsioon

Lisaks koosseisupärasusele ja õigusvastasusele peab isiku teos ilmema ka süü, et teda karistada.⁷² Süü objektiivsete asjaolude all vaadeldakse tegu, tagajärge ja isiku käitumist nii enne kui pärast kuritegu.⁷³ Subjektiivsete asjaolude all arvestatakse riigireetmise motiivi ja eesmärki. Lisaks on süü suuruse mõjutajateks ka isiku ebaõigusteadvus ehk keelueksimus ning süüteo õiguslik taunitavus.⁷⁴ Keelueksimuse puhul ei kvalifitseeru süütegu KarS § 232 järgi näiteks, kui isik arvas, et välisriigile antav teave ei ole salastatud. Sellisel juhul kvalifitseerub isiku tegevus aga KarS § 241 järgi, mis sätestab riigisaladuse js salastatud välisteabe avalikustamist ja mille eest on ette nähtud kergem karistus.

Koosseisutahtluse liigist süü otseselt ei sõltu, kuid seotuna motiivi ja eesmärgiga, võib see näidata isiku süü suurust.⁷⁵ Teo õiguslik taunitavus tuleneb motiivist ja eesmärgist, mis ajendab isikut kuitegu toime panema. Õiguslik taunitavus on seotud süüteo tahtluse astmetega, mida saab omakorda pidada karistuse määramise aluseks. Seega võib kavatsuse puhul pidada isiku süüd kõige suuremaks ja kaudse tahtluse puhul kõige väiksemaks.

Kuna süü vorme on mitmeid, on ka sanktsioonimäära diapasoone lai – kuus kuni kakskümmend aastat või eluaegne vangistus. Süüteo puhul rakendatakse karistust juhul, kui on vaja kaitsta õiguskorda ja ühiskondlikke väärtusi, mistõttu mõjutatakse inimese käitumist läbi sanktsioonide.⁷⁶ Samas ei ole nii lai karistuse diapasoone *nullum crimen nulla poena sine lege certa* põhimõttest tulenevalt mõistlik, sest inimesel peab seaduse suhtes olema kindlustunne ning arusaam õiguslikest

---

⁷² Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 230 p 10.

⁷³ Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas. Riigikohtu õigusteabe osakond, Tartu 2012, lk 7.

⁷⁴ Sootak, J. Õigusvastatus: Süü. Tallinn: Juura 2003, lk 114.

⁷⁵ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 230 p 11.1.

⁷⁶ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 19.

tagajärgedest.⁷⁷ Kuna KarS § 232 koosneb mitmest erinevast osast, saaks sätte erinevatesse paragrahvidesse jagamisel rakendada ka selgemat karistusmäära kohaldamist.

Riigireetmise puhul on mõeldamatu isikut mitte karistada, seda juba ühiskonna õiglustunde riivamise tõttu. See näitab, et lisaks õiguslikule poolele on tegu ka sotsiaalselt äärmiselt taunitav. Samas jääb ühiskonnale teadmata kohtuotsuse motivatsioon, mille tõttu ei pruugita tihti mõista, miks on valitud vastav karistusmäär. Kuna riigireetmise puhul on karistatavaks ka süüteokatse, on õigustatud madalama karistusmäära sätestamine, mis tegelikkuses vääriks eraldi sätet. Kui kuritegu on toonud kaasa raske tagajärje, tuleb valida rikutud õiguskorra ja õigluse taastamiseks vastav vahend.⁷⁸ Karistuse määramisel on Riigikohus saatnud adressaatidele selge sõnumi teo taunimisväarsuse kohta, määrates õiguslikult taunitavale kuriteole range karistuse.⁷⁹ Teisalt võib sellist Riigikohtu sõnumit tõlgendada kui hoiatava või hirmutava preventatsioonina, et võimalikku kuritegu ära hoida. Seetõttu võib tegelikkuses riigireetmise eest ette nähtud eluaegset vangistust võtta kui kodanikke distsiplineerivat vahendit. Lisaks preventiivsele meetodile on teiseks ühiskonna põhiväärtuse kaitsmise viisiks kättemaksmine, mis õiguslikult ei ole küll aktsepteeritav, kuid seda võib näha näiteks eluaegse vangistuse puhul.⁸⁰ Isegi surmanuhtlust peetakse eluaegsest vangistusest humansemaks karistuseks, mistõttu ei tohi karistuse määramisel unustada inimlikkust kui kriminaalpoliitika olulist väärtust.⁸¹

Eluaegne vangistus on kõige karmim karistus, mida Eesti kohus mõista võib, mistõttu peab selle kohaldamisel olema lisaks süüle põhjendatud äärmuslikud preventiivsed asjaolud.⁸² Riigireetmise puhul võib eripreventiivse eesmärgi põhjenduseks olla isiku vaimne meelestatus, mille tõttu on alust arvata, et toimepandud tegu ei kahetseta ning ollakse valmis uut süütegu toime panema. Üldpreventiivse eesmärgi kohaselt tuleb hinnata teo taunitavust ühiskonna seisukohalt, et tagada õiguskuulekate kodanike kindlustunne seaduse rakendamisse, kuid seejuures ei tohi karistuse määramisel unustada ka inimlikkust. Seega on õigustatud niivõrd karmi karistuse määramine eriti raskete juhtumite puhul, mis tuleks õigusselguse huvides eraldi sätestada seaduse tasandil. Siiani pole ükski riigireetur Eestis maksimaalset vanglakaristust saanud, seega võib arvata, et riigireeturid pole kas *mens rea* järgi olnud meelestatud otseselt riigivastaselt või ei ole põhjustatud

---

⁷⁷ Predescu, I. The Principle of Legal Certainty, Basis For The Rule of Law, Landmark Case-Law. <http://www.ccr.ro/ccruld/publications/buletin/8/predescuen.pdf> (17.02.2015).

⁷⁸ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 19 ja 55.

⁷⁹ RKo 3-1-1-26-03 p 5.

⁸⁰ Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003, lk 19 ja 55.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 206 p 8.

tagajärg olnud väga raske. Sellegi poolest on olnud ühiskonna reaktsioon kuritegudele iga kord väga tugev, milles väljendatakse selgelt pahameelt.

Vanglakaristusele lisaks võib riigireetjalt konfiskeerida kuriteoga saadud vara. Ka selle sätte eesmärk on osaliselt preventiivne, üritades inimestele mõista anda, et ebaseaduslik raha teenimise viis ei ole aktsepteeritav. Kuna riigireetmise puhul on mitmeid kaasusi, kus isikud on tegutsenud ajendatuna rahast, on selline sanktsioon end ka õigustanud. Vara konfiskeerimine aitab lisaks preventiivsele meetodile ka mingis ulatuses katta süüteoga riigile tekitatud kahju. Kuna riigireetja näol on tegemist Eesti kodanikuga, siis enamasti on isiku vara Eestis ja sellisel juhul ei teki konfiskeerimisel ka probleeme. Konfiskeerimise puhul tuleb isikul endal tõendada, mis osa varast on seaduslikul teel saadud vahendite eest soetatud.⁸³

Ametikohast tulenevalt on osadele riigitöötajatele ette nähtud ka eripension, näiteks politseinikele ja kaitseväelastele, kuid riigireetmises süüdi mõistetud isikutel seda õigust ei teki.⁸⁴ See aga näitab, et isikud, kes teevad riigi jaoks olulist tööd, saavad vanaduspõlves selle eest ka lisahüve, kuid riigireetmise puhul kaotab isik lisaks austusele ka riikliku hüve. Eelnevast selgub, et riigireetmise eest KarS-is ette nähtud karistumäär on proportsionaalne ning vastavuses isiku süüga, ning *actus reus* ja *mens rea*'d arvestades on teoreetiline osa kooskõlas tegelikkusega.

---

⁸³ KarS RT I 2001, 61, 364 § 83² lg 1.

⁸⁴ PPVS RT I 2009, 26, 159 § 101 lg 6.

3. Riigireetmine Eesti kohtupraktikas

Tahtlikud riigireetmised on toime pandud kindlatel põhjustel, mis on isikut tegutsema motiveerinud. Kuritegude toimepanemise motiiv ja eesmärk ei pruugi olla suunatud seaduses nähtud tagajärje saavutamisele, kuid sellest olenemata võib tagajärg olla tõsine. Isik võib riigireetmist kasutada kõigest vahendina, et saavutada soovitud eesmärk, samas võib olla ka vastupidi ning isiku eesmärgiks võibki olla riigi reetmine. Teisel juhul võib reetur olla motiveeritud vaenlase poolt pakutavast rahast, kuid tavaliselt lisandub sellele veel ka emotsionaalne pool, mis sisaldab endas inimese rahulolematust näiteks oma eluga või vajadust tõestada end kui piisavalt võimekat isikut. Lisaks võib tegutsemisele ajendada kättemaksuhimu kindla sihtmärgi vastu, näiteks ametiasutuse, kus reetur töötab või riigi, mille kodanikuks on.⁸⁵

Praktika on näidanud, et reeturiks on tihti isik, kes töötab riigiasutuses, mistõttu võib selline isik oma riigivastase meelestatusega mõjutada ka teisi kaastöötajaid, mis lõppkokkuvõttes õõnestab asutusesisest tegevust. Riigireeturite tabamise olulisuse tõenduseks on Ukraina mereväehvitser Denis Berezovsky, kes oli kriisi ajal Ukraina laevastiku komandör ning läks üle Vene poolele, rikkudes sellega ametivannet ning võttes endaga kaasa venemeelsed sõjaväelased.⁸⁶

Järgnevalt on välja toodud viimasest aastakümnest mõned kaasused Eesti kohtupraktikast seoses riigireetmisega. Teise Eesti ajal on riigireetmises süüdi mõistetud neli isikut, ning seda viie aasta jooksul, mis näitab Eesti võimekust reeturite avastamisel. Riigireetmise on üles tunnistanud ka Uno Puusepp, kuid teda ei ole tänaseks päevaks veel süüdi mõistetud. Kuna riigisaladusega seotud kohtuistungid on kinnised, siis ei ole võimalik analüüsida kohtupraktikat süüteo koosseisu elementide osas, küll aga võib ainult järeldada, mis põhjustel on isikutele vastav karistus määratud.

---

⁸⁵ Borum, R., Shumate, R. S., Scalora, M. Psychology of “Leaking” Sensitive Information: Implications for Homeland Security. The Homeland Security Review 2006, Vol.1 No. 2, lk 104-105.

⁸⁶ Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea. The Guardian, 03.03.2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky> (23.04.2015).

3.1. Herman Simm

Herman Simm on endine kaitseministeeriumi töötaja, kes kogus aastatel 1995-2008 riigisaladusi ja salastatud välisteavet ning edastas need Vene Föderatsiooni Välisluureteenistusele (edaspidi SVR). Lisaks Venemaale edastas Simm aastaid tagasi sensitiivset infot ka Saksamaa eriteenistusele, mille eest Saksamaa palus Eestilt ametlikult vabandust.⁸⁷ Teadaolevalt kogus Simm Venemaa jaoks vähemalt 4 piiratud, 1 konfidentsiaalse ja 19 salajase tasemega riigisaladust sisaldavat dokumenti, 82 piiratud, 247 konfidentsiaalse ja 33 salajase tasemega välisteavet sisaldavat dokumenti, lisaks muid konfidentsiaalseid ja asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud andmeid, mida kõike kokku oli vähemalt 2908 dokumenti. Kahju hindamisel tegi kaitsepolitseiamet koostööd NATO partneritega. Kaitsepolitsei ameti poolt avaldatud andmete kohaselt toimus koostöö Simmi ja KGB vahel suuresti Simmi enda initsiatiivil, ning tema pikaajaline koostöö SVR-ga näitab, et teda ei värvatud santaaži ega ähvardusega.⁸⁸

Herman Simmi käest käis läbi kogu NATO ja Euroopa Liidu salajane info, mis Eestisse jõudis. Seetõttu võib eeldada, et Moskval oli NATO plaanide kohta sama informatsioon mis Eestilgi. Põhjustatud kahju hinnatakse Eesti jaoks väga suureks ning NATO jaoks tõsiseks.⁸⁹ Seevastu puudub avalik informatsioon selle kohta, kui suuresti ohustati Eesti Vabariigi välisjulgeolekut.

Motiiviks on olnud Simmi puhul nii isiklik solvumine Eesti Vabariigi peale kui ka suur tunnustusvajadus ja rahasoov. Näiteks lootis Simm saada kindralmajori paguneid, mida SVR talle lubas. Tunnustusvajadust ja rahasoovi tõendab ka asjaolu, et Simm ei töötanud ainult Venemaa heaks, vaid müüs informatsiooni ka Saksamaale. Herman Simm tunnistas vahelejäädhes oma süüd koheselt ning oli ka nõus uurimisasutustega koostööd tegema. Harju maakohus mõistis Simmile KarS §-de 232 ja 243 alusel karistuseks 12 aasta ja 6 kuu pikkuse vangistuse ning tsiviilhagi summas 20 miljonit krooni ja hagi riigireetmisega saadud kriminaaltulu eest üle 1,3 miljoni krooni.⁹⁰

2015. aasta jaanuaris taotles Simm Tartu maakohtult ennetähtaegset vabastamist. Selleks ajaks oli Simmil karistusest ära kantud kuus aastat ja neli kuud ehk üle poole. Kuid kohus leidis, et kantud

---

⁸⁷ Raamat: riigireetur Simm oli ka Saksa agent. Postimees, 05.03.2012. <http://www.postimees.ee/760502/raamat-riigireetur-simm-oli-ka-saksa-agent> (20.02.2015).

⁸⁸ Kaitsepolitsei ameti aastaraamat 2008, lk 12-14. <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-est-v.pdf> (20.02.2015).

⁸⁹ Herman Simmi juhtum, lk 55. http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/319/Herman_Simm.pdf (20.02.2015).

⁹⁰ *Ibid.*

vangistuse osa on ebapiisav ning ei vasta kuriteo ohtlikkusele, selle toimepanija käitumisele, riskide suurusele ega karistuse eesmärgile.⁹¹ Ennetähtaegse vabastuse mitterahuldamine kinnitab, et üldine hukkamõist ei toimunud tol hetkel emotsioonide ajendil, ning ka tänasel päeval ei näe Eesti tema vabastamiseks põhjust.

Simmi motiivide puhul võiks eeldada, et kuriteo toimepanemisel oli tegemist otsese tahtlusega, sest teda ajendas tegutsema eelkõige omakasu ja sõjaväelised ordenid, mida Venemaa talle lubas. Kuid välistada ei saa ka kavatsetust, sest salastatud teabe edastamine on sihikindel tegu, mille Simm pani toime tahtlikult.⁹² Seega Simm pidi teadma, et riigireetmise koosseisus vastavad asjaolud saavad või pidas seda vähemalt võimalikuks.

2009. aasta veebruaris, kui Simm süüdi mõisteti, oli KarS § 232 järgi riigireetmise eest ettenähtav karistusmäär kolm kuni viiesteist aastat vangistust. Seega oli kaaskodanikele suureks üllatuseks, kui selgus, et reeturile ei määratudki maksimaalset vanglakaristust. Kuna NATO-le põhjustatud kahju hinnati tõsiseks⁹³, siis järelikult edastas Simm vaenlasele *NATO Secret* ehk salajase tasemega dokumente, mis ilmselt NATO julgeolekut otseselt ohtlikult suures osas ei mõjutanud, sest vastasel juhul oleks talle karmim karistus määratud. Eestile põhjustatud kahju peetakse väga suureks, mistõttu võib eeldada, et Eesti kohta edastas täiesti salajase tasemega dokumente. Lisaks suurendab Eesti jaoks kahju ka asjaolu, et tegemist on kodanikuga, keda riik on aastakümneid usaldanud tema kõrgete ametipositsioonide tõttu, rääkimata Eesti riigi maine kahjustamisest rahvusvahelisel tasandil. Küll aga võis Simmi karistust vähendada tema valmidus uurimisasutustega koostööd teha ning asjaolu, et tema motiivid vastasid riigi välisjulgeoleku kahjustamise asemel pigem omakasule ehk *mens rea*.

---

⁹¹ Herman Simmi katse vanglast pääseda osutus tulutuks. Eesti Rahvusringhääling 29.01.2015. <http://uudised.err.ee/v/eesti/74f814f8-d0bd-4192-9a90-db1f9e906537> (23.02.2015).

⁹² Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 628 p 3.2.

⁹³ Security Within The North Atlantic Treaty Organisation, Corrigendum to C-M(2002)49, 17. juuni 2002, p 5.5.3. b.

3.2. Aleksei Dressen

Aleksei Dressen on endine kaitsepolitseiameti töötaja, kes arreteeriti 2012. aastal koos abikaasa Viktoria Dresseniga süüdistatuna riigireetmises. Aleksei Dressen värvati ajavahemikul 1998-2001 Venemaa Föderaalse Julgeolekuteenistuse (edaspidi FSB) poolt, kus ta töötas vastuluure operatsioonide ameti heaks, mis tegeleb otseselt teiste riikide julgeolekuasutuste vastaste operatsioonidega.⁹⁴

Aleksei Dressen abistas välisvaenlast Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse vastu suunatud vägivaldset tegevuses ja kogus välisvaenlasele edastamise eesmärgil Eesti Vabariigi riigisaladust ja salastatud välisteavet. Samuti edastas välisvaenlasele ka asutusesiseseks kasutamise mõeldud teavet. Viktoria Dressen aitas oma abikaasa kogutud salastatud teabe FSB-le edastada. Harju maakohus tunnistas Aleksei ja Viktoria Dresseni KarS §-de 232 ja 234 alusel riigireetmises ja ametialase teabe edastamises süüdi, määrates Aleksei Dressenile kokkuleppemenetluses liitkaristuseks 16 aastat vangistust ja Viktoria Dressenile riigireetmise ja asutusesisese teabe edastamisele kaasaitamise eest tingimisi vangistuse 6 aastat 5-aastase katseajaga. Isikutelt konfiskeeriti kriminaaltuluna saadud 142 900 eurot, nende omanduses olev korter ja korterist leitud sularaha summas 23 500 eurot.⁹⁵

Kaitsepolitseiameti andmetel ei õnnestunud FSB-l Aleksei Dressenit esimesel korral värvata, ning hilisemal värbamisel kasutati isiku vastu ära asjaolu, et ta esimesel korral värbamiskatselt kaitsepolitseile teada ei andnud.⁹⁶ Dresseni puhul peetakse peamiseks riigireetmise motiiviks materiaalsel kasu, kuid lisaks võisid mõjutada ka sarnaselt Simmiga täitumata ambitsioonid ja pettumus.⁹⁷

Aleksei Dressen mõisteti süüdi 2012. aasta juulis, kui kehtis uus KarS, mis sätestas riigireetmise eest karmima karistuse – kuue- kuni kahekümneaastase või eluaegse vangistuse. Küsitav on aga kokkuleppemenetluse kohaldamine süüteo puhul, mille eest on ette nähtud eluaegne vangistus, sest Riigikohtu määruse järgi võivad prokurörid teha teatavaid järeleandmisi kindlakstehtud faktiliste asjaolude karistusnormi alla subsumeerimisel kui ka süüdistatavale karistuse liigi ja

---

⁹⁴ Kaitsepolitsei aastaraamat 2012, lk 12. <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-2012-ee.pdf> (25.02.2015).

⁹⁵ *Ibid.*, lk 13.

⁹⁶ *Ibid.*

⁹⁷ Kohus mõistis Aleksei Dresseni 16 aastaks vangi. Eesti Rahvusringhääling, 03.07.2012. <http://uudised.err.ee/v/eesti/f0a5e122-b126-41fb-b919-a999b59824f6> (27.02.2015).

määratav valikul.⁹⁸ Kokkuleppemenetluse puhul jõuavad süüdistatav ja kaitsja kokkuleppele kuriteo kvalifikatsioonis, karistuse liigis ja määras ning kohus peab lahendama ka küsimuse, kas süüdistatav on talle inkrimineeritud kuriteo toimepanemises süüdi.⁹⁹ Samas on Riigikohus möönanud, et eelnevate asjaolude selgitamine ei toimu sellise põhjalikkusega nagu üldmenetluses. Lisaks ei ole lahendamist vajavates küsimustes mainitud süü suurust.¹⁰⁰ Seega võib tekkida olukord, kus isikule määratav karistus ei ole vastavuses süü suurusega.

Avalikest allikatest saadud info põhjal selgub, et Dressenil ja Simmil olid riigireetmiseks samad motiivid. Kui aga võrrelda neile määratud karistusi, siis võib eeldada, et Dresseni poolt edastatud info oli sensitiivsema sisuga ning Eestile põhjustatud võimalik julgeolekuoht suurem.

3.3. Vladimir Veitman

Vladimir Veitman on kaitsepolitsei ameti ja KGB endine töötaja, kes peeti 2013. aasta oktoobris kinni süüdistatuna riigireetmises. Isik hakkas SVR-ga koostööd tegema alates 2002. aastast. Kuna tegemist oli pikaajalise värbamisprotsessiga, siis ei kasutatud Veitmani vastu ka šantaaži ega ähvardusi, vaid loodi soodsad tingimused vastaspoolele jaoks tööle hakkamiseks.¹⁰¹

Motiiviks oli pettumine karjääris, probleemid eraelus ja raha. Isik abistas SVR-i ülesandel tegutsevaid isikuid Eesti Vabariigi iseseisvuse ja sõltumatuse vastu suunatud vägivaldsete tegevustes ning kogus edastamise eesmärgil ja edastas neile riigisaladust ja asutusesisest kasutamiseks mõeldud teavet. Vahistamise järel tegi Veitman uurimisasutusega koostööd, misjärel mõistis Harju maakohus Veitmani süüdi KarS §-de 232, 243 ja 241 alusel riigireetmise ja asutusesisese teabe edastamise eest ning salastatud teabe turvaalalt väljaviimise eest, ning mõistis isikule liitkaristuseks 15 aastat vangistust, tsiviilhagi summas 65 000 eurot ja konfiskeeris kriminaaltulu summas 120 000 eurot.¹⁰²

Sarnaselt Dresseniga, mõisteti Veitman süüdi kokkuleppemenetluses. Nagu selgub eelneva kolme reeturi puhul, on motiveerivaks teguriks pettumine karjääris ja rahahimu. Kuna Veitman sai kolme süüteo eest liitkaristusena kokku kergema vanglakaristuse kui Dressen, võib arvata, et tema süü riigireetmise osas oli väiksem ja kuritegu vähem ohtlik.

---

⁹⁸ RKKKm 3-1-1-96-09, p 9.

⁹⁹ RKKKo 3-1-1-79-05, p 9.

¹⁰⁰ Lõhmus, U. Kas kokkuleppemenetlus on kooskõlas karistusõiguse süüühimõttega? *Juridica* 2014, Nr. 7, lk 549.

¹⁰¹ Kaitsepolitsei aastaraamat 2013, lk 14. <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf> (02.03.2015).

¹⁰² *Ibid.*, lk 14-15.

3.4. Uno Puusepp

Süütuse presumptsiooni põhimõttest lähtuvalt ei ole Uno Puusepp riigireetur, küll on aga tegemist eriskummalise juhtumiga, mis väärib antud töös väljatoomist. Uno Puusepp avaldas 2014. aasta detsembris Vene telekanali NTV eetris, et on suurema osa oma 20-aastasest kaitsepolitseiametniku karjäärist varustanud FSB-d Eestist pärit salajase infoga. Sarnaselt Veitmaniga oli Puusepp endine KGB töötaja, kes tegeles kaitsepolitseis jälitus- ja pealtkuulamiseadmetega.¹⁰³

NTV-s näidatud saates ütles Puusepp, et teda ajendas riigireetmiseks ideeline kaalutlus – talle ei meeldinud Eesti riigi võetud suund. Usutavasti oli ülestunnistus tingitud FSB poolsest ähvardusest – kui Puusepp nende tahtmise järgi ei tee, siis antakse ta Eestis välja. Ülestunnistuse eesmärgiks oli näidata Eesti kaitsepolitsei nõrkust ning seda, et Eesti teenib oma rahva asemel USA huve.¹⁰⁴

Kuna Puusepp põgenes Venemaale, siis ei ole võimalik teda kohtu alla anda, seega ei tea ka, mis oli tema motiiviks. Kui see on ideeline kaalutlus, nagu Puusepp NTV saates ütles, siis on tegemist kõige tõsisema tahtluse vormiga ehk kavatsusega, mille puhul on reetja eesmärgiks Eesti Vabariigi välisjulgeolekut kahjustada. Sellisel juhul peaks ootama Puuseppa kinnivõtmise korral ees karmim karistus kui teistel eelnevalt mainitud reeturitel.

---

¹⁰³ Uno Puusepp: olin aastaid FSB agent. Eesti Päevaleht 15.12.2014. <http://epl.delfi.ee/news/eesti/uno-puusepp-olin-aastaid-fsb-agent?id=70364619> (03.03.2015).

¹⁰⁴ Eerik-Niiles Kross: Puusepa saade NTVs valmis FSB näpunäidete järgi. Eesti Päevaleht 17.12.2014. <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/eerik-niiles-kross-puusepa-saade-ntvs-valmis-fsb-napunaidete-jargi?id=70383371> (05.03.2015).

4. Salakuulamine

Salakuulamine ehk spionaaž on tegevus, mida viivad läbi kõik riigid sõltuvalt rahvusvahelistest suhetest, et saavutada enda jaoks soovitud eesmärk.¹⁰⁵ Salakuulamisega saab kindlaks teha, kas välisriik täidab oma rahvusvahelisi kohustusi legitiimselt ning võimaldab riigil teha sellest tulenevalt poliitilisi otsuseid.¹⁰⁶ Enamasti kogutakse infot teadlikult, olles saanud riigipoolseid juhiseid. Rahuajal salakuulamist peetakse üldiselt ebasõbralikuks teoks, mis võib muuta riikidevahelisi suhteid pingeliseks. Samas on see tegevus, mida peetakse vajalikuks võimalike väliste ohtude tuvastamiseks, sest iga riik hoiab end kursis naabrite poliitilise, sõjalise ja majandusliku arenguga.¹⁰⁷

Salakuulajaks ehk spiooniks on isik, kes hangib salastatud teavet, et seda välisriigile edastada.¹⁰⁸ Riigireetja vastutab oma tegude eest ainuisikuliselt, kuid salakuulaja tegutseb oma riigi ülesandel ning kinnivõtmise korral saab riigilt ka kaitset.¹⁰⁹ Kui isik teostab spionaaži oma riigi huvides teises riigis, siis ühiskondlikust aspektist on tegemist justkui riigireetmisele vastanduva teoga. Salakuulaja läkitaja riigi poolt vaadatuna on tegu luurajaga, kes kogub oma riigi jaoks vajalikku informatsiooni. Seega oleneb teo toimepanija nimetus kui ka hukkamõist sellest, mis riigi vaatenurgast asju tõlgendada.

Kui salakuulajaks on enamasti välisriigi eriteenistuse töötaja, kes kogub ise oma riigi jaoks vajalikku informatsiooni, saab KarS § 234 alusel vastutusele võtta ka välisriigist pärit agendijuhi, kes koordineerib riigireeturi tööd. Samas on eelneva kahe töö teineteisest täiesti erinev, mistõttu tuleb neid selgelt ka eristada, sest agendijuhi ülesandeks on otsida potentsiaalset Eesti kodanikku, kes hangiks välisriigi jaoks vajalikku informatsiooni.¹¹⁰ Agendijuhi tööks on riigireetur värvata, olla tema kontaktisikuks, reeturit mõjutada ja koolitada. Agendijuht võib olla ka salakaval ja paluda kodanikul enda heaks midagi teha, nii, et kodanikku saab hiljem riigireetmises süüdistada, ilma, et isik saaks ise oma teo keelatuses aru. Seega on põhjendatud ka agendijuhtide eristamine

---

¹⁰⁵ Baker, C. D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. *American University International Law Review* 2004, Vol. 19. Issue 5, lk 1092.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ Radsan, A. J. The Unresolved Equation of Espionage and International Law. *Michigan Journal of International Law* 2007. Vol. 28 No. 597, lk 613.

¹⁰⁸ Barrie, G. N. Spying – an international perspective. *Journal of South African Law* 2008, Vol. 2008 Issue 2, lk 239.

¹⁰⁹ Delupis, I. Foreign Warships and immunity for Espionage. *American Journal of International Law* 1984, Vol. 78 Issue 1, lk 63.

¹¹⁰ Melton, K. Spionaaži ajalugu. Tallinn: Varrak 2004, lk 8.

ülejäänud salakuulajate ehk eriteenistuste töötajatest, sest nemad aitavad suuresti kaasa kodanike isamaavastasele tegevusele. Neid võib pidada vahelülis reeturi ja välisriigi vahel, mistõttu on õigustatud sellistele isikutele ka karmima karistuse määramine kui salakuulajatele, kuid pikemalt agendijuhtidele selles töös ei peatuta.

Tihti ei tehta riigireetmisel ja salakuulamise vahet, sest inimeste arvates on mõlema süüteo puhul tegemist sama spionaažiga, mida võib järeltada ka KarS §-de 232 ja 234 sõnastusest. Kuid reaalsuses on tegemist kahe täiesti erineva kuriteoga, seda nii teabe kogumise viiside kui eesmärkide ja motiivide poolest. Riigireetur tegutseb ajendatuna iseenda huvidest ja veendumustest, aga salakuulaja eesmärgiks on kaitsta oma riigi või organisatsiooni huve.¹¹¹ Lisaks teo toimepanijate motiividele esineb ka sotsiaalse aspekti erinevus, eriti salakuulaja lojaalsuskohustuse ja tugeva sideme puudumise tõttu Eesti Vabariigiga. Kuid seejuures ei ole kuriteo sanktsioonidel erilist vahetegu.

Kehtiv KarS § 234 sätestab salakuulamise kohta järgmist – “Välismaalase poolt riigisaladuse või salastatud välisteabe kogumise eest selle edastamise eesmärgil või selle edastamise eest välisriigile, välisriigi organisatsioonile, välismaalasele või välisriigi ülesandel tegutsevale isikule – karistatakse kolme- kuni viieteistaastase vangistusega. Kohus kohaldab käesolevas paragrahvis sätestatud kuriteo eest kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimist vastavalt käesoleva seadustiku §-s 83² sätestatule.”¹¹²

Karistusseadustiku järgi ei tehta vahet, kas salakuulamine pannakse toime rahuajal või sõjaajal. Vahetegu oleks oluline aga rahvusvahelise õiguse aspektist, sest sõjaajal kohaldataks spioonile sõjavangi kohta käivaid sätteid. Sõjaajal tuleb spioon tabada teolt, sest kui spioon jõuab tagasi oma kodumaale, ei ole võimalik teda enam salakuulamises süüdistada.¹¹³ Vähem selge nii Eesti kui rahvusvahelise õigust aspektist on aga rahuaja spionaaž. Kuna salakuulamise eest karistamine on siseriiklik otsus, siis võib teatud juhtudel olla spionaaži eest karistamine otstarbekuse kohalt vaieldav. Selle põhjuseks on asjaolu, et spionaažisüüdistustusest võib pääseda, kui läkitajariik eitab oma seost vahelejäänud spiooniga.¹¹⁴ Lisaks võib tänapäevaste salakuulamismeetodite tõttu olla keeruline selgeks teha konkreetset isikut, keda vastutusele võtta.

---

¹¹¹ Garcia-Mora, M.R. Treason, Sedition and Espionage As Political Offenses Under The Law Of Extradition. University Of Pittsburgh Law Review 1964, Vol. 26 Issue 1, lk 79.

¹¹² KarS RT I 2001, 61, 364 § 234.

¹¹³ Hastedt, G. P. Espionage: A Reference Handbook. California: ABC-CLIO 2003, lk 48.

¹¹⁴ Edmondson, L. S. Espionage in Transnational Law. Vanderbilt Journal of Transnational Law 1972, Vol. 5 Issue 2, lk 444.

Rahvusvahelisel tasandil ei ole salakuulamine reguleeritud, sest selle kohta on palju vastakaid argumente. On riike, kes peavad rahuajal salakuulamist kuriteoks ja rahvusvahelise õiguse rikkumiseks.¹¹⁵ Sellisel juhul on riigil õigus kinnivõetud salakuulajaga käituda seaduse kohaselt oma äranägemise järgi. Salakuulamine on küll sihtriigi jaoks ebaeetiline tegu oma motiivi pärast, kuid eetilistest seisukohtadest peab välisriik tihti tähtsamaks riigi kaitsevõimet, mistõttu salakuulamist siiski teostatakse.¹¹⁶ See tähendab, et spiooni läkitajariik on nõus moraalsed seisukohad tagaplaanile jätma. Teised riigid aga aktsepteerivad salakuulamist, kui selle tulemusena saadud infot kasutatakse enda riigi kaitseks, mitte teise ründeks.¹¹⁷ Aktsepteerimisena võib silmas pidada seada, et spiooni vahele jäämise korral antakse isik vangi panemise asemel läkitajariigile teatud tingimustel välja. Kuid et riiki ründe eest kaitsta, tuleb eelnevalt võimalik ründeoht tuvastada, ning seda tehakse just läbi salakuulamise. Seega saab spionaažist selgunud teadmiste põhjal riik kohaldada julgeolekualast valvsust ja valmisolekut. Õigusteadlase Raphael Bitton'i väitel peaks rahuaja salakuulamine olema lubatud mitteläbipaistvate režiimidega riikide suhtes, et selgitada nende strateegilisi kavatsusi naaberriikidega.¹¹⁸ Ukraina näitel on sellel väitel tõepõhi all, kuid praktikas oleks sellise vaheteo alusel spionaaži teostamise lubamist keeruline rakendada.

4.1. Salakuulamine *actus reus* põhimõttest lähtuvalt

Salakuulamise objektiivsed tunnused sarnanevad KarS §-ga 232 – riigisaladuse või salastatud välisteabe edastamine välisvaenlasele ja salastatud teabe kogumine selle välisvaenlasele edastamise eesmärgil.¹¹⁹ Kuid üheks peamiseks vaheteguriks riigireetmisega on asjaolu, et salakuulajaks saab olla ainult välismaalane. Välismaalase lojaalsuse kohta puudub seadusest tulenev nõue, mistõttu pole antud teemat ka õiguslikult käsitletud.

Põhiseaduse § 54 sätestab Eesti kodaniku ustavuse kohustuse, kuid § 55 välismaalase kohustuse järgida põhiseaduslikku korda. Põhiseadusliku korra all peetakse silmas olulisemaid põhiseaduslikke väärtusi, milleks on vabadus, võrdsus, inimväärikus, demokraatia, sotsiaalne

---

¹¹⁵ Radson, A. J. The Unresolved Equation of Espionage and International Law. Michigan Journal of International Law 2007, Vol. 28 No. 597, lk 604.

¹¹⁶ Bitton, R. The Legitimacy of Spying Among Nations. American University International Law Review 2014, Vol. 29 Issue 5, lk 1016-1017.

¹¹⁷ Baker, C. D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. American University International Law Review 2003, Vol. 19 Issue 5, lk 1096.

¹¹⁸ Bitton, R. The Legitimacy of Spying Among Nations. American University International Law Review 2014, Vol. 29 Issue 5, lk 1053.

¹¹⁹ KarS RT I 2001, 61, 364 § 234 lg 1.

õigusriik ja võimude lahusus ning põhiseaduslike institutsioonide olemasolu ja toimimine.¹²⁰ Põhiseaduslikku korda ei rikuta juhul, kui tegemist on ühekordse normidest kõrvalekaldega, ohustamata edaspidist põhiseaduslike normide toimimist või kui kaldutakse kõrvale väiksemas või vaieldavamas osas.¹²¹ Seega ei saa nõuda välismaalaselst ustavust ja lojaalsust Eesti Vabariigi suhtes, sest välismaalasel puudub Eesti riigiga ainulaadne side, kultuuriline taust ning samuti ei ole ta Eesti riigilt saanud hüvesid, mida saavad vaid kodanikud. Ning kuna välismaalast ei seo Eesti riigiga eriline suhe nagu kodanikuga, ei saa pidada välismaalase poolt toime pandud riigivastast tegu poliitiliselt niivõrd taunimisväärseks kui riigireetmist. Kuna üksik salakuulamise juhtum tavaliselt riigi põhiseaduslike normide toimimist ei häiri, võib võimalike salakuulamisjuhtude kohta öelda, et tegemist ei ole ka põhiseadusliku korra rikkumisega.

Välismaalt pärit spioon ehk luuraja on enamasti isik, kes on välisriigi eriteenistusest ja omab luuretegevuse jaoks vastavat väljaõpet. Seega on välistatud asjaolu, et luureteenistujale endale võimaldatakse seaduslik juurdepääs Eesti Vabariigi salastatud teabele. Samas ei pruugi iga kord olla tegu niioelda ametlikult luureagendiga, vaid spionaaži võib teostada ka tsiviilisik. Väga tavaline on olukord, kus diplomaatilise puutumatusena isikud teostavad spionaaži, sest nende ülesandeks on koguda infot riigi kohta, kuhu neid suunatakse, et edendada rahvusvahelisi suhteid. Kuna neil on diplomaatiline puutumatus, siis ei saa nende suhtes rakendada asukohamaa õigust.

Sarnaselt riigireetmisega, võib salakuulamise tagajärjeks olla Eesti Vabariigi välisjulgeoleku ohtu seadmine. Kuriteona kvalifitseerub ka asjaolu, kui teavet alles kogutakse välisvaenlasele üleandmise eesmärgil, mistõttu ei ole vajalik kahjuliku tagajärje saabumine. Olenevalt salakuulamise viisist, võib tekitatud kahju tuvastamine ja tõendamine olla keeruline. See võib olla üheks põhjuseks, miks ei ole Eestis avalikkusele teadaolevalt ühtegi salakuulajat süüdi mõistetud.

Salakuulamisel kogutakse teavet enamasti punktis 4.1.1. välja toodud meetoditel, mis erinevad suure osas riigireetmise puhul kasutatavatest kogumisviisidest. Seda põhjusel, et kui riigireetur tegutseb omapäi või agendijuhilt saadud juhiste kohaselt, siis salakuulamisel on spiooni käsutuses mitmeid riiklikult tagatud meetmeid, mis muudavad informatsiooni kogumise olulisemalt lihtsamaks ja turvalisemaks.

---

¹²⁰ Eesti Vabariigi põhiseadus: Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne, 2012 § 48 p 21.

¹²¹ *Ibid.*

4.1.1. Salakuulamise viisid

Salakuulamise läbiviimiseks on palju erinevaid viise ning tänapäeval pannakse lisaks spioonide kinnivõtmisele olulist rõhku ka ennetavatele meetmetele teabe kaitseks. Kuna teabe kogumise viisid on erinevad, siis kõigi nende eest ei ole võimalik kaitsta. Kui dokumentaalset teavet on võimalik kaitsta korrektse käitlemisega, siis muus formaadis suuremahulise salastatud informatsiooni kaitseks tuleb kasutada erilisi meetmeid. Osade salakuulamisviiside eest kaitsmiseks on pandud siseriiklikele institutsioonidele ülesandeks spioone informatsiooni kogumisel eksitada. Järgenvolt on välja toodud mõned viisid, kuidas salakuulamist teostatakse, kuid nendele on lisaks veel mitmeid meetodeid, mida kasutatakse näiteks tööstusspionaažis. Meetmed on üheks tõestuseks selle kohta, et salakuulamine erineb riigireetmisest oluliselt.

Inimluure (ingl. k *Human Intelligence* ehk HUMINT) on üks salakuulamise viis, mille puhul kogutakse teavet inimeste käest.¹²² Vahet tuleb teha aga inimluurel ja vastuluurel, sest viimase puhul on tegemist salastatud teabe kaitsmisega, seda spioonide ja teiste ebaseaduslikul teel teabele ligipääsu otsijate eest.¹²³ HUMINT-it võib pidada täpsemaks teabe kogumise viisiks, sest see võimaldab täielikult arvestada hetkeolukorda läbi kohalike inimallikate, võttes arvesse nende suhtumist, emotsioone, arvamusi ja kõigi faktorite mõju infole. Küsitav võib olla aga kogutud andmete usaldusväärsus. HUMINT-i eest kaitsvaks meetmeks on teadmismajaduse põhimõtte rakendamine salastatud teabe puhul, tänu millele ei puutu teabega kokku isikud, kellel selle jaoks juurdepääsuvajadus puudub, mis omakorda vähendab riski salastatud teabe salakuulajani jõudmist. Andmeid reaajas tagab signaalluure (ingl. k *Signal Intelligence* ehk SIGINT), mis on tehniliste ja elektrooniliste vahendite kaudu saadud teave, näiteks kõnede pealtkuulamine.¹²⁴ SIGINT-i eest kaistakse salastatud info töötlemist läbi turvaliste arvuti- ja telefonivõrkude. Samuti kasutatakse sensitiivse info edastamisel eelnevalt kokkulepitud märksõnu, mis jätavad mulje, et jutt käib tavapärasest tegevusest. Avalike allikate luure (ingl. k *Open Source Intelligence* ehk OSINT) on vajalik olukorrast üldpildi saamiseks, sellisel juhul ei koguta salajast teavet, vaid informatsiooni saadakse ajakirjandusest, sotsiaalsetest suhtlusvõrgustikest ja muudest avalikest allikatest.¹²⁵ Samas ei ole ka välistatud sotsiaalsetesse suhtlusvõrgustikesse salastatud teabe lekkimine. Näitena

---

¹²² Foxen, P. J. Defining CI and HUMINT Requirements. *Military Intelligence Professional Bulletin* 1999, Vol. 25 Issue 1, lk 47.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Sloan, L. D. Echelon and the Legal Restraints on Signals Intelligence: A Need for Reevaluation. *Duka Law Journal* 2001, Vol. 50 Issue 5, lk 1474.

¹²⁵ Eijkman, Q., Weggemans, D. Open source intelligence and privacy dilemmas: Is it time to reassess state accountability? *Security and Human Rights* 2012, Vol. 23 Issue 4, lk 285.

võib tuua juhuse, kus Vene Föderatsiooni sõdur lisas Instagrami pildid raketisüsteemiga töötamisest Ukrainas, ning seda ajal, kui Venemaa eitas oma vägede Ukraina territooriumil viibimist.¹²⁶ OSINT-i puhul ei ole teabe kaitsmiseks kindlat viisi, ning eelneva näite puhul võib järeldada, et piisab ka isikute avalike allikate kasutamise teadlikkuse tõstmisest. Piltluuret (ingl. k *Imagery Intelligence* ehk IMINT) teostatakse enamasti lennukitelt või satelliitidega ning see tagab kõrge resolutsiooniga ülevaatliku ja usaldusväärse informatsiooni.¹²⁷ Selle viisi tulemuslikkus on paljustki ilmastikuoludest ning saadud informatsiooni töötlemise võimest.¹²⁸ IMINT-i puhul on võimalik vaenulikule luureteenistusele huvi pakkuvad objektid visuaalselt kinni katta näiteks kaitsemaskeeringuga. Tehniliselt aitab objekte tuvastada sensorluure (ingl. k *Measurement and Signature Intelligence* ehk MASINT), mis erineb piltluurest ja signaalluurest just selle poolest, et objekte on võimalik tuvastada läbi nende omaduste, näiteks spetsiifilist ballistilist raketti läbi selle infrapuna kiirguse.¹²⁹ Samuti võimaldab selline luureviis analüüsida objekti isikupära, näiteks raketi kiirust, mistõttu kasutataksegi MASINT-i just salajase info saamiseks.¹³⁰ MASINT-i puhul on võimalik läbi radarite aktiveerimise lasta suvalist kiirgust salakuulaja eksitamiseks. Tehniline luure (ingl. k *Technical Intelligence* ehk TECHINT) aitab koguda ja analüüsida infot vastase tehnika ja varustuse kohta, et saaks välja töötada vajalikke vastumeetmeid.¹³¹ Lisaks on võimalik teostada ka kosmoseluuret (ingl. k *Geospatial Intelligence* ehk GEOINT), mis võimaldab kiirelt reageerida erinevatele ohtudele üle maailma, tagades ühtlasi ka visuaalse geograafilise pildi Maast.¹³² Kuna GEOINT on kallis luureviis, siis kasutavad seda vaid vähesed riigid. GEOINT-i ja TECHINT-i puhul on lihtsaim viis vaenlast eksitada näidates oma tehnikat ja varustust kas paremana või halvemana kui see tegelikult on.

---

¹²⁶ Are these selfies proof that Putin is operating in the Ukraine? Photographs posted by Russian soldier on Instagram were taken across the border. Mail Online 31.07.2014. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2711722/The-Russian-soldier-selfie-obsession-prove-Putin-operating-Ukraine-Comms-officer-operates-kit-like-used-MH17-accidentally-reveals-border.html> (18.03.2015).

¹²⁷ Kovacs, A. Using Intelligence. Intelligence and National Security 1998, Vol 12 Issue 4, lk 154.

¹²⁸ *Ibid.*

¹²⁹ Richelson, J. T. High Flyin' Spies. Bulletin of the Atomic Scientists 1996, Vol 52. Issue 5, lk 51.

¹³⁰ Benny, D. J. Industrial Espionage: Developing a Counterespionage Program 2013, CRC Press, lk 11.

¹³¹ Fredericks, B., Wiersema, R. Battlefield TECHINT: Support of Operations Desert Shield/Storm. Military Intelligence 1992, Vol. 18 Issue 2.

¹³² Kindamo, B. Future Roles of GEOINT in Defence and Contingency Planning. Military Technology 2014, Vol 38 Issue 12, lk 64.

4.2. Salakuulamine *mens rea* põhimõttest lähtuvalt

Nagu riigireetmise all selgitatud, siis *actus reus*-ile lisaks on vajalik ka *mens rea* esinemine. Isiku süüdlaslik meelestatus peab olema seotud kõikide toime pandud objektiivsete elementidega, et süüteo koosseis realiseeruks. Salakuulamise puhul üldiselt on aga küsitav isiku tahtlus saavutada Eesti Vabariigi välisjulgeoleku ohtu sattumine ning motiiv süüteo toimepanemisel. Kuna rahuaja salakuulamise esmaseks eesmärgiks on saada informatsiooni millega oma riiki kaitsta, siis ei saa väita, et isikud tegutseksid ajendatuna Eesti Vabariigi kahjustamisest. Ka motiivi analüüsimisel tuleb lähtuda asjaolust, et süüteo toimepanija on enamasti luureteenistuja, kes täidab oma töökohustusi, olles lojaalne oma riigile.

Kuid sarnaselt riigireetmisega, peab salakuulamine olema toime pandud vähemalt kaudse tahtlusega.¹³³ Kaudse tahtluse puhul peab spioon võimalikuks, et toimepandud tegu võib kvalifitseeruda salakuulamisena, kuid sellest hoolimata käitub süüteo koosseisupäraselt.¹³⁴ Näitena võib tuua juhuse, kus välismaalane pildistab oma riigi ülesandel Kaitseväe territooriumi, ning aimab, et pildile jääv tehnika võib kvalifitseeruda riigisaladuse kaitse alla. Kaudset tahtlust on aga raske tõendada, sest tegu võib kvalifitseeruda ka hooletusena, mis ei ole piisav süüteo koosseisu täitmiseks.

Otsese tahtluse puhul teab salakuulaja, mis tagajärje tema tegu kaasa toob, kuid tahtluse aspekt seaduses sätestatud tagajärje suhtes on kaudne, sest isik möönab seda.¹³⁵ Spionaaži eesmärgiks on enamasti kogutud salajase infoga oma riiki kaitsta, kuid seejuures ei ole isiku vaimne meelestatus suunatud teo tagajärje saabumisele. Kui salastatud teavet edastatakse välisriigile, ei ole otseseks eesmärgiks Eesti riigi välise julgeoleku kahjustamine, sest tegu ei panda toime tagajärje tõttu, vaid tagajärjest hoolimata.¹³⁶

Kavatsuse korral tahab isik toime panna süüteo koosseisule vastavat asjaolu ning eesmärgiks on seaduses ette nähtud tagajärg. Kuigi isiku meelestatus väljendub läbi objektiivse asjaolu ja tulemuse, jääb isiku tahtlus sisuliselt subjektiivseks. Salakuulamise puhul võib olla kavatsusega

---

¹³³ Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 630 p 2.

¹³⁴ *Ibid.*, lk 94 p 15.

¹³⁵ Blomsma, J. H. *Mens rea and defences in European criminal law*. School of Human Rights Research Series 2012, Vol. 54, lk 69.

¹³⁶ *Ibid.*

tegu näiteks juhul, kui isik alles kogub salastatud teavet eesmärgiga, et seda siis välisriigile üle anda.¹³⁷ Kavatsust põhjendab just teo eesmärk, seda isegi juhul, kui reaalselt kahju tekitatud ei ole.

Luureteenistujate motiivid pole täpselt teada, sest isikud teevad oma igapäevast tööd. Küll aga võib arvata, et oma tööd teevad nad ilmselt kas patriootluse või lihtsalt seiklushimu tõttu, mispärast vaimne meelestatus seejuures süüdlaslik ei ole. Kui riigireetmise õigustamiseks on raske leida põhjendusi, siis salakuulamist võib pidada riigi üheks enesekaitse meetodiks, mistõttu võib seda käsitleda mitteametliku õigustava asjaoluna. Et enesekaitse omaks sisulist tähendust, peab rahvusvaheline õigus tagama riikidele võimaluse ennetada nende vastu suunatud rünnakuid. Seetõttu on arusaadav ka asjaolu, miks rahuaja spionaaži rahvusvaheliselt reguleeritud ei ole. Salakuulamise läbi on riikidel võimalik arvestada võimaliku ohuga, vaenlase võimekuse ja nõrkusega ning sellest lähtuvalt koordineerida oma tegevust.

4.3. Sanktsioon ja süüdimõistmine

Kui kriminaalkoodeksi ajal oli karistuse kohaldamise eesmärgiks inimesi hirmutada, siis karistusseadustiku puhul lähtutakse karistuse määramisel isiku süüst.¹³⁸ Salakuulamise eest on karistusena ette nähtud kolm kuni viisteist aastat vangistust, mistõttu on tunda veel tänapäevalgi kriminaalkoodeksi mõju Eesti karistusõigusele.¹³⁹ Säärane karistusmäär viitab üle kriminaliseerimisele, mis ei tohiks olla omane demokraatlikule riigile, sest sellised põhjendamatu ränged karistused rajanevad ühiskonna vihal.¹⁴⁰ Üheks põhjuseks on soov salakuulajale kätte maksta ning teiseks põhjuseks on ühiskonna ettekujutus, et selline lahendus pakub turvalise tunde.¹⁴¹ Küll on aga arusaadav see, et salakuulamise puhul tuleneb karistamise nõue ühiskonnale tekitatud moraalse kahju hüvitamise vajalikkusest.¹⁴² Samas ei tohi unustada süüteo iseärasusi, näiteks seda, et salakuulaja on välismaalane, kes täidab enamasti oma riigi kohustust ning et teo eesmärgiks ei ole Eesti Vabariigi välisjulgeoleku kahjustamine.

Kuna salakuulamise puhul on tegemist poliitilise kuriteoga, ei ole riik kohustatud kinni võetud kurjategijat välja andma.¹⁴³ Seega on kinnivõtja riigi vaba voli otsustada, kuidas kurjategijat

---

¹³⁷ J Sootak, J., Pikamäe, P. *op.cit.*, lk 630 p 2.

¹³⁸ KrK RT I 1999, 38, 485 § 20 lg 2; KarS RT I 2001, 61, 364 § 56 lg 1.

¹³⁹ KarS RT I 2001, 61, 364 § 234 lg 1.

¹⁴⁰ Nutio, K., Elkind, E. Õigusemõistmine kriminaalasjades ja eetika. *Juridica* 2008, Nr. 8, lk 524.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² Baker, C. D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. *American University International Law Review* 2003, Vol. 19 Issue 5, lk 1020.

¹⁴³ Väljaandmise Euroopa konventsioon RT II 1997, 8, 38 artikkel 3 p 1.

karistada või mida temaga edasi teha. Sellisel juhul võidakse kasutada võimalust ja vahetada Eestis kinni võetud salakuulaja enda inimese vastu, keda peetakse välisriigis kinni. Väljaantud salakuulajat ei võeta aga koduriigis spionaaži eest vastutusele, võimalik, et määratakse vaid distsiplinaarkaristus selle eest, et isik vahele jäi. Üldiselt on probleemiks aga salakuulaja vastutusele võtmine, sest tänapäevaste spionaažimeetoditega ei ole tihti võimalik konkreetset isikut kindlaks teha. Keskmine tsiviilisk ei saa tavaliselt aru, milles salakuulamine seisneb ja kuidas seda teostatakse. Näitena võib tuua Venemaa lennukeid, mis satuvad alatasa ilma loata Eesti õhuruumi. Tavainimesele võib see tunduda lihtsalt provokatsioonina, kuid suure tõenäosusega teostatakse lennukitelt spionaaži, näiteks IMINT-i läbi. Sellisel juhul on võimatu kedagi salakuulamise eest vastutusele võtta. Süüdimõistmisel võib takistuseks saada ka asjaolu, et salakuulaja näol on tegemist diplomaadiga, kes vastuvõtjariigile vahelejäämise korral kuulutatakse *persona non grata*-ks ning saadetakse riigist välja. Sellisel juhul ei ole diplomaati võimalik Eesti seaduse kohaselt karistada ning ainsaks karistuseks jääb isikule kohaldatud sissesõidukeeld. Need põhjused selgitavad ka asjaolu, miks viimaste aastakümnete jooksul ei ole Eestis kedagi salakuulamise eest karistatud.

Kui riigireetja puhul on võimalik tekitatud kahju hinnata selle järgi, mis teabele isik pääses ligi tänu oma ametikohale, ning isiku vahelevõtmiseks vajalik varjatud jälgimisperiodid võib kesta aastaid, siis salakuulamise puhul on kogutud teabe tõendamine keerulisem. Salakuulamisel ei oodata, kuni isik jõuab rohkem informatsiooni koguda, vaid süüteo ilmnemise korral võetakse võimalusel isik koheselt kinni, kui teda on võimalik kindlaks määrata. Kahju hindamist raskendab ka erisus teabe kogumise puhul, sest spioonide käsutuses on eritehnika, mille tõttu ei pruugi saada teada, mida või kui palju koguti. Üheks kahju tuvastamise viisiks võib lisaks spioonilt saadud informatsioonile olla vaenulikule riigile vastu spionaaži teostamine.

Eraldi küsimus on salakuulamise puhul see, kuidas kohaldada KarS § 234 lg 2, mis sätestab salakuulamise eest saadud vara laiendatud konfiskeerimise. Esiteks näeb KarS § 83² lg 1 ette, et vara mis konfiskeeritakse, peab olema saadud kuriteo toimepanemise tulemusena. Kui arvestada, et spiooniks on kas elukutseline luuraja või diplomaat, kes täidab oma ülema antud kohustust, ei pruugi suure tõenäosusega need isikud salakuulamise eest eraldi tulu saada. Küll aga saavad spioonid oma tavapärasest töötasu, mis on nende jaoks legaalne sissetulek. Teiseks, kui suudetakse ära tõestada, et salakuulamise eest on isik saanud kasu, on keeruline välisriigist isiku vara konfiskeerida. Eesti kohus võib selle koha küll otsuse teha, kuid tulenevalt rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsiooni artiklist 18 lg 1 p d, on

õigus koostööst keelduda, kui taotlus esitatakse poliitilise kuriteo kohta.¹⁴⁴ Selle pärast ei ole KarS §-il 234 lg 2 sisuliselt mõju, mistõttu ei oma see sätte praktilist väärtust. Samuti ei pea paika 2009. aastal karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskirjas vastava lõike lisamise põhjuseks olev asjaolu, et salakuulamise puhul on tegemist omakasu motiivil toime pandud teoga.¹⁴⁵

Eelnevast selgub, et kui hinnata salakuulamise *actus reus*'ile lisaks ka *mens rea*'d, ei ole isiku süü vastavuses seaduses ette nähtud karistusemääraga. Seetõttu tasub kõiki eelnevalt mainitud asjaolusid arvestades võtta eeskju Saksamaast, ning vähendada salakuulamise puhul ette nähtud vangistuse vahemikku. Teine variant on muuta sätte sõnastust selgemaks, et oleks üheselt mõistetav, keda selle teo eest täpselt karistatakse.

---

¹⁴⁴RT II 2000, 7, 41 Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon artikkel 18 lg 1 p d.

¹⁴⁵ Vabariigi Valitsuse seaduse eelnõu 416 SE III seletuskiri, 26.01.2009.

5. Riigireetmise ja salakuulamise regulatsioon Saksamaal ja Ameerika Ühendriikides

Riigireetmist on peetud läbi ajaloo igas riigis taunitavaks teoks, mistõttu karistatakse selle eest väga rangete sanktsioonidega. Salakuulamise kohta säärane konsensus puudub, kuigi spionaaži tehakse ülemaailmselt sarnaste põhimõtete ja meetoditega, kuna lõppkokkuvõttes on salakuulamise eesmärgiks koguda teise riigi salastatud teavet.¹⁴⁶ Riigireetmine ja salakuulamine võivad mõnikord isegi koos esineda, kui *actus reus* ei näe ette, et teo toimepanijaks peab olema kas just kodanik või välismaalane. Selgitamaks, kuidas ja miks teised riigid neid kuritegusid erinevalt käsitlevad, tuuakse võrdlusena välja riigireetmise ja salakuulamise seadusandlust nii USA-st kui ka Saksamaalt. USA on valitud üheks näiteks, kuna neil on rohkelt kohtupraktikat nii riigireetmise kui salakuulamise osas. Lisaks on USA eriline riigireetmise ajaloolise tausta poolest, mis aitab mõista, miks eelistatakse isikute süüdimõistmisel pigem rakendada salakuulamise sätet ning miks peetakse nii riigireetmist kui salakuulamist ühtmoodi spionaažiks. Samuti on USA käsitletud neid süütegusid võrreldes teiste riikidega suhteliselt avalikult, sest näiteks Saksamaal on salakuulamise juhtumid suhteliselt harva esinevad või avalikkuse eest varjatud. Küll aga on Saksamaa kriminaalseadustik olnud Eesti karistusõiguse kujunemisele suureks eeskujuks, mistõttu on paslik tuua ka paralleele. Kui riigireetmise osas on Eesti ja Saksamaa regulatsioon küllaltki sarnane, siis salakuulamise puhul on Saksamaa kriminaalseadustikus täpsem regulatsioon ning arvestatav vahetegu ka sanktsioonis sees, mistõttu tasub sellele tähelepanu pöörata.

5.1. Riigireetmine Ameerika Ühendriikides

USA-s on riigireetmine sätestatud nii konstitutsioonis kui ka US koodeksis. Konstitutsioonis nähakse ette riigireetmise keeld ning koodeksis lisaks keelule ka sanktsioon. US koodeksi § 2381 järgi on riigireeturiks igäüks, kes on lojaalne Ühendriikidele ning kes alustab sõda Ühendriikide vastu või kes läheb üle vaenlase poolele, andes talle abi. Karistusena nähakse ette kas surmanuhtlus või vangistus vähemalt viis aastat ning rahaline karistus vähemalt 10 000 dollarit. Lisakaristuseks on Ühendriikides töötamise keeld.¹⁴⁷

---

¹⁴⁶ Radsan, A. J. *op.cit.*, lk 625.

¹⁴⁷ 18 U.S. Code § 2381. <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2381> (22.03.2015).

Konstitutsiooni järgi saab isikut riigireetmises süüdi mõista ainult juhul, kui tema teole on kaks tunnistajat või kui isik tunnistab ise süü üles avalikul kohtuistungil.¹⁴⁸ Kahe tunnistaja nõue tuleneb asjaolust, et sätet võib laialt tõlgendada ning seetõttu võidakse hakata riigireetmise paragrahvi emotsioonide ajendil väärtalt kohaldama.¹⁴⁹ Kuid kahe tunnistaja nõue laieneb ainult kuriteo *actus reusi* osale, *mens rea* puhul ei ole tunnistajad nõutavad. Riigireetmine on ainuke konstitutsioonis sätestatud kuritegu, ning kuna konstitutsioon pärineb aastast 1789, on tegemist pigem ajaloolise sättega.¹⁵⁰ See on ka põhjus, miks on USA-s riigireetmise eest süüdimõistmine viimasel ajal pigem haruldus, sest sellise sõnastusega sätet on tänapäeval keeruline kohaldada.

Actus reusi kohaselt on US koodeksi § 2381 riigireetmise sättes kaks olulist elementi – esiteks, riigireeturiks saab olla isik, kes on riigile lojaalne ning teiseks, tegevus, millega isik rikub oma lojaalsuskohustust ning aitab vaenlast. Riigireetmine on ainus kuritegu, kus karistatakse lojaalsuskohustusega isikut reetmise ehk truudusetuse eest.¹⁵¹ USA Columbia Circuit'i apellatsioonikohtu otsuse järgi omandatakse lojaalsuskohustus Ühendriikides sündimisega, mistõttu võib seda pidada eelkõige kodaniku kohustuseks.¹⁵² Kuigi lojaalsuskohustus ei kehti üldiselt välisriigi kodanikele, siis on olemas ajutine lojaalsuskohustus, mis kehtib inimese suhtes, kes ei ole USA kodanikud, kuid kes elavad Ühendriikide territooriumil.¹⁵³ Seega ei saa üheselt öelda, et lojaalsuskohustus lasub vaid USA kodanikel, mistõttu ei ole tegemist tüüpilise kodaniku ja riigi vahelise sidemega, nagu me näiteks Eesti puhul harjunud oleme. Lojaalsuskohustuse ühese mõiste puudumine tõttu ei saa aga alati kindel olla, kelle suhtes kohustust rakendada võidakse, kuid kuna üldiselt peetakse seda täielikuks ja jagamatuks, ei ole eetiline eeldada, et näiteks ajutise elamisloaga USA-s viibiv isik loobuks oma kodakondsusriigi ustavusest.

Lojaalsuskohustuse määramisel võib osutada probleemiks topeltkodakondsus, mis on USA-s legaalne. Topeltkodakondsus võib põhjustada riikidevahelisi pingeid ja konflikte, sest mitme kodakondsusega isikule on tagatud suuremad õigused ja võimalused ning sellisel isikul on võimalik ühe kodakondsuse päritolu riigi kasuks teha otsuseid teise kodakondsusriigi arvelt.¹⁵⁴ Kohtuasjas *Kawakita v. US* süüdistati reetmises isikut, kes oli nii Jaapani kui USA

---

¹⁴⁸ U.S. Constitution Article III Section 3. <https://www.law.cornell.edu/constitution/articleiii> (22.03.2015).

¹⁴⁹ Lewis, B. A. An Old Means to a Differend End: The War on Terror, American Citizens... and the Treason Clause. Hofstra Law Review 2006. Vol. 34 Issue 3, lk 1222-1223.

¹⁵⁰ Vasanthakumar, A. Treason, Expatriation and So-Called Americans: Recovering the Role of Allegiance in Citizenship. The Georgetown Journal of Law & Public Policy 2014, Vol. 12 Issue 1, lk 202.

¹⁵¹ Vasanthakumar, A. *op. cit.*, lk 203.

¹⁵² *Gillars v. United States* 182 F.2d 962 1950.

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ Vasanthakumar, A. *op. cit.*, lk 195.

kodakondsusega. Süüdistatav töötas tõlgi ja järelvaatajana Jaapani firmas, mis kasutas tööjõuna Ameerika sõjavange.¹⁵⁵ Tomoya Kawakita aga väitis, et firmas töötamise hetkel ei olnud tal enam USA suhtes lojaalsuskohustust, sest ta oli ekspatrieerunud.¹⁵⁶ Kohus ei pidanud seda piisavaks asjaoluks ning mõistis isiku riigireetmises süüdi, määrates talle surmanuhtluse. Lojaalsuskohustus on USA ülemkohtu otsuse järgi selline kohustus, mis on objektiivne ning mis ei sõltu isiku meelestatusest.¹⁵⁷ Ehk siis topeltkodakondsusega isik peab olema USA-le truu ka juhul, kui ta seda olla ei soovi. Sellisel juhul on isikul õigus USA-st ekspatrieeruda ning loobuda oma kodakondsusest, et lojaalsuskohustusest pääseda.

Süüteo koosseisu täitmiseks tuleb toime panna väline tegu ehk *overt act*, mis oleks tõendiks reeturlikule käitumisele. Sellena nähakse US koodeksi §-s 2381 ette kahte võimalust, üks on sõja alustamine USA vastu ning teine vaenlase abistamine. Sõja alustamisena käsitletakse tegevust, mille eesmärgiks on kukutada valitsus või eirata seaduste järgimist, ning mida tehakse hulga inimeste poolt või relvastatud jõu abil.¹⁵⁸ Kuna viimati mõisteti sõja alustamise eest riigireeturina süüdi Ameerika asepresident Aaron Burr¹⁵⁹ aastal 1807, siis võib tänapäeval eriti just seda osa riigireetmise koosseisust pidada ajalooliseks.

Teise reetmisviisi puhul, mida US-i koodeks ette näeb ning mis kattub ka KarS §-ga 232, abistatakse vaenlast ning see eksisteerib tänapäevalgi ja on võrreldes sõja alustamisega praktikas rohkem rakendust leidnud. Vaenlasena nähakse eelkõige vaenuliku võõrvõimu subjekte, kes ei oma USA suhtes lojaalsuskohustust.¹⁶⁰ Kuna ei ole võimalik kindlaks määrata tegusid, millega vaenlasele abi ja mugavust pakutakse, siis peetakse vaenlast abistavaks tegevuseks iga tegu, millega näidatakse üles lojaalsuse puudumist USA vastu ning vaenlase suhtes sümpaatiat, aidates sellega vaenlasel edasist vaenulikku tegevust kujundada.¹⁶¹ Vaenlast abistatakse näiteks juhul, kui müüakse vaenlasele sõjaks vajalikke vahendeid, teades, et see aitab vaenlast või kui edastatakse informatsiooni USA sõjalise võimekuse kohta.¹⁶² Kuid kuna säte on sõnastatud suhteliselt üldiselt, siis jätab see kohtule palju tõlgendusruumi, mis võib tänapäeval riivata põhiõigusi, näiteks sõnavabadust.

---

¹⁵⁵ *Kawakita v. United States* 343 U.S. 717 1952.

¹⁵⁶ *Ibid.*

¹⁵⁷ Vasanthakumar, A. *op. cit.*, lk 207.

¹⁵⁸ Warren, C. What Is Giving Aid and Comfort to the Enemy? *Yale Law Journal* 1918, Vol. 27 No. 3, lk 338.

¹⁵⁹ The Aaron Burr Treason Trial – Historical Background and Documents. Federal Judicial Center.

http://www.fjc.gov/history/home.nsf/page/tu_burr_narrative.html (30.03.2015).

¹⁶⁰ Loane, J. W. Treason and Aiding the Enemy. *Military Law Review* 1965, Vol. 30, lk 61.

¹⁶¹ Warren, C. *op. cit.*, lk 335.

¹⁶² *Ibid.*, lk 335-336.

Kohtuasjas *Cramer v. United States* on kohus öelnud, et tegu millega vaenlast aidatakse, peab reaalselt vaenlast abistama ning seetõttu riigile ohtlik olema.¹⁶³ Seega karistatakse isikut ka riigi julgeoleku kahjustamise eest, mille tõttu on muutunud sätte algne mõte – karistada isikut eelkõige reeturlikkuse eest. Kui USA kodanik käitub reeturlikult, kuid mingil põhjusel ei suuda vaenlast reaalselt abistada, ei ole isik toime pannud riigireetmist ning seega ei saa teda süüdi mõista.¹⁶⁴ Selline otsus on üheks põhjuseks, miks isikuid ei võeta riigireetmise eest tihti vastutusele, kuna kohtul on raske tõendada, kas vaenlast abistati reaalselt, ohustades seejuures USA julgeolekut.

USA riigireetmise *mens rea* all nähakse kaht elementi, esiteks peab isikul olema tahtlus kas alustada USA vastu sõda või aidata vaenlast ning teiseks, tahtluse eesmärgiks peab olema riigi reetmine.¹⁶⁵ Riigireetmise tahtlus avaldub isiku kavatsuses vaenlast aidata ning selles, et isik on samas teadlik oma lojaalsukohustusest.¹⁶⁶ Erinevalt Eestist ei ole täpsustatud, kas on oluline ka tahtluse liik või motiiv. *Cramer*'i asjas on kohus öelnud, et isiku tahtlus on suunatud riigi reetmisele juhul, kui ta abistab vaenlast teadlikult, sest ta peab ette nägema, mis tagajärje see kaasa toob.¹⁶⁷ Seejuures ei saa riigireetmise tõsiste tagajärgede tõttu hiljem ka väita, et isiku motiiviks ei olnud vaenlast aidata.¹⁶⁸

Kui ei ole võimalik muud moodi isiku tahtlust kindlaks määrata, siis USA-s võib tahtlusena käsitleda ka toime pandud tegu ning tõlgendada seda vastavalt.¹⁶⁹ Erandiks võib olla aga olukord, kus vaenlase aitamisest ei ole isiku eesmärgiks olnud riiki reeta. Kohtuasjas *Sprott vs US*, kus kahtlusalune aitas vaenlast sellega, et müüs talle puuvilla, otsustas kohus, et tahtluse puudumise tõttu ei ole tegemist reetmisega, sest isiku eesmärgiks oli teenida kasu, mitte aidata vaenlast.¹⁷⁰ Samas on kohus aga *Hanauer v. Doane* asjas märkinud, et kuna riigireetmine on kõige raskem kuritegu, siis ei oma tähtsust, mis asjaoludel kodanik tegutses, kui müüs kaupa teadlikult riigivastastele isikutele, ning kuna teo tagajärjed võivad olla tõsised, on isik süüdi riigireetmises.¹⁷¹ Eelnevast kohtuotsusest tulenevalt on *Fries v. United States* asjas mõistetud isik riigireetmises süüdi põhjendusega, et kui ei ole võimalik isiku tahtlust kindlaks määrata, piisab selle

---

¹⁶³ *Cramer v. United States* 325 U.S. 1 23. April 1945.

¹⁶⁴ Vasanthakumar, A. *op. cit.*, 210.

¹⁶⁵ *Ibid.*, lk 208.

¹⁶⁶ Vasanthakumar, A. *op. cit.*, lk 208.

¹⁶⁷ *Cramer v. United States* 325 U.S. 1 23. April 1945.

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ Warren, C. *op. cit.*, lk 345.

¹⁷⁰ *Sprott v. United States* 87 U.S. 459 1874. <https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/US/87/87.US.459.html> (31.03.2015).

¹⁷¹ *Hanauer v. Doane* 79 U.S. 342 1870. <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/79/342/case.html> (31.03.2015).

tõendamiseks ka välistest tegudest.¹⁷² Kuna kohtuotsused on omavahel vastuolus, ei ole võimalik üheselt tõlgendada tahtluse osa kuriteos, mis on ka üheks põhjuseks, miks ei ole viimasel ajal riigireetmise paragrahvi rakendatud. Näiteks on veel Kawakita kaasuses kohus lugenud isiku tahtluse on tõendatuks asjaoluga, et kohtualune olevat USA vangidele öelnud, et tal oleks hea meel, kui kõik ameeriklased oleksid surnud.¹⁷³ Kõige vastuolulisem on aga, et sellisel juhul ei peetud oluliseks tahtluse tõendamise jaoks tunnistajaid. Sellisest otsusest juhindudes võib tänasel päeval tekkida probleem eelkõige sõnavabaduse piires, sest inimestel peab säilima vabadus kriitikaks ning arvamuse avaldamiseks.

Riigireetmise eest süüdi mõistetud isikutele määratud karistustest on näha üheselt USA suhtumist riigireetmisesse, sest suur osa isikutest on kas hukatud või eluks ajas vangi mõistetud. Kuna riigireetmise sätte järgi on isikute süüdimõistmine keeruline ja kohtuotsustes puudub *mens rea* osas õigusselgus, kohaldatakse USA-s süüdimõistmisel tihti teisi paragrahve, näiteks terrorismi või salakuulamist. Üheks põhjuseks on riigireetmise ajalooline taust ning nõue kahele tunnistajale. Kuigi reetmise toimepanemise viisid on läbi aja enamasti samad, ei jää siiski ka see valdkond tehnoloogiast puutumata, sest tänapäeval kasutatava tehnika puhul oleks raske leida kaht tunnistajat. Näiteks on arvutis failide edastamist kerge varjata ning isegi pealtnägemise korral ei pruugi isik aru saada, millele ta tunnistajaks on. Seega leitaksegi tihti, et on lihtsam kohaldada salakuulamise paragrahvi, mille *actus reus*'i osa võib kattuda riigireetmisega. Nende kahe puhul ei teha ka vahet *mens rea* ja sanktsiooni osas, mistõttu on süüdistajatel kombeks kindla peale välja minna. Sama on leidnud ka kohus Cramer'i asjas, öeldes, et reeturlikku käitumist saab karistada ka teise paragrahvi alusel, et hoiduda riigireetmise sättega kaasnevatest protseduurilistest kaitsemeetmetest.¹⁷⁴

5.2. Salakuulamine Ameerika Ühendriikides

1917. aastal loodi USA-s salakuulamise seadus, mille eesmärgiks oli takistada salakavalat ja vaenulikku siseriiklikku tegevust.¹⁷⁵ Ühiskonna jaoks oli tegemist väga piirava aktiga, sest sellega vähendati oluliselt isikute sõnavabadust. Tänasel päeval on 1917. aasta salakuulamise seadusest üle võetud osad sätted ning täiendatud neid US koodeksi paragrahvides 792-799, mis reguleerivad

---

¹⁷² Warren, C. *op. cit.*, lk 345.

¹⁷³ Lewis, B. A. *op. cit.*, lk 1255.

¹⁷⁴ Crane, P. T. Did the Court Kill the Treason Charge?: Reassessing Cramer v. United States and Its Significance. Florida State University 2009, Vol. 36 Nr. 4, lk 681.

¹⁷⁵ Stone, G. R. Judge Learned Hand and the Espionage Act of 1917: A Mystery Unraveled. Univeristy of Chicago Law Review 2003, Vol. 70 Issue 1, lk 336.

salakuulamist. Salakuulamist seaduses otseselt defineeritud ei ole, kuid on üksikasjalikult lahti kirjutatud millisel viisil, kellele ning mis informatsiooni edastamine keelatud on. Üldisemalt võib öelda, et US koodeksi järgi nähakse salakuulamisena ette tegu, mis pannakse toime kavatsusega kahjustada Ameerika Ühendriike või abistada välisriiki, kogudes, saades, edastades või kavatsedes koguda, saada või edastada salajast informatsiooni välisriigi valitsusele, fraktsioonile, parteile, kaitsejõududele, esindajale või kodanikule.¹⁷⁶ Eristatakse ka rahuaja salakuulamist sõjaaja omast, sest sõjaaja salakuulamine on üldisemalt reguleeritud ning sellisel juhul karistatakse iga vaenlasele kasuliku informatsiooni edastamise eest, kuid mõlemal juhul nähakse ette sama karistus – surmanuhtlus või kuni eluaegne vangistus.¹⁷⁷ Rahuaja salakuulamise eest võib surmanuhtluse ette näha aga ainult juhul, kui on tegemist USA jaoks suure ohuga, näiteks, kui seetõttu on isik surma saanud või on otseselt ohustatud tuumarelvastust, kosmose satelliite või teisi ulatuslikke kaitsemehhanisme.¹⁷⁸

Suurim erinevus riigireetmisest seisneb selles, et salakuulamise puhul ei vajata kaht tunnistajat või isiku enda ülestunnistust, ning abistatav välisriik ei pea olema vaenlane, kellele on sõda kuulutatud. Lisaks ei peeta rahuaja salakuulamist niivõrd taunimisväärseks teoks kui riigireetmist, sest selle eest nähakse karistusena surmanuhtlus ette ainult erijuhtudel. Kui riigireetmise puhul tuleb ära tõendada, et isik on üle läinud vaenlase poolele ning teda abistanud ja selle teoga kahjustanud USA-d, siis salakuulamise puhul ei ole vajalik otsene oht riigile, vaid piisab lihtsalt võimalusest, et isik võis oma teoga USA-d kahjustada. See on ka põhjuseks, miks salakuulamist on lihtsam rakendada kui riigireetmist.¹⁷⁹ Samas on jäetud salakuulamise sättesse sisse USA kahjustamine, mida peetakse enamasti riigireetmise tunnuseks, sest salakuulamise esmaseks eesmärgiks on siiski välisriiki abistada.

Actus reusi järgi on teo olulisteks elementideks esiteks, et salastatud teavet kogutakse, saadakse või edastatakse või kavatsetakse koguda, saada või edastada, ning teiseks, et eesmärgiks on teave edastada välisriigi valitsusele, fraktsioonile, parteile, kaitsejõududele, esindajale või kodanikule. USA salakuulamise *actus reus*'i pool sarnaneb Eesti riigireetmise ja salakuulamise omaga, kuid on täpsemalt reguleeritud, mis võib süüdimõistmise protsessi aga keerukamaks muuta. Erisus on aga selles, et USA regulatsioon ei tee salakuulamise puhul vahet kodanikul ja välismaalasel, ning

---

¹⁷⁶ 18 U.S. Code § 794.

¹⁷⁷ *Ibid.*

¹⁷⁸ *Ibid.*

¹⁷⁹ Norwood, R. None Dare Call It Treason: The Constitutionality Of The Death Penalty For Peacetime Espionage. Cornell Law Review 2002, Vol. 87 Issue 3, lk 847-848.

seetõttu ei saa välja tuua lojaalsuskohustuse erisust riigireetmisega võrreldes. Selline sõnastus võimaldab see-eest vastutusele võtta ka kodanikke, mis on USA praktikas laialt levinud.

Eelnevalt loetletud välisriigi esindajate all peetakse silmas laiemas mõistes võõrvõimu, sest vastasel juhul ei kvalifitseeruks US koodeksis üles loetud institutsioonide alla muud rühmitused, näiteks Al Qaeda, kelle abistamist on viimasel ajal üritatud keelata. Võõrvõimule on keelatud edastada salastatud teavet, kuid informatsioon, mis on seotud riigikaitsega, ei pea olema isegi salastatud, sest kui see ei ole avalikkusele kättesaadavaks tehtud, on selle edastamine igal juhul keelatud. Salastamata riigikaitsealise informatsiooni edastamisel tuleb kohtul aga kindlaks teha isiku pahatahtlik motiiv, mille tõttu võis uskuda, et edastatud teave abistab välisriiki või kahjustab USA-d.¹⁸⁰

Viimasel aastakümnel on mitmeid kaasusi, kus mõistetakse ajakirjanikke ja nende informaatoreid salakuulamise süüdi, kuna avaldatakse salastatud informatsiooni, eesmärgiga avalikkust teavitada võimalikest riigipoolsetest vääritud tegudest. Tuntuim neist on WikiLeaks'i juhtum, kus avaldati USA sõduri Bradley Manning'i poolt edastatud salajane informatsioon ning video, milles USA helikopterilt tapeti kümneid tsiviilisi. ¹⁸¹ Manning'i sõnul oli tema eesmärgiks paljastada USA relvajõudude hoolimatus inimelude suhtes, kuid ta ei soovinud oma teoga kahjustada USA-d ega abistada ühtegi välisriiki.¹⁸²

Sellisel juhul tuleb täheldada, et isegi kui riik peaks salastama illegaalset või moraalitut informatsiooni, ei ole isikul õigus seda avaldada. US koodeksis illegaalse informatsiooni salastamise sätet aga ei ole. Kohtuasjas *Rosen v. United States* on kohus öelnud, et üllas motiiv ei tee olematuks toimepandud süütegu, mistõttu ei ole õigustatud salastatud informatsiooni avaldamine ka juhul, kui soovitakse paljastada riigi ebaseaduslikku tegutsemist.¹⁸³ Selline kohtuotsus tekitab demokraatlikus ühiskonnas pigem hirmu, mistõttu tuleks seaduslikult reguleerida, kuidas inimene peaks käituma, kui on kahtlus, et salastatakse ebaseaduslikku tegevust.

Teise olulise salakuulamise osa ehk *mens rea* puhul on kaks elementi, esiteks peab isik tahtlikult oma teoga USA-d kahjustama või kavatsema kahjustada, ning teiseks, isik peab põhjendatult uskuma, et tema poolt edastatud informatsiooni kasutamine välisriigi poolt kahjustab USA-d või

---

¹⁸⁰ Charges in Classified Information and National Security Cases, lk 6-7. <http://www.jamesmadisonproject.org/files/Navy%20Litigating%20Classified%20Cases/Chapter%20Eight%20-%20Charges%20in%20Classified%20Information%20and%20National%20Security%20Cases.pdf>.

¹⁸¹ Reitman, J. Bradley Manning Explains His Motives. Rolling Stone, 28 February 2013. <http://www.rollingstone.com/politics/news/bradley-manning-explains-his-motives-20130228> (27.03.2015).

¹⁸² *Ibid.*

¹⁸³ *United States v. Rosen* 445 F. 2d 602 2006.

annab välisriigile kasu. 1951. aastal mõisteti USA kodanikud Julius ja Ethel Rosenberg salakuulamises süüdi, kuna nad kavatsesid anda Nõukogude Liidule aatompommide kohta informatsiooni.¹⁸⁴ Isikuid motiveeris tegutsema uskumus kommunismi, tahtmine sellele kaasa aidata ning nende teo eesmärgiks oli riigikaitsele informatsiooni edastamisega vaenlast aidata.¹⁸⁵ Mõlemad isikud mõisteti salakuulamise eest surma.¹⁸⁶ Eesti mõistes oleks selline tegu käsitletav kui riigireetmine, kuid sellegi poolest nähtub Rosenbergide kohtuasjast USA suhtumine kodanikesse, kes on vaimselt meelestatud riigivastaselt, sest isegi reeturliku teo kavatsuse eest võidakse määrata maksimaalne karistus. Kui tegemist oleks olnud välismaalastega, ei oleks tõenäoliselt karistus nii range olnud, aga kui riik on omalt poolt pakkunud kodanikele erinevaid hüvesid, siis oodatakse vastu lojaalsust. Kui kodanik seevastu oma teoga USA-d hoopis õõnestab, on ta alt vedanud nii riiki kui rahvast ning seetõttu ära teeninud ka vastava karistuse.

Kohtuasjades *Gorin v. United States* ja *Salich v. United States* olid süüdistatavateks Nõukogude Liidu luureagnet Mihail Gorin ja Gruusia immigrant Hafis Salich, kes töötas USA mereväes. Gorin veenis Salichit, et viimane müüks talle Jaapaniga seotud USA poolt kogutud salastatud informatsiooni, sest Jaapan oli nii USA kui ka Nõukogude Liidu ühine vaenlane. Kuna Salich oli nõus ja müüs salastatud dokumendid edasi, süüdistati isikuid riigikaitse dokumentide kogumises, saamises ja edastamises, nende kopeerimises ning kavatsuses neid Nõukogude Liidule edastada. Kohus leidis, et isikud on salakuulamises süüdi, kuigi nende eesmärgiks ei olnud sellise tegevusega USA-d kahjustada.¹⁸⁷

See aga tõendab, et välisriiki võib abistada ka ilma, et koduriik sellest teost otseselt kahju saaks. Eelneva teo puhul on kahjustatud USA julgeoleku asemel pigem riigi mainet, ning kuna Gorin ja Salich ei olnud vaimselt riigivastaselt meelestatud, said nad ka tavapärasest kergemad karistused – Gorin kuus aastat vangistust ja Salich neli aastat, lisaks said mõlemad isikud 10 000 dollari suuruse rahatrahvi.¹⁸⁸

Kohus on eelnevas kaasuses öelnud, et kui abistatakse välisriiki, pole tarvis isegi tõendada, et seejuures kahjustati ka USA-d.¹⁸⁹ Töö autor ei nõustu kohtu seisukohaga, sest riigile tekitatud kahju tuleks siiski eraldi hinnata ning seda ei saa võtta iseenesest mõistetava osana välisriigi abistamise puhul. Ka KarS §-st 232 võib välja lugeda välisvaenlase abistamise, kuid erinevalt US

---

¹⁸⁴ Kobrick, J. The Rosenberg Trial. Federal Judicial Center 2013, lk 1, 23.

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ *Gorin v. United States. Salich v. United States* 312 U.S. 19. 13 January 1941.

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*

koodeksi §-st 794, ei reguleerita karistusseadustikus kodumaa kahjustamist, mis iseenesest võiks riigireetmise sätet täiendada, sest just seda riigireetmisega tehaksegi. Näiteks kui reeturi eesmärgiks ei ole oma tegevusega välisriiki abistada, vaid isik soovib eelkõige kahjustada oma kodumaad, oleks õigustatud *mens rea* põhimõttest lähtuvalt käsitleda isiku riigivastast meelestatust raskendava asjaoluna.

Kohtuasjas *Heine v. United States* on öeldud, et kui USA saab kahju, saab kindlasti mõni välisriik kasu, aga kui on vastupidine olukord ja välisriik saab kasu, siis ei pruugi USA saada kahju.¹⁹⁰ Viimasel juhul ei oleks isiku karistamisel enam tegu riigi julgeoleku ohustamise eest karistamisega, vaid pigem reetmise eest, mis salakuulamise asemel läheks pigem kokku riigireetmisega. Heine kohtuotsusest aga nähtub, et võrreldes Gorini ja Salichiga on jällegi vastuolu sees. Kui isik ei ole teadlik, et tema tegu toob kaasa kas USA-le kahju või välisriigile kasu, ei ole subjektiivsete asjaolude puudumise tõttu süüteo koosseis täidetud. Salich väitis kohtus, et ta ei uskunud, et sellise informatsiooni edastamine kahjustaks USA-d või abistaks mõnd välisriiki, kuid kohus ei võtnud seda arvesse, kuna leidis, et süüdistatav pidi olema teadlik salastatud informatsiooni lekitamise tagajärgedest ning järeldas, et Salichi näol oli tegemist lihtsalt rumala inimesega.¹⁹¹

Nagu eelnevalt mainitud, kohaldatakse USA-s riigireeturite karistamisel tihtipeale salakuulamise sätet, sest kui süüteo puhul kattub *actus reus*'i osa nii riigireetmise kui salakuulamise, on viimast lihtsam tõendada. See on üheks põhjuseks, miks salakuulamise sanktsioonivahemik on niivõrd suur. Seda näitab ka USA julgeoleku- ja kaitseuringute keskuse koostatud statistika, mille andmetel on salakuulamises süüdi mõistetud isikutest 83% USA-s sündinud isikud ning ülejäänud 17% naturalisatsiooni korras kodanikuks saanud isikud.¹⁹² Statistikas ei ole kajastatud välismaalastest salakuulajate süüdimõistmise arvu, kuid kohtulahendite põhjal nähtub, et neid on võrreldes kodanikega vähe. Üheks põhjuseks, miks välismaalasi on vähe karistatud, on ka asjaolu, et salakuulamise seadus oli algselt mõeldud vaid USA riigiametnikele, kes lekitasid salastatud informatsiooni ja edastasid seda kolmandatele osapooltele.¹⁹³

---

¹⁹⁰ *United States v. Heine* 151 F.2d 813 1945.

¹⁹¹ Edgar, H., Schmidt, B. C. The Espionage Statutes and Publication of Defense Information. *Columbia Law Review* 1973, Vol. 73 Issue 5, lk 990.

¹⁹² Heuer, R. J., Herbig, K. Espionage by the Numbers: A Statistical Overview. [http://www.wright.edu/rsp/Security/Treason/Numbers.htm#Espionage by the Numbers](http://www.wright.edu/rsp/Security/Treason/Numbers.htm#Espionage%20by%20the%20Numbers) (06.04.2015).

¹⁹³ Markham, C. J. Punishing The Publishing Of Classified Materials: The Espionage Act and Wikileaks. *Boston University Public Interest Law Journal* 2014, Vol. 23 Issue 1, lk 8.

Välismaalt pärit salakuulajateks on tavaliselt diplomaadid, keda vastutusele ei võeta ning kes kuulutatakse vahele jäädes *persona non grata*'ks. Kui avastatakse välisriigist pärit salakuulaja, kellele ei kohaldu diplomaatiline puutumatus, üritatakse enamasti isiku karistamise asemel jõuda kokkuleppele. Näiteks anti USA-s vahele jäänud kolonel Rudolf Hermannile, kes pildistas KGB jaoks riiklikult strateegilisi objekte ja paiku, valik, kas ta pannakse salakuulamise eest vangi või hakkab isik topeltagendiks.¹⁹⁴ Sellistel juhtudel võidakse tavaliselt ka kolmanda variandina välja pakkuda, et isikule antakse konkreetne ülesanne, näiteks kedagi värvata. Teise näitena võib välja tuua Marian Zacharski, Poola luureohvitseri, kes maksis USA radarisüsteemide arendusdivisjoni teenistujale, et viimane talle salastatud informatsiooni edastaks.¹⁹⁵ Zacharskiga kokkuleppele ei jõutud, ning ta mõisteti US koodeksi § 794 järgi salakuulamises süüdi ja määrati eluaegne vangistus, millest isik kandis ära vaid 4 aastat, kuni ta vahetati välja Berliinis vahele jäänud USA agendi vastu.¹⁹⁶ Välismaalaste vangistamisega tekivad ka erinevad poliitilised probleemid, mistõttu eelistatakse nende puhul olukord teisiti lahendada.

USA kodanikud, kes on värvatud välisriigi poolt spionaaži teostama ehk Eesti mõistes riigireetmist, saavad vahele jäädes enamasti karistada ning nendega kokkuleppeid ei sõlmita.¹⁹⁷ Näiteks sai FBI agent Richard Miller, kes edastas vastuluure andmeid Nõukogude Liidule, karistuseks 2 eluaegset vangistust ning 600 000 dollari suuruse rahalise karistuse.¹⁹⁸ Kuigi seaduslikult ei tehta salakuulamise puhul vahet kodanikul ja välismaalasel, siis isikutele määratud karistustest tuleb vahetegu siiski välja, kuna kodanikud saavad kordades suuremaid karistusi.

Kuna salakuulamise eest nähakse kõige karmima karistusena ette surmanuhtlus, siis teatud juhtudel võib see mõjutada isikuid oma tegu üles tunnistama, et saada leebemat karistust, kuigi iseenesest ei ole see surmanuhtluse eesmärgiks. Salakuulamine on oma olemuselt USA seadusandluses palju vähem ohtlik tegu kui riigireetmine, seega on surmanuhtluse kohaldamine pigem erandlik juhus. Ryan Norwood leiab, et kui spioonid mõistetakse surma, aga riigireeturid ja mõrvarid jäetakse ellu, tekiks salakuulamise puhul surmanuhtluse kohaldamisel seadusandluses anomaalia.¹⁹⁹ Sama ei saa öelda aga eluaegse vangistuse kohta, sest salakuulamise puhul ei ole haruldane juhus, kus isikule määratakse eluaegne vangistus, ning seda just eelkõige kodanikele.

---

¹⁹⁴ Jennings, K. Espionage: Anything Goes. *Pepperdine Law Review* 1987, Vol. 14 Issue 3, lk 652-655.

¹⁹⁵ *Ibid.*

¹⁹⁶ *Ibid.*

¹⁹⁷ *Ibid.*, lk 652-653.

¹⁹⁸ *Ibid.*, lk 653-654.

¹⁹⁹ Norwood, R. *op.cit.*, lk 852-853.

5.3. Riigireetmine Saksamaal

2009. aastal, kui peale Herman Simmi kaasust hakati karistusseadustikus riigireetmise sätet muutma, võeti ühe eeskujuna võrdluseks Saksamaa kriminaalseadustiku (*Strafgesetzbuch*, edaspidi StGb või kriminaalseadustik) § 81, mis sätestab raskemat sorti riigireetmise.²⁰⁰ Sätte pealkirja järgi on tegemist küll riigireetmisega, kuid sisu poolest võiks seda kõrvutada pigem KarS §-ga 231, milles on reguleeritud Eesti Vabariigi vastu suunatud vägivaldne tegevus, mida peetakse Eestis kõige ohtlikumaks riigivastaseks kuriteoks. Kriminaalseadustiku §-s 81 on öeldud, et igauks, kes kasutab vägivalda või ähvardab sellega Saksamaa Liitvabariigi eksistentsi või konstitutsioonilist korda, mis põhineb Saksamaa Liitvabariigi põhiseadusel, peab saama karistada vähemalt kümne aastase kuni eluaegse vangistusega, vähem tõsisemal juhul ühe kuni kümne aastase vangistusega.²⁰¹

Riigireetmise, mida võiks kõrvutada KarS §-ga 232, leiab aga StGb §-st 94, mis sätestab nii riigireetmise kui ka riigisaladuse avalikustamise, eesmärgiga põhjustada kahju. Kriminaalseadustiku § 94 järgi on riigireeturiks igauks, kes edastab riigisaladust võõrvõimudele või vahendajale või mõnd muud moodi võimaldab volitamata isikule või avalikkusele riigisaladuse teatavakssaamist, seejuures eesmärgiga Saksamaa Liitvabariiki kahjustada või välisriiki abistada. Lisaks eelnevale luuakse reetmisega Saksamaa välisele julgeolekule oht, mistõttu karistatakse sellise teo eest vähemalt ühe aastase vangistusega. Eriti raskel juhul, kui kasutatakse ära oma ametipositsiooni või luuakse eriti tõsine oht Saksamaa välisjulgeolekule, karistatakse viie aastase või kuni eluaegse vangistusega.²⁰²

1990. aastal mõisteti seersant Clyde Lee Conrad süüdi raskes riigireetmises ja spionaažis, sest ta müüs Nõukogude Liidule sõjaplaane, mis sisaldasid informatsiooni tuumarelvade kasutamise, vägede paiknemise ja NATO strateegiate kohta. Conradi kohtuistungis eesistuja Ferdinand Schuth ütles, et kui NATO ja Varssavi Pakti liikmete vahel oleks puhkenud sõda, oleks NATO pidanud valima allaandmise või Saksamaa territooriumil tuumarelvade kasutamise vahel, mis oleks muutnud Saksamaa lahinguväljaks. Hilisema uurimise käigus selgus, et Conradile ei teostatud iga

---

²⁰⁰ Vabariigi Valitsuse seaduse eelnõu 416 SE III seletuskiri, 26.01.2009.

²⁰¹ German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, § 81.

²⁰² *Ibid.*, § 94.

viie aasta tagant julgeolekukontrolli, nagu oli ette nähtud. Conrad on esimene inimene, kes on Saksamaal riigireetmise eest eluks ajaks vangi mõistetud.²⁰³

Selline juhtum näitab selgelt julgeolekukontrolli olulisust, mille õigeaegsel teostamisel oleks suure tõenäosusega Conradi ebaseaduslik tegevus avastatud. Ka Eestis teostatakse riigisaladuse luba omavatele isikutele julgeolekukontrolli vähemalt iga viie aasta tagant, et välistada võimalikke julgeolekuohte. Sarnaselt Simmiga, käis Conradi käest läbi kõik NATO salastatud dokumentatsioon, mis Lääne-Saksamaal oli, sest ta oli dokumentide turvalisuse eest vastutav isik. See kaasus põhjendab ka StGb § 94 lg 2 olulisust, mille järgi peetakse eriti tõsiseks juhtumit, kus reeturiks on isik, kes kuritarvitab oma ametikohta, mis kohustab isikut riigisaladust kaitsma. Võrreldes Eestiga on StGb-s ette nähtud sanktsioonimäär sama, kuid karmi karistuse kohaldamise asjaolud on õigusselgemad, kuna eristatakse raske tagajärjega ning ametipositsiooni kuritarvitamise juhtumeid. Ka Eesti kohtupraktikast selgub, et raskemate juhtumite eristamine oleks otstarbekas, sest kõik 3. alajaotuses välja toodud isikud on reetmisel ära kasutanud oma ametipositsiooni.

Kui StGb § 94 järgi oli üheks asjaoluks, et salastatud informatsioon avalikustatakse välisriigile Saksamaa kahjustamise või välismaa abistamise eesmärgil, siis StGb § 95 järgi reguleeritakse riigisaladuse avalikustamist volitamata isikule või avalikkusele, kui sellega seatakse ohtu Saksamaa väline julgeolek. Sellise teo eest nähakse ette vangistus kuuest kuust kuni viie aastani ning eriti tõsise juhtumi puhul kohaldatakse §-i 94 ning vangistust ühest kuni kümne aastani.²⁰⁴

Saksamaa riigireetmise puhul edastatakse *actus reus*'i põhimõttest lähtuvalt riigisaladust võõrvõimule või selle vahendajale, kelleks on enamasti võõrvõimu ülesandel tegutsev isik. Selles osas sarnanevad süüteo elemendid Eesti riigireetmise omaga, kuid teisel juhul edastatakse riigisaladus volitamata isikule või avalikkusele ning kolmandaks asjaoluks on, et eelneva süüteoga luuakse oht Saksamaa välisele julgeolekule. Ka Eesti riigireetmise paragrahvi mõte on välist julgeolekut kaitsta, kuid KarS §-s 232 seda otseselt mainitud ei ole. Kuna StGb näeb ette, et riigisaladuse edastamisel peab esinema välise julgeoleku oht, on võrreldes Eestiga süüteo koosseisu täitmine raskendatud, mistõttu võib öelda, et Saksamaa kriminaalseadustiku järgi on keerulisem isikut riigireetmises süüdi mõista kui Eestis.

---

²⁰³ Thompson, T. J. Toward an Updated Understanding of Espionage Motivation. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 2013, Vol. 27 Issue 1, lk 65.

²⁰⁴ *Ibid.*, § 95.

Erinevalt Eestist, ei tee Saksamaa riigireetmise puhul vahet, kas süüteo täideviijaks on kodanik või välismaalane. Üheks põhjuseks võib olla, et riigireetmise säte on kriminaalseadustikus sees Hitleri ajast, kui ta uskus, et Saksamaale peavad lojaalsed olema kõik.²⁰⁵ Teiseks põhjuseks võib olla teatud juhtudel lubatud topeltkodakondsus. Näiteks võib Saksamaa kodanikul olla samal ajal ka mõne teise Euroopa Liidu liikmesriigi kodakondsus ning alla 23 aastastel isikutel lisaks Saksamaale mõne muu riigi kodakondsus, ka väljastpoolt Euroopa Liitu.²⁰⁶ Kodanikul ja välismaalasel ei tehta vahet ka vägivaldse riigireetmise puhul, mis on konsolideeritud versioon nii reetmisest kui mässumeelsusest, ennetamaks nii sise- kui ka välisriiklikku vägivaldset jõukasutust.²⁰⁷ Säärased laiendatud lojaalsusprintsipiibiga ei karistata ainult reeturlikkuse eest, vaid tänapäeval ka põhiseadusliku demokraatia ohustamise eest.²⁰⁸ Seega lähtub Saksamaa põhimõttest, et kõik nende territooriumil viibivad isikud peavad olema riigile lojaalsed.

Lääne-Saksamaa suurima poliitilise sõjajärgse skandaali tekitas Günter Guillaume, Ida-Saksamaa luureagent, mis leidis aset, kui ta saadeti Lääne-Saksamaale luurele. Seal hakkas Guillaume sotsiaaldemokraatliku partei liikmeks, tegi parteis karjääri ning sai Lääne-Saksamaa liidukantsleri Willy Brandt'i sekretäriks, mis võimaldas talle ligipääsu salastatud informatsioonile. Guillaume edastas kommunistlikule Ida-Saksamaale salastatud informatsiooni NATO tuumaenergia kohta, mida ta jäädvustas kaameraga, mis oli ehitatud käekella sisse. Guillaume sai riigireetmise eest karistuseks 13 aastat vangistust, millest pidi ära kandma 8 aastat, kui ta vahetati välja kaheksa Lääne-Saksamaa spiooni vastu. Ida-Saksamaal oli Guillaume kangelane ning talle anti peale vabanemist kõrgeim sõjaväeline auaste.²⁰⁹

Saksamaal peetakse süüd konstitutsionaalseks eelduseks, et isikut karistada. Erinevalt Eestist, ei reguleeri Saksa kriminaalseadustik aga tahtluse vorme, seega, isegi kui on kindel, et isik on käitunud tahtlikult, tuleb siiski eraldi välja selgitada tema süü, hinnates *mens rea*'d.²¹⁰ Selle jaoks on enamasti vajalik, et isik oleks teadlik teo keelatuses ning tuleb tõendada, et isik oli tegu toime pannes süüdlaslikult meelestatud.²¹¹ Sarnaselt USA salakuulamise regulatsiooniga, peab *mens rea*

---

²⁰⁵ Patten, J. K. Magic, Prophecy, and the Law of Treason in Reformation England. *American Journal of Legal History* 1983, Vol. 27 Issue 1, lk 1624.

²⁰⁶ Acquiring German citizenship. <http://www.sachsen.de/en/1444.htm> (14.04.2015).

²⁰⁷ Fletcher, G. P. *The Grammas of Criminal Law: American, Comparative, and International*. New York: Oxford University Press 2007, lk 212.

²⁰⁸ Fletcher, G. P. *Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships*. New York: Oxford University Press 1993, lk 59.

²⁰⁹ Koehler, J. O. *Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police*. United States of America: Westview Press 1999, lk 151-162.

²¹⁰ Badar, M. E. *The Concept of Mens Rea in International Criminal Law: The Case for a Unified Approach*. United Kingdom: Hart Publishing Ltd 2013, lk 133.

²¹¹ *Ibid.*, lk 134.

põhimõttest lähtuvalt StGb § 94 järgi riigireeturi eesmärgiks olema kas Saksamaad kahjustada või välisriiki abistada.

Klaus Kuron, Lääne-Saksamaa vastuluure teenistuja, mõisteti 1992. aastal riigireetmises eest 12 aastaks vangi, sest ta edastas Ida-Saksamaale salastatud teavet, mis päädis kümnete Lääne-Saksamaa topeltagentide vahistamisega ning vähemalt ühe surmaga. Lisaks jagas Kuron Ida-Saksamaale informatsiooni vastuluure teenistujatest, kellel oli abieluväliseid suhteid, raha- või alkoholiprobleeme, sest need isikud olid edaspidi potentsiaalsed värvatavad. Kuron andis end ise üles, kuna Ida-Saksamaa režiim lagunes ning ta teadis, et vahele jäädes ootab teda ees eluaegne vangistus.²¹²

Kuroni kaasus näitab *mens rea* olulisust isiku karistamisel. Leebe karistus võis olla tingitud asjaolust, et motiiviks oli puhtalt omakasu ja rahaahnus, kuid samas ei saa jätta tähelepanuta asjaolu, et isiku tegevuse tõttu sai vähemalt üks inimene surma. Seega võis karistuse põhiosa olla tingitud rasketest tagajärgedest ning isiku *mens rea* päästis teda võimalikust eluaegsest vangistusest.

Kriminaalseadustiku §-s 93 lg 2 on välja toodud, et teave, mis sisaldab endas sõltumatu ja demokraatliku põhiseadusliku korra või rahvusvahelise relvakontrolli kokkulepete rikkumist, mida hoitakse salajas Saksamaa Liitvabariigi lepingupartnerite poolt, ei ole riigisaladus.²¹³ Kuid StGb § 97a järgi saab isikut karistada riigireetmise või salakuulamise järgi ka juhul, kui isik edastab eelnevalt mainitud illegaalset riigisaladust võõrvõimule või selle vahendajale, ohustades sellega Saksamaa Liitvabariigi välisjulgeolekut.²¹⁴

Nagu USA salakuulamise praktikast nähtub, on viimasel ajal illegaalsete riigisaladuste paljastamine aktuaalne probleem. Seega ei saa välistada, et Eestis võiks mõni taoline juhtum aset leida. Kindlasti ei saa õigustada illegaalse teabe salastamist, kuid tuleb arvestada, et sellise olukorra esinemisel, kui avalikustatakse illegaalset riigisaladust, võib tekkida vajadus ühiskondlikust seisukohast ette poole tõsta poliitiline ja õiguslik aspekt. See tähendab, et probleemiga tuleb tegeleda, küll aga mitte tingimata avalikult, vältimaks võimalikku julgeolekuohtu. Seetõttu on vajalik ka seaduslik regulatsioon, et hoida ära või minimaliseerida võimalust Eesti riigi välisjulgeoleku kahjustamiseks ning vajaduse korral leida parim lahendus tagajärgede likvideerimiseks. Oluline on tähelepanu pöörata aga sellele, et Saksamaa

---

²¹² Koehler, J. O. *op.cit.*, lk 163-166.

²¹³ German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, § 93 lg 2.

²¹⁴ *Ibid.*, § 97a.

kriminaalseadustiku järgi on keelatud illegaalse teabe edastamine võõrvõimudele, mistõttu võib järeldada, et riigisisene avalikustamine karistust kaasa ei too.

1965. aastal avalikustas Saksamaa luureteenistuja Werner Pätš, et luureasutus teostab ebaseaduslikku pealtkuulamist. Kuna Pätš'i ülemused olid endised Riikliku Salapolitsei ehk Gestapo töötajad, ei tahtnud ta nende jutule pöörduda, vaid teatas ebaseaduslikust tegevusest otse ajalehele The Spiegel. Pätš sai teabe avalikustamise eest karistuseks neli kuud vangistust, kuid seda mitte riigireetmise eest, vaid StGb § 353b järgi konfidentsiaalsuskohustuse rikkumise eest. Kohus ütles Pätš'i asjas, et illegaalset salastatud teavet võib avalikustada ainult ulatuses, mis on vajalik rikkumise lõpetamiseks ning enne teabe avalikustamist tuleb teavitada sellest ka ülemaid, juhul, kui põhiseaduslikku korda väga tõsiselt ei rikuta.²¹⁵

Lisaks tuleb tähelepanu pöörata ka StGb §-le 98 lg 2, kus on öeldud, et kui agenti sunnitakse välisriigi võimude poolt koostööle ja kui isik tunnistab selle ise vabatahtlikult ning koheselt Saksamaa Liitvabariigi vastavale ametiasutusele üles, ei saa isikut riigireetmise eest vastutusele võtta.²¹⁶ Eesti KarS taolist võimalust ette ei näe, kuid tuleb arvestada, et salastatud teabe valdajatele võib selline olukord osaks saada ning seetõttu tasuks kaaluda ka KarS-i täiendamist kodaniku koostööle sundimise regulatsiooniga. Seda eriti juhul, kui võõrvõimud on kogunud isiku suhtes kompromiteerivat materjali, mis annavad alust ähvardusteks ning vajaliku informatsiooni väljapressimiseks. Seaduslik regulatsioon annaks ähvardatavale isikule kindlust õiguspäraselt käituda ning aitaks ennetada kahju, mida riigile põhjustada võidakse. Samas välistaks ka olukorra, kus riiki reetnud isik väidaks alles vahelejäämise puhul, et teda sunniti ähvardustega koostööle, nagu tegi seda Herman Simm. Samas peab sellise regulatsiooni puhul ähvardatav õigushüve üles kaaluma riigireetmisega põhjustatud kahju, mis Simmi puhul ilmselt olulisemaks ei osutunud, sest tema väitel lubas Venemaa paljastada Simmi KGB-ga seotud mineviku. Ähvardusega seoses võib aga kahtlusalusele langeda täiendav tõendamiskoormus, sest muidu võib tekkida olukord, kus sätet kasutatakse ära, et karistusest pääseda.

---

²¹⁵ Dörr, D., Weaver, R. L. The Right to Privacy in the Light of Media Convergence. Göttingen: Hubert & Co. KG 2012, lk 348-349.

²¹⁶ German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, § 98 lg 2.

5.4. Salakuulamine Saksamaal

Kriminaalseadustikus ei ole selgesõnaliselt salakuulamist sätestatud, spionaaži mainitakse vaid §-s 96, mis sätestab riigisaladuse avalikustamise eest üks kuni kümme aastat vanglakaristust.²¹⁷ Kriminaalseadustiku §-des 98 ja 99 on reguleeritud nii salastatud kui ka salastamata teabe kogumine välisriigi luureteenistuse agendi poolt, mida võib Eesti karistusseadustikuga võrreldes mõista kui salakuulamist. Paragrahvi 98 järgi saab karistada rahatrahvi või kuni viie aastase vangistusega isikut, kes osaleb võõrvõimu tegevuses, mis on suunatud riigisaladuste saamisele või edastamisele või kes teatab võõrvõimule, et on valmis riigisaladusi neile edastama.²¹⁸ Eriti tõsisel juhul võib karistuseks olla vangistus üks kuni kümme aastat.²¹⁹ Kriminaalseadustiku § 99 sätestab, et igatüüpi, kes on seotud võõrvõimude luuretegevusega, millega üritatakse saada fakte, objekte või teadmisi Saksamaa Liitvabariigi vastu või kes teatab, et on valmis välismaa luurega koostööd tegema, saab karistuseks vangistuse kuni viis aastat või rahatrahvi.²²⁰ Eriti tõsisel juhul, kui kogutakse salastatud teavet ning kui luuramise jaoks kasutatakse ära oma ametipositsiooni, mis kohustab saladust hoidma või kui eelnevalt nimetatud teoga luuakse Saksamaa Liitvabariigile tõsine oht, karistatakse vangistusega ühest kuni kümme aastani.²²¹

2013. aastal mõisteti Saksamaal salakuulamises süüdi Lõuna-Ameerikast pärit abielupaar, kes teostas Venemaa kasuks spionaaži, edastades neile kümne aasta jooksul Euroopa Liidu ja NATO salastatud dokumente, mis sisaldasid poliitilisi ja sõjalisi saladusi. Isikud töötasid Saksamaa välisministeeriumis ning jätsid informatsiooni edastamiseks vajalikud dokumendid puu alla, kust hiljem Vene konsulaat need ära võttis. Lisaks jäeti YouTube's jalgpalli videote alla kommentaare ning edastati teateid läbi satelliidi. Abielupaari identiteete ei ole üldsusele avalikustatud, kuid on teada, et naisele mõisteti viis aastat ning mehele kuus aastat vangistust. 2014. aastal naisterahvas aga hoopis vabastati ning saadeti Venemaale. Vabastamise tagamaad ei ole teada, kuid kahtlustatakse, et tegemist oli spioonide vahetusega.²²²

Suurim erinevus Eesti ja Saksamaa regulatsioonis on nagu riigireetmise puhulgi, mille järgi võib salakuulamise puhul olla süüteo toimepanijaks igatüüpi. Kui kuritegu võidakse toime panna ilma

---

²¹⁷ *Ibid.*, § 96 lg 1.

²¹⁸ *Ibid.*, § 98 lg 1.

²¹⁹ *Ibid.*, § 98 lg 1 p 2.

²²⁰ German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998, § 99.

²²¹ *Ibid.*

²²² Germany frees Russian spy, 22.11.2014. <http://www.dw.de/germany-frees-russian-spy/a-18080455> (17.04.2015).

süüta, siis süüd ilma objektiivsete asjaoludeta tõendada ei saa.²²³ Seega tuleb kindlaks teha, et *actus reusi* põhimõttest lähtuvalt on StGb §-i 98 puhul isik seotud võõrvõimu tegevusega ning see tegevus peab olema suunatud riigisaladuse saamisele või edastamisele. Teisel juhul peab isik olema võõrvõimule lubanud eelnevalt nimetatud tegevuses osalema. Paragrahvi 99 järgi peab isik olema osalenud välisriigi luureteenistuse heaks spionaažis ning selle tegevuse käigus kogunud Saksamaa vastu suunatud informatsiooni või et isik on välisriigi luurele lubanud eelnevalt nimetatud tegusid teha. Lisaks sellele, et salakuulajaks ei peeta vaid välismaalast, erineb Saksamaa regulatsiooni *actus reus*'i osa Eestist ka selle poolest, et eristatakse tõsisemaid juhtumeid. Eriti tõsised juhtumid nõuavad, et süüteo toimepanijaks on isik, kes on antud informatsiooni saamiseks ära kasutanud oma ametipositsiooni või et süüteoga loodaks tõsine oht Saksamaa Liitvabariigile. Tõsiste juhtumite eraldamine on oluline just karistuse määramise aspektist, et vältida põhjendamatult karne karistusi.

Mens rea põhimõttest lähtuvalt peab isik teadma, et tegemist on välisriigi luureteenistusega ning et tegevus on suunatud salastatud teabe saamisele või edastamisele. Karistamise jaoks peab isik olema süüdi ehk ta peab olema toime pannud teo nagu ka KarS nõuab, vähemalt kaudse tahtlusega. Isegi, kui on tõendatud, et isik on tahtlikult toime pannud seaduses sätestatud süüteo, tuleb siiski eraldi tõendada tema süü.²²⁴

Kuna salakuulamine on poliitiline kuritegu, on selle eest isikute vangi mõistmine ka Saksamaal haruldus ning eelistatakse pigem teistsugust lahendust, näiteks isiku riigist väljasaatmist või kinnipeetavate vahetust võõrriikidega. Võrreldes riigireetmisega on Saksamaal vähesed isikud mõistetud spionaaži eest vangi. Spioonide vahelevõtmisel ollakse diskreetne ning isikute identiteete ei avalikustata. Näiteks 2014. aastal arreteeriti Saksamaal isik, kes teostas spionaaži USA kasuks, kasutades CIA poolt saadud laptopi salastatud ning krüpteeritud informatsiooni edastamise jaoks.²²⁵ Spioon sai 218 konfidentsiaalse tasemega dokumendi edastamise eest tasuks 25 000 eurot, kuid Saksamaa luureteenistuse sõnul ajendas isikut tegutsema pigem tunnustusvajadus kui rahaline motiiv.²²⁶ Kuna sääraseid spionaažijuhtumeid menetletakse diskreetselt, ei ole teada, kas isik mõisteti süüdi, saadeti riigist välja või jõuti mõne muu kokkuleppeni. Ning nagu selgus ka Guillaume juhtumi puhul, siis ühe riigireeturi vastu vahetati

---

²²³ Badar, M. E. *Mens rea* – Mistake of Fact in German Criminal Law: A Survey for International Criminal Tribunals. *International Criminal Law Review* 2005, No. 5, lk 218.

²²⁴ *Ibid.*

²²⁵ Second German government worker suspected of spying for US, 09.07.2015. <http://www.theguardian.com/world/2014/jul/09/germany-arrest-second-spy-accused-us-cia> (17.04.2015).

²²⁶ *Ibid.*

kaheksa spiooni, seega poliitiliste läbirääkimiste käigus on suur võimalus reaalselt vanglakaristust vältida. Kuid ligi nädal peale eelnevat spionaaži juhtumit jäi Saksamaal vahele USA saatkonnas CIA heaks spionaaži teostanud ametnik, kes saadeti karistuseks Saksamaalt välja.²²⁷

Seega kui StGb-s sätestatud salakuulamise *actus reus* ja *mens rea* kattuvad Eesti karistusõigusliku käsitlusega, jääb siiski arusaamatuks Eesti KarS-is ette nähtud sanktsioonimäära vahemik, mis on Saksamaaga võrreldes kõrge. Kui vaadata erinevate riikide poolt salakuulajatele määratud karistusi, nähtub, et realselt vangis oldud aeg on enamasti väiksem kui miinimum karistus, mis Eesti salakuulamise eest ette näeb.

---

²²⁷ Espionage row: Germany kicks out CIA chief in Berlin, 11.07.2014.
<http://tribune.com.pk/story/734038/espionage-row-germany-kicks-out-cia-chief-in-berlin/> (17.04.2015).

Kokkuvõte

Riigireetmine ja salakuulamine on teemad, mida on Eesti kontekstis vähe uuritud, seda eelkõige senise vähese kohtupraktika tõttu. Viimasel aastakümnel on aga hakanud sagenema reetmisjuhtumid ning lisaks on kasvanud vaenulike eriteenistuste huvi Eesti riigi vastu. Riigireetmise *actus reus* kattub salakuulamisega, mistõttu oli paslik neid kõrvutada, lisaks objektiivsete asjaolude kattumisele on nende kahe valdkonna kohta vähe õiguslikku analüüsi Eestis. See selgitab ka asjaolu, miks peetakse tihti nii riigireetmist kui salakuulamist üht moodi spionaažiks. Antud magistritöö võimaldab paremini mõista, miks on riigireetmine ohtlik kuritegu ning miks peaks selle eest niivõrd karmilt karistama. Samas tõstatab ka probleemi salakuulamise osas, mistõttu tuleks selles osas kriitiliselt üle vaadata Eesti karistusõigus, mis on piltlikult öeldes tõmmanud eelneva kahe kuriteo vahele võrdusmärgi. Magistritöö uurimisküsimuseks on, mida mõistetakse teoorias riigireetmise all ja kuidas see erineb salakuulamisest. Riigireetmise ja salakuulamise võrdlemine *actus reus* ja *mens rea* põhimõtetest lähtuvalt aitas mõista süütegude olemust ning võimaldas analüüsida, kuidas erinevad kaks pealtnäha sarnast süütegu teineteisest ning seda, et neil peaks olema selgem seaduslik vahetegu.

Riigireetmine on Eesti Vabariigi kodaniku poolt toime pandud tegu, millega ohustatakse riigi välist julgeolekut. Antud magistritöös selgub, et teo eriline taunimisväärsus tuleneb sellest, et toimepanijaks on kodanik ehk lojaalsuskohustusega isik, kellele riik on pakkunud erinevaid garantiisid ja hüvesid, kuid vastutasuks on isik vedanud alt nii riiki kui ka teisi kaaskodanikke. *Actus reus*'i põhimõttest lähtuvalt on kodanik toime pannud Eesti Vabariigi vastase vägivallata teo, mis võib ohustada riigi iseseisvust, sõltumatust või territoriaalset terviklikkust. Kuna tegemist on kõigi kodanike ühise õigushüvega, siis nende ohtu seadmine isiklikel eesmärkidel on väiklane tegevus. Teisel juhul on kodanik edastanud välisvaenlasele riigisaladust või salastatud välisteavet või seda kogunud, et hiljem edastada. Objektiivsete süüteotunnuste täitmiseks tuleb toime panna üks eelnevalt nimetatud tegudest. Kuna tegemist on ühe raskeima kuriteoga üldse, on karistatav ka katse ja ettevalmistus, mistõttu ei ole kahjulik tagajärg nõutav.

Kui riigireetmise puhul on oluline, et teo toimepanijaks on kodanik, siis teine sama oluline tunnus on, et reetva teoga abistatakse välisvaenlast. Nagu kohtupraktikast on selgunud, siis riigireetjaks on tavaliselt ametnik, kelle positsioon võimaldab salastatud informatsioonile juurdepääsu. See on ka põhjuseks, miks reetmise puhul edastatav informatsioon on äärmiselt sensitiivne ning vaenlase kätte sattudes võib põhjustada suurt kahju. Saksamaa StGb § 94 lg 2 sätestab isikule, kes on

reetmiseks ära kasutanud oma ametipositsiooni, raskema karistuse, mis on õigustatud, kuna sellisel isikul on eriline kohustus salastatud teavet hoida.

Actus reus non facit reum nisi mens sit rea, mis tähendab, et isik ei vastuta teo eest, kui ta ei olnud toimepanemisel vaimselt õigusvastaselt meelestatud. Kui objektiivne süüteo koosseis on täidetud, ei tähenda see automaatselt, et isik on süüdi. *Mens rea* väljaselgitamine aitab mõista, mis eesmärgil on tegu toime pandud, mis ajendas isikut vastavalt käituma ning kas isik on olnud seejuures süüdlaslikult meelestatud. Esiteks peab kodanik teadma, et tema tegu on suunatud Eesti Vabariigi iseseisvuse või sõltumatuse vastu või et teave, mida ta kogub, on riigisaladus. Riigireetmine pannakse toime tahtlikult, kuid tahtluse vorm võib näidata isiku vaimset meelestatust ning lõppkokkuvõttes mõjutada isiku süü suurust. Kuna karistuse määramise aluseks on isiku süü, tuleb arvestada, mis oli süüteo toimepanemisel isiku motiiviks ning eesmärgiks. Kui riigireetja eesmärgiks on teoga abistada välisvaenlast, ning motiveerivaks asjaoluks on Eesti Vabariigi välisjulgeoleku kahjustamine, on isiku süü suur ning sellisel juhul on õigustatud ka karmi karistuse määramine. Isiku süü on väiksem juhul, kui reetmist ajendab toime panema kas rahaline motiiv või tunnustusvajadus, mis on riigireetmise puhul Eesti kohtupraktikas valdav. Samas on omakasu KarS § 58 p 1 järgi üheks raskendavaks asjaoluks süüteo toimepanemisel. Kuid karistuse määramisel tuleb arvesse võtta ka kergendavaid asjaolusid, mis riigireetmise puhul võib olla välisvaenlase poolt Eesti kodaniku koostööle sundimine. StGb § 98 lg 2 järgi ei saa isikut riigireetmise alusel vastutusele võtta, kui teda on ähvardusega koostööle sunnitud. Selline sätte võib ära hoida riigile suurema kahju tekkimise ning aitab välistada asjaolu, kus riigireetur väidab alles vahele jäädes, et teda sunniti koostööle, mistõttu on asjakohane sellise sätte üle võtmine ka Eesti KarS-i.

Karistuse määramisel tuleb arvestada isiku ühiskonnaohtlikkusega, mistõttu on õigustatud karmi karistuse määramine, kui on alust arvata, et toimepandud tegu ei kahetseta ning isik on vaimselt meelestatud uut Eesti Vabariiki kahjustavat tegu toime panema. Väiksema sanktsioonimäära kasutamine on õigustatud juhul, kui tekitatud kahju ja isiku süü on väike või kui tegemist on riigireetmise katsega. Seetõttu võib öelda, et KarS §-is 232 riigireetmise eest ette nähtud sanktsioon - kuus kuni kakskümmend aastat või kuni eluaegne vangistus, on vastavuses isiku süüga ning teoorias ette nähtud tegu vastab ka tegelikkusele. Küll aga tuleks õigusselguse huvides kaaluda Saksamaa näitel süüteo koosseisu täpsemat selgitamist, kus on eraldi välja toodud väga rasked juhtumid, mis võivad kaasa tuua eluaegse vangistuse.

Lisaks on USA kohtupraktikas viimasel aastakümnel mitmeid juhtumeid, kus isik avalikustab salastatud informatsiooni, et paljastada riigi ebaseaduslikku tegevust. Samas puudub USA-l selles osas seaduslik regulatsioon, mistõttu on isikud riigireetmise eest süüdi mõistetud. See-eest on Saksamaa StGb §-s 93 lg 2 sätestatud, mida peetakse illegaalseks riigisaladuseks ning mida tegelikult salastada ei tohiks. Kui seda millegi pärast siiski tehakse, ei ole isikul õigus isegi ülla eesmärgi nimel illegaalset salateavet avalikustada ega välisvaenlasele teatavaks teha, sest vastasel juhul võetakse ta riigireetmise eest vastutusele. Kuigi illegaalse teabe salastamist ei saa õigustada, on viimastel aastatel sagenenud juhtumid märgiks, et ei tasu oodata, kuni Eestit illegaalse teabe salastamise juhtum tabab, mistõttu on seaduslik regulatsioon selles osas vajalik.

Kui salakuulamise puhul kattub sätte *actus reus* riigireetmise omaga, siis süüteo välistest asjaoludest on ainsaks erinevuseks see, et süütegu pannakse toime välismaalase poolt. Välismaalasel puudub aga Eesti riigi suhtes lojaalsuskohustus, mistõttu ei saa nõuda ustavust ja lojaalsust Eesti Vabariigi suhtes. Välismaalasel ei ole Eesti riigiga ainulaadset side, kultuurilist tausta ning samuti ei ole ta Eesti riigilt saanud hüvesid, mida saavad vaid kodanikud. See on põhjuseks, miks ei saa salakuulamist pidada niivõrd taunimisväärseks teoks kui riigireetmist.

Kui riigireetmise õigustamiseks on raske leida põhjendusi, siis salakuulamist võib pidada riigi üheks enesekaitse meetodiks, mistõttu võib seda käsitleda mitteametliku õigustava asjaoluna. Et enesekaitse omaks sisulist tähendust, peab rahvusvaheline õigus tagama riikidele võimaluse ennetada nende vastu suunatud rünnakuid. Seetõttu on arusaadav ka asjaolu, miks rahuaja spionaaži rahvusvaheliselt reguleeritud ei ole.

Salakuulamine on tegevus, mida viivad läbi kõik riigid, et koordineerida oma siseriiklikku tegevust vastavalt kogutud informatsioonile. Salakuulajaks on välisriigi luureteenistuja, kelle jaoks on spionaaži teostamine osa igapäevasest tööst, et kaitsta oma riigi huve. Samas saab KarS § 234 üldise sõnastuse tõttu võtta vastutusele ka agendijuhte, kes otsivad potentsiaalset riigireeturit ning peale värbamist koordineerivad riigireeturi tööd. Agendijuht ei ole antud töös klassikalises mõistes luureteenistuja, vaid isik, kes Eesti kodaniku värbamise ning riigireetmisele suunamise eest väärrib karmimat karistust kui luureteenistuja.

Antud töös selgus, et põhiline erinevus riigireetmise ja salakuulamise puhul tuleneb süüteo toimepanija isikust ning *mens rea*'st. Vaimsest meelestatusest lähtuvalt on salakuulamine riigireetmisele vastanduv tegu, sest välisriigi luureteenistujate eesmärgiks ei ole Eesti Vabariigi välist julgeolekut kahjustada, vaid saada oma riigi jaoks vajalikku informatsiooni. Lisaks teo eesmärgile erineb ka motiiv, mistõttu on välisriigi vaatenurgast tegu justkui patriootliku teoga.

Luureteenistujad kasutavad salastatud informatsiooni saamiseks riigireeturitest erinevaid meetodeid ja tehnikaid, kuna nende tegevust toetab riik. Tihti ei tehta aga salakuulamisel ja riigireetmisel vahet, kuna mõlemat tegu peetakse üht moodi spionaažiks. Seda näitab ka KarS §-de 232 ja 234 sarnane sõnastus. Üheks põhjuseks võib olla asjaolu, et USA-s karistatakse riigireetureid salakuulamise paragrahvi alusel, kuna US koodeksi ja konstitutsiooni järgi on riigireetmise säte ajalooline, mille põhjal on raske reetureid vastutusele võtta. KarS-is nähakse salakuulamise eest ette kolm kuni viisteist aastat vangistust, mida on võrreldes teiste riikidega palju. Saksamaal nähakse StGb-s see eest salakuulajale karistuseks vangistus kuni viis aastat või rahatrahv, eriti tõsiste juhtumite korral vangistus ühest kuni kümne aastani, mistõttu tasuks Eesti riigil võtta eeskujuga, sest lisaks üle kriminaliseerimise ohule ei ole salakuulamise meetodite tõttu tihti võimalik konkreetset isikut isegi kindlaks teha ning teisel juhul, kui salakuulajaks on diplomaat, kuulutatakse ta *persona non grata*'ks ning saadetakse riigist välja. Kuna Eestil salakuulamise osas kohtupraktika puudub, analüüsi USA ja Saksamaa kohtupraktikat salakuulamise osas, millest selgus, et ühtegi välisriigist pärit salakuulajat ei ole pikka aega vangis hoitud, kuna nad saadetakse tihti kodumaale tagasi või vahetatakse teiste kinni peetavate vastu välja. Süüdi mõistetud salakuulajad on vangistuses enamasti vähem aega kui näeb ette KarS § 234 miinimum karistus, mida sellise süüteo eest mõista saab. Seega on hetkel Eesti karistusõiguses salakuulamise säte puhul tegemist üle kriminaliseerimisega, kuna isiku süü ei ole vastavuses ette nähtud sanktsioonivahemikuga ning praktikas nii karne karistusi salakuulajatele ei mõisteta. Samuti ei vasta tõele ka karistusseadustiku muutmise seaduse eelnõus kajastunud väide, et salakuulamine on tegu, mis pannakse toime omakasu eesmärgil, sest ei ole arvestatud, et isik täidab oma teenistuslikke ülesandeid. Sellest tulenevalt võib pidada üle kriminaliseerimiseks ka KarS § 234 lg 2, mille järgi saab salakuulajalt kuriteoga saadud vara konfiskeerida. Kuna salakuulaja saab spionaaži eest oma tavapärasest töötasu, on see tema jaoks legaalne tulu, ning isegi, kui isikule makstaks selle eest eraldi tasu, oleks Eestist keeruline välismaalase vara konfiskeerida, kuna tegemist on poliitilise kuriteoga, mille puhul on välisriigil õigus koostööst keelduda. Seega on antud magistritöös selgunud, et Eesti karistusõiguslik salakuulamise regulatsioon ei ole kooskõlas tegelikkusega, mille tõttu tuleks muuta kas säte objektiivseid asjaolusid selgemaks, võttes arvesse salakuulaja isikust tulenevaid erisusi või siis muuta sanktsioonimäära väiksemaks, et isiku süü oleks määratava karistusega kooskõlas.

Conceptual delimitation of actus reus and mens rea principles in penalizing treason and espionage

Summary

Through the ages treason has been considered to be the most severe of offences and not only because of the consequences but because the perpetrator of the offence is a citizen with a duty of loyalty to the state. Treason is a topic that has been studied little on the Estonian legal landscape, which is in turn due to the confidentiality of judicial decisions and not enough practice. In recent years, however, hostile special services have been showing a growing interest towards Estonia and that merits closer inspection of the given topic. The research questions of this master's thesis are firstly, what in theory is understood as treason, and secondly, how it differentiates from espionage? Comparing treason and espionage based on the principles of *actus reus* and *mens rea* aids in understanding the nature of the offences and makes it possible to analyse how two seemingly similar offences differ from each other and whether they should have a legal distinction. The aim was to analyse the similarities and differences of the offences on the principles of *actus reus* and *mens rea* and determine whether the proportionality of the penalty rates for treason and espionage are comparable to the guilt of the person. In addition, this thesis expands upon the legislature and court practices on treason and espionage in relation to both United States of America and Germany. This aids in understanding why states treat these actions differently, why there is a discernible distinction in penalty rates and whether it would be reasonable for Estonia to take the example of foreign states in matters of legislature.

This master's thesis makes use of the qualitative research method based on which various data has been collected and analysed from the point of view of the legal framework. The primary sources used are both Estonian and international academic articles and books, which facilitate in getting a better overview of the elements of the offences, as well as international non-academic articles to expand upon topics not previously analyzed within the Estonian legal landscape.

According to paragraph 232 of the Penal Code treason is defined as assisting of a foreign state, an organisation of a foreign state, an alien or a person acting at the request of a foreign state in non-violent activities directed against the independence and sovereignty or territorial integrity of the Republic of Estonia, or collection of state secrets or classified information of a foreign state communicated to Estonia on the basis of an international agreement with the intention of communication thereof, or communication of such information to a foreign state, organisation of

a foreign state, alien or a person acting at the request of a foreign state by a citizen of the Republic of Estonia. Treason is punishable by six to twenty years' imprisonment or life imprisonment. On the principle of *actus reus* one of the important aspects is that the perpetrator must be an Estonian citizen. Relations of citizenship are characterized by being based on a distinct relation of solidarity with the state in question, and by the bilateralism of rights and obligations. That is why the citizen is expected to have the loyalty necessary for social cooperation. However, if the citizen breaches their obligations they not only betray the state but also other fellow citizens, which is why it is considered severely reproachable and is something that the society condemns.

Treason has three objective primary traits. Firstly, assisting of a foreign state, an organisation of a foreign state, an alien or a person acting at the request of a foreign state in non-violent activities directed against the independence and sovereignty or territorial integrity of Estonia. Secondly, communicating state secrets or classified foreign information to a foreign enemy. Thirdly, collecting information with the intention of communicating such information to a foreign enemy. All three have a common denominator of either a foreign state or the people in relation to it. When treason is concerned, intent is also punishable due to the fact that oftentimes the betrayer has an occupational position that enables helping the foreign enemy by providing sensitive information. Seeing that the wording of the treason provision is quite comprehensive, the similarly wide range of penal rates enables to prosecute treason cases that are both light and severe, although it is not reasonable to do so according to *nullum crimen nulla poena sine lege certa* because a person ought to have confidence in the law and an understanding of legal consequences.

In addition to objective traits it is important to also consider the *mens rea* according to which one may determine a person's mental disposition. Depending on what that is, the real societal danger of that person and the extent of their guilt can be determined. If the person truly has anti-state sentiments and their aim is to damage the external security of the Republic of Estonia their guilt may be considered extensive, in which case even severe punishment is justified. However, if treason is motivated by financial gains the person's societal danger may be considered to be somewhat lower. It is the smallest in cases where the person is being motivated by, for instance, the need for recognition, because then the aim is not to cause damage to the state and the damage may perhaps be considerably smaller than with the two previously mentioned cases.

In the USA both treason and espionage are treated the same. This is because for them the treason provision is of a historical nature due to which state traitors are also penalised under the espionage

provision. That is one of the reasons why it is often thought these two offences are tantamount and why for both them a person should be uniformly severely penalised. Paragraph 234 of the Penal Code reads that for espionage the *actus reus* is the same, but the *mens rea* differs entirely. A spy works for a foreign intelligence service that aims to collect necessary information for its state, which is why it is not the person's aim to damage the external security of the Republic of Estonia. However, the penalty for such an offence is almost as severe as for treason – three to fifteen years of imprisonment. Additionally, because it is believed that the spy is motivated by financial gain, section 2 of paragraph 234 of the PC states that the spy's assets and property can be confiscated. The spy generally receives usual remuneration which is why it is impossible to discern assets gained through offences, not to mention confiscate them. In Germany the punishment for spying is imprisonment for up to five years and that is due to the fact that the spy is generally not held in imprisonment for long. Mostly the person is declared to be a *persona non grata* or exchanged for another prisoner. As such espionage in the Estonian Penal Code is overcriminalized on the grounds that the peculiarity of *mens rea* of the offence is not taken into consideration.

Latest developments in the case-law of the USA, however, show that attention should now be paid to illegally classified information, namely classified illegal actions. In Germany the criminal law includes a provision on illegally classified information and disclosing such information. Furthermore, Germany has provisions governing the disclosure of classified information in case of threatening. The aforementioned provisions in the German legislation deserve attention where Estonia is concerned and their transposition into the Estonian Penal Code should be seriously considered because treason is one of the most serious offences and the dangers associated with it should not be disregarded.

Kasutatud allikad

Akadeemilised artiklid

1. Auväärt, L. Uus (finalistlik) kriminaalõigus õiguspsühholoogi pilgu läbi. *Juridica* 2006 nr. 4
2. Badar, M. E. *Mens rea* – Mistake of Fact in German Criminal Law: A Survey for International Criminal Tribunals. *International Criminal Law Review* 2005, No. 5
3. Baker, C. D. Tolerance of International Espionage: A Functional Approach. *American University International Law Review* 2004, Vol. 19 Issue 5
4. Barrie, G. N. Spying – an international perspective. *Journal of South African Law* 2008, Vol. 2008 Issue 2
5. Beale, J. H. Criminal Attempts. *Harvard Law Review* 1903, Vol. 16
6. Bitton, R. The Legitimacy of Spying Among Nations. *American University International Law Review* 2014, Vol. 29 Issue 5
7. Blomsma, J. H. *Mens rea* and defences in European Criminal Law. *School of Human Rights Research Series* 2012, Vol. 54
8. Borum, R., Shumate, R. S., Scalora, M. Psychology of “Leaking” Sensitive Information: Implications for Homeland Security. *The Homeland Security Review* 2006, Vol.1 No. 2
9. Carson, D. C., Felthous, A. R. Introduction to this issue: *Mens Rea*. *Behavioral Sciences and the Law* 2003, Vol. 21 Issue 5
10. Crane, P. T. Did the Court Kill the Treason Charge?: Reassessing *Cramer v. United States* and Its Significance. *Florida State University* 2009, Vol. 36 Nr. 4
11. Delupis, I. Foreign Warships and immunity for Espionage. *American Journal of International Law* 1984, Vol. 78 Issue 1
12. E. M. B. The Right of Alien Enemies to Sue in Our Courts. *The Yale Law Journal* 1917, Vol. 27 No. 1
13. Edgar, H., Schmidt, B. C. The Espionage Statutes and Publication of Defense Information. *Columbia Law Review* 1973, Vol. 73 Issue 5
14. Edmondson, L. S. Espionage in Transnational Law. *Vanderbilt Journal of Transnational Law* 1972, Vol. 5 Issue 2
15. Eijkman, Q., Weggemans, D. Open source intelligence and privacy dilemmas: Is it time to reassess state accountability? *Security and Human Rights* 2012, Vol. 23 Issue 4

16. Feldmanis, L. Süüteokatsest loobumine – väljakutse karistusõigusdogmaatikale. *Juridica* 2013 nr. 2
17. Foxen, P. J. Defining CI and HUMINT Requirements. *Military Intelligence Professional Bulletin* 1999, Vol. 25 Issue 1
18. Fredericks, B., Wiersema, R. Battlefield TECHINT: Support of Operations Desert Shield/Storm. *Military Intelligence* 1992, Vol. 18 Issue 2
19. Garcia-Mora, M. R. Treason, Sediton and Espionage As Politival Offenses Under The Law Of Extradition. *University Of Pittsburgh Law Review* 1964, Vol. 26 Issue 1
20. Gur-Arye, M. The Nature of Crime: A Synthesis, Following the Three Perspective Offered in The Grammar of Criminal Law. *Criminal Justice Ethics* 2008, Vol. 27 Issue 1
21. Hrcirik, V. Actus Reus and Mens Rea (Thabo Meli and Beyond). *Common Law Review* 2006, Vol. 7 Issue 8
22. Jennings, K. Espionage: Anything Goes. *Pepperdine Law Review* 1987, Vol. 14 Issue 3
23. Kindamo, B. Future Roles of GEOINT in Defence and Contingency Planning. *Military Technology* 2014, Vol. 38 Issue 12
24. Kovacs, A. Using Intelligence. *Intelligence and National Security* 1998, Vol 12 Issue 4
25. Lewis, B. A. An Old Means to a Differend End: The War on Terror, American Citizens... and the Treason Clause. *Hofstra Law Review* 2006, Vol. 34 Issue 3
26. Loane, J. W. Treason and Aiding the Enemy. *Military Law Review* 1965, Vol. 30
27. Lõhmus, U. Kas kokkuleppemenetus on kooskõlas karistusõiguse süüpõhimõttega? *Juridica* 2014, nr. 7
28. Markham, C. J. Punishing The Publishing Of Classified Materials: The Espionage Act and Wikileaks. *Boston University Public Interest Law Journal* 2014, Vol. 23 Issue 1
29. McConkie, J. T. State Treason: The History and Validity of Treason Against Individual States. *Kentucky Law Journal* 2012, Vol. 101 Issue 2
30. Norwood, R. None Dare Call It Treason: The Constitutionality Of The Death Peanlty For Peacetime Espionage. *Cornell Law Review* 2002, Vol. 87 Issue 3
31. Nutio, K., Elkind, E. Õigusemõistmine kriminaalajades ja eetika. *Juridica* 2008, nr. 8
32. Patten, J. K. Magic, Prophecy, and the Law of Treason in Reformation England. *American Journal of Legal History* 1983, Vol. 27 Issue 1
33. Pikamäe, P. Kavatus, otsene ja kaudne tahtlus – kolmeliigiline tahtlus karistusseadustikus. *Juridica* 2001, nr. 7

34. Radson, A. J. The Unresolved Equation of Espionage and International Law. *Michigan Journal of International Law* 2007, Vol. 28 No. 597
35. Richelson, J. T. High Flyin' Spies. *Bulletin of the Atomic Scientists* 1996, Vol 52 Issue 5
36. Sloan, L. D. Echelon and the Legal Restraints on Signals Intelligence: A Need for Reevaluation. *Duke Law Journal* 2001, Vol. 50 Issue 5
37. Sootak, J. Mida teha, kui isiku ohtlikkus on süüst suurem? Saksamaa kogemus mittekariistustuslike mõjutusvahendite osas. *Juridica* 2006, nr. 8
38. Stone, G. R. Judge Learned Hand and the Espionage Act of 1917: A Mystery Unraveled. *University of Chicago Law Review* 2003, Vol. 70 Issue 1
39. Thompson, T. J. Toward an Updated Understanding of Espionage Motivation. *International Journal of Intelligence and Counterintelligence* 2013, Vol. 27 Issue 1
40. Warren, C. What Is Giving Aid and Comfort to the Enemy? *Yale Law Journal* 1918, Vol. 27 No. 3
41. Vasanthakumar, A. Treason, Expatriation and So-Called Americans: Recovering the Role of Allegiance in Citizenship. *The Georgetown Journal of Law & Public Policy* 2014, Vol. 12

Akadeemilised raamatud

42. Ashworth, A., Horder, J. *Principles of Criminal Law*. United Kingdom: Oxford University Press 2013
43. Badar, M. E. *The Concept of Mens Rea in International Criminal Law: The Case for a Unified Approach*. United Kingdom: Hart Publishing Ltd 2013
44. Benny, D. J. *Industrial Espionage: Developing a Counterespionage Program* 2013. CRC Press
45. Buzan, B., Waver, O., de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. USA: Lynne Rienner Publishers 1998
46. Dörr, D., Weaver, R. L. *The Right to Privacy in the Light of Media Convergence*. Göttingen: Hubert & Co. KG 2012.
47. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kolmas täiendatud väljaanne 2012
48. Fletcher, G. P. *Loyalty: An Essay on the Morality of Relationships*. New York: Oxford University Press 1993
49. Fletcher, G. P. *The Grammas of Criminal Law: American, Comparative, and International*. New York: Oxford University Press 2007

50. Grinin, L. Sovereignty. Value Inquiry Book Series 2009, Vol. 276
51. Hastedt, G. P. Espionage: A Reference Handbook. California: ABC-CLIO 2003
52. Kobrick, J. The Rosenberg Trial. Federal Judicial Center 2013
53. Koehler, J. O. Stasi: The Untold Story of the East German Secret Police. United States of America: Westview Press 1999
54. Kruusamäe, M. Karistuse kohaldamise etapid Eesti kohtupraktikas. Riigikohtu õigusteabe osakond, Tartu 2012
55. Morris, H. Freedom and Responsibility: Readings in Philosophy and Law. California: Stanford University Press 1989
56. Rebane, I. Eesti NSV kriminaalkodeks: kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Eesti Raamat 1980
57. Sootak, J. Karistusõiguse alused. Tallinn: Juura 2003
58. Sootak, J. Õigusvastatus: Süü. Tallinn: Juura 2003
59. Sootak, J., Pikamäe, P. Karistusseadustik: Kommenteeritud väljaanne. Tallinn: Juura 2009

Muud allikad

60. Acquiring German citizenship <http://www.sachsen.de/en/1444.htm> (14.04.2015)
61. Are these selfies proof that Putin is operating in the Ukraine? Photographs posted by Russian soldier on Instagram were taken across the border. Mail Online 31.07.2014
<http://www.dailymail.co.uk/news/article-2711722/The-Russian-soldier-selfie-obsession-prove-Putin-operating-Ukraine-Comms-officer-operates-kit-like-used-MH17-accidentally-reveals-border.html> (05.03.2015)
62. Charges in Classified Information and National Security Cases
<http://www.jamesmadisonproject.org/files/Navy%20Litigating%20Classified%20Cases/Chapter%20Eight%20-%20Charges%20in%20Classified%20Information%20and%20National%20Security%20Cases.pdf> (03.02.2015)
63. Eerik-Niiles Kross: Puusepa saade NTVs valmis FSB näpunäidete järgi. Eesti Päevaleht 17.12.2014 <http://epl.delfi.ee/news/arvamus/eerik-niiles-kross-puusepa-saade-ntvs-valmis-fsb-napunaidete-jargi?id=70383371> (09.02.2015)
64. Espionage row: Germany kicks out CIA chief in Berlin, 11.07.2014
<http://tribune.com.pk/story/734038/espionage-row-germany-kicks-out-cia-chief-in-berlin/> (17.04.2015)

65. Germany frees Russian spy, 22.11.2014. <http://www.dw.de/germany-frees-russian-spy/a-18080455> (17.04.2015)
66. Herman Simmi juhtum http://vm.ee/sites/default/files/content-editors/web-static/319/Herman_Simm.pdf (10.02.2015)
67. Herman Simmi katse vanglast pääseda osutus tulutuks. Eesti Rahvusringhääling 29.01.2015 <http://uudised.err.ee/v/eesti/74f814f8-d0bd-4192-9a90-db1f9e906537> (09.02.2015)
68. Heuer, R. J., Herbig, K. Espionage by the Numbers: A Statistical Overview. [http://www.wright.edu/rsp/Security/Treason/Numbers.htm#Espionage by the Numbers](http://www.wright.edu/rsp/Security/Treason/Numbers.htm#Espionage%20by%20the%20Numbers) (06.04.2015)
69. Kaitseministeerium. Eesti julgeolekupoliitika alused 2010 http://www.kaitseministeerium.ee/files/kmin/nodes/9417_Julgeolekupoliitika_alused_2010.pdf (05.02.2015)
70. Kaitseministeerium. Riigikaitse strateegia 2010. http://www.kmin.ee/files/kmin/img/files/Riigikaitse_strateegia.pdf (07.02.2015)
71. Kaitsepolitsei aastaraamat 2012 <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-2012-ee.pdf> (13.01.2015)
72. Kaitsepolitsei aastaraamat 2013 <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kaitsepolitsei-aastaraamat-2013.pdf> (13.01.2015)
73. Kaitsepolitseiamet. Vastulause ajalehes Postimees 21.09.2010 ilmunud artiklile „Kapo määris alusetult süütu inimese nime“ <https://www.kapo.ee/est/pressinurk/24/vastulause-ajalehes-postimees-21-09-2010-ilmunud-artiklile-kapo-maaris-alusetult-suutu-inimese-nime.html> (13.01.2015)
74. Kaitsepolitseiameti aastaraamat 2008 <https://www.kapo.ee/cms-data/text/38/44/files/kapo-aastaraamat-est-v.pdf> (13.01.2015)
75. Kohus mõistis Aleksei Dresseni 16 aastaks vangi. Eesti Rahvusringhääling (03.07.2012) <http://uudised.err.ee/v/eesti/f0a5e122-b126-41fb-b919-a999b59824f6> (09.02.2015)
76. Melton, K. Spionaaži ajalugu. Tallinn: Varrak 2004
77. Predescu, I. The Principle of Legal Certainty, Basis For The Rule of Law, Landmark Case-Law. <http://www.ccr.ro/ccr/old/publications/buletin/8/predescuen.pdf> (22.02.2015)
78. Raamat: riigireetur Simm oli ka Saksa agent. Postimees, 05.03.2012 <http://www.postimees.ee/760502/raamat-riigireetur-simm-oli-ka-saksa-agent> (20.02.2015)

79. Reitman, J. Bradley Manning Explains His Motives. Rolling Stone, 28 February 2013
<http://www.rollingstone.com/politics/news/bradley-manning-explains-his-motives-20130228> (27.03.2015)
80. Second German government worker suspected of spying for US, 09.07.2015
<http://www.theguardian.com/world/2014/jul/09/germany-arrest-second-spy-accused-us-cia> (17.04.2015)
81. The Aaron Burr Treason Trial – Historical Background and Documents. Federal Judicial Center. http://www.fjc.gov/history/home.nsf/page/tu_burr_narrative.html (30.03.2015)
82. Ukraine navy officers reject plea to defect to Russian-backed Crimea. The Guardian, 03.03.2014. <http://www.theguardian.com/world/2014/mar/03/ukraine-navy-officers-defect-russian-crimea-berezovsky> (23.04.2015)
83. Uno Puusepp: olin aastaid FSB agent. Eesti Päevaleht 15.12.2014
<http://epl.delfi.ee/news/eesti/uno-puusepp-olin-aastaid-fsb-agent?id=70364619>
 (09.02.2015)
84. Vabariigi Valitsuse seaduse eelnõu 416 SE III seletuskiri, 26.01.2009
85. Watson, B. C. S. Treason. The Heritage Guide to The Constitution 2012
<http://www.heritage.org/constitution/#!/articles/3/essays/119/treason> (02.02.2015)

Kohtulahendid

86. *Hanauer v. Doane* 79 U.S. 342 1870
<https://supreme.justia.com/cases/federal/us/79/342/case.html> (31.03.2015)
87. *Sprott v. United States* 87 U.S. 459 1874
<https://law.resource.org/pub/us/case/reporter/US/87/87.US.459.html> (31.03.2015)
88. *Gorin v. United States. Salich v. United States* 312 U.S. 19. 13 January 1941
89. *Cramer v. United States* 325 U.S. 1 23. April 1945
90. *United States v. Heine* 151 F.2d 813 1945
91. *Gillars v. United States* 182 F.2d 962 1950
92. *Kawakita v. United States* 343 U.S. 717 1952
93. RKO 3-1-1-26-03
94. RKKKo 3-1-1-79-05
95. *United States v. Rosen* 445 F. 2d 602 2006.
96. RKKKm 3-1-1-96-09
97. EKO 30.09.2009, C-135/08, *Janko Rottmann vs Freistaat Bayern*

98. RKKKo 3-1-1-41-14

Õigusaktid

- 99. Kriminaalkodeks RT I 1999, 38, 485
- 100. RT II 2000, 7, 41 Rahapesu ning kriminaaltulu avastamise, arestimise ja konfiskeerimise konventsioon
- 101. Karistusseadustik RT I 2001, 61, 364
- 102. Riigisaladuse ja salastatud välisteabe seadus RT I 2007, 16, 77
- 103. Politsei ja piirivalve seadus RT I 2009, 26, 159
- 104. Välismaalaste seadus RT I 2010, 3, 4

Rahvusvahelised õigusaktid

- 105. U.S. Constitution Article III Section 3
<https://www.law.cornell.edu/constitution/articleiii> (17.03.2015)
- 106. 18 U.S. Code <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/2381> (18.03.2015)
- 107. Charter of the United Nations <http://www.un.org/en/documents/charter/chapter1.shtml>
- 108. Agreement between the Parties to the North-Atlantic Treaty regarding the Status of their Forces http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17265.htm (08.02.2015)
- 109. Väljaandmise Euroopa konventsioon RT II 1997, 8, 38
- 110. German Criminal Code in the version promulgated on 13 November 1998
- 111. Security Within The North Atlantic Treaty Organisation, Corrigendum to C-M(2002)49, 17. juuni 2002 [http://www.nsa.ee/files/NATO/C-M\(2002\)49-COR10.pdf](http://www.nsa.ee/files/NATO/C-M(2002)49-COR10.pdf) (07.02.2015)
- 112. Euroopa Liidu Nõukogu otsus ELi salastatud teabe kaitseks vajalike julgeolekueeskirjade kohta (2013/488/EL), 23. september 2013
http://www.nsa.ee/files/2013_488_EU_EST.pdf (04.02.2015)